

Nõukogude KOOL

50

11

1967

50 AASTAT OKTOOBRI TEED

Nõukogude KOOL

Eesti NSV Haridusministeeriumi

PEDAGOOGILINE
AJAKIRI

XXV AASTAKÄIK

Nr. 11 november 1967

Kirjastus „Perioodika“ Tallinn

7. november on Suure Sotsialistliku Oktoobri-revolutsiooni 50. aastapäev, maailma ajaloos esimese sotsialistliku riigi rajamise juubel. Seda tähistavad määratu vaimustuse ja rõõmuga kõik nõukogude inimeste põlvkonnad — nii need, kes võitsid kätte nõukogude võimu, ehitasid üles sotsialistliku ühiskonna ja kaitsesid seda Suure Isamaasõja lahinguväljadel, kui ka need, kes koos isade ja vanemate vendadega jätkavad revolutsiooni suurt üritust. Koos nõukogude rahvaga pühitsevad pidulikult seda päeva vennalike sotsialistlike maade töötajad, ülemaailmne kommunistlik ja töölisliikumine, meie planeedi kogu eesrindlik inimkond.

Inimühiskonna ajaloo on palju sündmusi, mis on avaldanud ajaloo arenemiskäigule nii- või teistsugust mõju. Ent ükski neist ei puudutanud nii sügavalt rahvaste elu põhiluseid ega avaldanud inimkonna arenemise kõikidele protsessidele nii tugevat ümberkujundavat mõju kui Suur Sotsialistlik Oktoobrerevolutsioon.

Suur Sotsialistlik Oktoobrerevolutsioon pani aluse uuele ajastule inimühiskonna arengus, sai lähtepunktiks kõigile järgnevale revolutsioonidele Euroopa, Aasia, Aafrika ja Ladina-Ameerika maades. Ta avas maailma üldise revolutsioonilise uuenemise epohhi, kapitalismilt sotsialismile ülemineku epohhi. „Inimkonna ajalugu teeb meie päevil,“ kirjutas V. I. Lenin varsti pärast relvastatud Oktoobriülestõusu võitu, „ühe kõige suurema, kõige raskema pöörde, millel on määratu suur — vähemagi liialduseta võib ütelda: ülemaailmne vabastuslik — tähtsus... Me rajasime ja kindlustasime Nõukogude vabariigi, uut tüüpi riigi, mis on mõõtnatult kõrgem ja demokraatlikum kui parimad kodanlik-parlamentaarised vabariigid. Me panime maksa proletariaadi diktatuuri, mida toetab kehtalurahvas, ja tegime algust laialdaselt kavatsatud sotsialistlike ümberkorralduste süsteemiga. Me äratasime usu oma jõusse ja süütasime entusiasmitule miljoneis ja miljoneis kõigi maade töölistes. Me paikasime

kõikjale rahvusvahelise töölisrevolutsiooni loosungi. Me paiskasime väljakutse kõigi maade imperialistlikele kiskjatele."

Möödunud poole sajandi kestel on inimkond arenenud Oktoobrirevolutsiooni ideede triumfi, maailma sotsiaal-poliitilist kaarti põhjalikult muutnud revolutsiooniliste suur-saavutuste tähe all. See väljendub meie maal sotsialismi võidus ning kommunismi ehitamises saavutustes, sotsialismi maailmasteemi loomises ja edenemises, tööliikumise võimsas arenemises, rahvusliku vabadusliikumise edusammudes. Marksismi-leninismi ideed on võtnud omaks sajad miljonid inimesed kogu maailmas, kommunistlik liikumine on saanud tänapäeva kõige mõjuvõimsamaks poliitiliseks jõuks. See kõik on selle ajaloolise arenemise tulemus, millele pani aluse Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon.

Seljataha on jäänud 50 aastat kangelaslikku võitlust ja suuri võite. Noorel tööliste ja talupoegade riigil seisis sotsialismi ehitamisel ees loendamatu raskusi. Meie maal möllas laostav sõda. Rahvusvahelise revolutsiooni ja sisemise kontrrevolutsiooni ühendatud jõud ründasid noort Nõukogude vabariiki, püüdsid kohe alguses tõkestada inimkonna teed sotsialismile.

Tulvil revolutsioonilist optimismi ning piiritut usku tööliklassi ja tema partei loovatesse jõududesse, õpetas Lenin, et ka sellest olukorrast on võimalik üle minna sotsialismile. Ja nõukogude rahvas, keda juhtis võitluses karastatud Lenini partei, suutiski kõigist raskustest jagu saada. Maailma esimene tööliste ja talupoegade riik lõi tagasi rahvusvahelise imperialismi ja sisemise kontrrevolutsiooni metsikud rünnakud. Ta suutis võita kõik raskused, mida olid tekitanud majanduslik blokaad ja imperialistide teised Nõukogude-vastased mahhinatsioonid. Meie kodumaa muutus kiiresti võimsaks ja õitsvaks, arenenud majanduse ja eesrindliku kultuuriga sotsialistlikuks riigiks.

Suhteliselt lühikese ajaloo perioodi jooksul toimus meie maa industrialiseerimine, mis garanteeris meie kodumaa majandusliku sõltumatuse ja muutis ta võimsaks tööstusriigiks.

Edukalt lahendati ka sotsialistliku revolutsiooni teine väga keeruline probleem — põllumajanduse kollektiviseerimine. See oli ainuõige, leninlikus koöperatsiooniplaanis kavandatud tee talupoegade tehniliselt mahajäänud väikekaubamajanduse üleviimiseks mehhaniseeritud kollektiivse suurmaapidamise rööbastele.

Samal ajal toimus meie maal ulatuslik kultuurirevolutsioon. Nõukogude võim avas laiadete hulkadele tee vene ja maailmakultuuri saavutuste juurde. Põhjalikud muutused toimusid sotsiaalsete ja rahvuslike suhete valdkonnas. Töölised, kolhoositalurahvas ja haritlaskond moodustasid ühtse ja monoliitse ühiskonna. Leninliku rahvuspoliitika alusel ühines üksmeelseks perekas ühe saja suure ja väikese rahva.

Karmiks katsumuseks meie maale oli Suur Isamaasõda. Sõja ajal purustasid ja põletasid fašistlikud barbarid üle 70 000 meie linna ja asula, muutsid rusuhunnikuks tuhanded ettevõtted, jätsid peavarjuta kümned miljonid inimesed. Üle 20 miljoni nõukogude inimese sai surma lahinguväljal, jäi linnade ja külad varemete alla, lasti fašistlike bandiitide poolt maha või piinati hitlerlikes koonduslaagrites surnuks. Meie rahval tuli tuua palju ohvreid, et kaitsa oma vabadust ja iseseisvust. Kuid me väljusime sellest kohutavast heitlusest võitjana.

See võit ei olnud üksnes ühe armee võit teise üle, vaid eelkõige sotsialismi, meie majanduse ja ideoloogia, teaduse ja tehnika, nõukogude inimeste mehisuse ja valmiskindluse võit. Me purustasime täielikult vaenlase ja päästsime Euroopa rahvad fašistlikust orjusest. Seda nõukogude rahva kangelastegu ei unusta inimkond ialgi. Me peame kalliks ja pühaks Suure Isamaasõja kangelaste mälestust.

Pärast surmavaenlase üle ajaloolise võidu saavutamist asus nõukogude rahvas uuesti ellu viima rahumeelse ülesehitustöö plaane. Partei ja valitsuse poolt tarvitusele võetud abinõude tulemusena kerkisid kiiresti tuhast ja varemest Stalingrad, Kiiev, Minsk, Harkov ning paljud teised purustatud linnad ja külad. Ehitati uusi tehaseid ja vabrikuid. Nõukogude talurahvas taastas kolhoosid ja sovhoosid, mida hitlerlased olid laostanud. Sotsialistlik kodumaa kogus kiiresti jõudu. Ja juba 1948. aastal saavutati põhiliselt tööstusliku tootmise sõjajärgne tase. Põllumajanduse kogutoodang aga saavutas sõjajärgse taseme 1950. aastal.

Materiaalse tootmise kasv võimaldas tarvitusele võtta mitmeid abinõusid rahva elujärje parandamiseks.

Sotsialismi täielik ja lõplik võit on meie maal toimunud revolutsiooniliste ümberkujunduste kõige tähtsam tulemus. Sellega loodi majanduslikud, sotsiaalsed, poliitilised ja vaimsed eeldused üleminekuks kommunistliku ühiskonna ehitamiseks.

Sotsialistlik tootmine on meil nüüd saavutanud niisuguse taseme, mis võimaldab edukalt lahendada kommunismi materiaal-tehnilise baasi rajamise ülesande.

Majandusliku arenemise stabiilne ja kiire tempo on üks sotsialismi otsustavaid saavutusi ja eeliseid. Tööstusliku tootmise aasta keskmine juurdekasv oli ajavahemikul 1929.—1966. a. NSV Liidus 11,1%, Ameerika Ühendriikides 4,0 ning Inglismaal ja

Prantsusmaal 2,5⁰/₀. Industrialiseerimise kiire tempo andis meie maale võimaluse saavutada tööstuse toodangu väga kiire kasv. 1913. aastaga võrreldes oli tööstustoodang 1966. aastal suurenenud 66-kordseks, sealhulgas masinahituses ja metallitööstuses 538-kordseks, keemiatööstuses 294-kordseks, terase tootmises 22,5- ja elektrienergia tootmises 267-kordseks, kergetööstuse toodang oli kasvanud 16,2-kordseks, toiduainete tööstuse toodang 12,8-kordseks jne. Meie tööstus on nüüd võimeline täitma kõige keerulisemaidki tootmisalaseid ja tehnilisi ülesandeid ning tagama kogu meie maa majanduse arenemise kiire tempo.

Meie põllumajanduse arendamiseks on partei võtnud tarvitusele kindlad abinõud. Keskkomitee 1965. a. märtsipileenumil töötati välja majanduslike ja poliitiliste abinõude süsteem kolhoosi- ja sovhoositoetmise arenemistempo kiirendamiseks. Selle poliitika elluviimine ning teaduse ja tehnika saavutuste, kvalifitseeritud kaadri ning majanduslike ja moraalsete stiimulite õige kasutamine tagab vajalikud tingimused põllumajanduse arenemise kiirendamiseks, saakide suurendamiseks ning loomakasvatussaaduste tootmise laiendamiseks. Nõukogude võimu aastate jooksul on põllumajanduse toodang suurenenud 2,8-kordseks. Rohkem kui ükski teine maa toodab Nõukogude Liit nisu, rukist, otra, suhkrupeti, kiulina, kartulit ja võid. Üksnes mullu, 1966. aastal, toodeti meil teravilja 171,2 miljonit tonni, liha 10,8 miljonit tonni ja võid 1,2 miljonit tonni.

Sotsialistliku tootmise tormiline kasv on loonud kindla baasi nõukogude rahva ainelise elujärje ja kultuuritaseme tõstmiseks.

Aastast aastasse suureneb töötajate reaaltulu. 1966. aastal oli reaaltulu iga elaniku kohta kolm korda suurem kui 1940. aastal. Ainuüksi aastal 1950—1966 tõusis töölise ja teenistujate keskmine töötasu — praegustes tingimustes töötajate peamine tululaikas — rohkem kui 1,5-kordseks. Märgetaval on viimastel aastatel suurenenud madalapalgaliste ja samuti kolhoosnike sissetulekud.

Pidevalt on paranenud ja paraneb töötajate sotsiaal- ja pensioniline kindlustatus. Meie maal saab 34 miljonit inimest vanadus- ja invaliidsuspensiooni, järjest rohkem antakse töötajatele abiraha haiguste puhul ja laste pealt, määratakse suuri summasid tööliste ja teenistujate ravi ja puhkuse organiseerimiseks.

Ühiskondlikke tarbimisfonde kasutatakse laialdaselt töötajate perekondade materiaalseks abistamiseks laste kasvatamisel. Koolieelsetes lasteasutustes on üle 8 miljoni lapse. Suur osa kõrgemates õppeasutustes ja tehnikumides õppijaist saab nende fondide arvel riiklikku stipendiumi, nendele aga, kes tootmises töötamise ajal õpivad, antakse palgalist lisapuhkust. Suuri summasid määratakse paljulapselistele ja vallasemadele, raseduse ja sünnituse puhul abirahade maksmiseks. Kogu elanikkonnale on tagatud tasuta arstiabi.

Meie maal pühendatakse raugematut tähelepanu elanikkonna korteriolude parandamisele. Elamuehituse ulatuse ja tempo poolest on meie maa ühel esikohtadest maailmas. Iga aasta saab uue korteri 10 kuni 11 miljonit nõukogude inimest. Üksnes viimase kümne aasta jooksul on ligi pooled meie maa elanikud kolinnud uude korterisse või parandanud oma korteritingimusi.

Kommunistlik Partei ja Nõukogude riik hoolitsevad väsimatult selle eest, et luua meie maal tingimused vaimse elu õitsenguks. Praegu õpib üldhariduslikes koolides enam kui 48 miljonit õpilast, enne revolutsiooni oli neid vaid 9,6 miljonit. Kõrgemates õppeasutustes õppis mullu 4,1 miljonit üliõpilast, Tsaari-Venemaal oli üliõpilasi vaid 127 tuhat. Avalikke raamatukogusid on meil praegu 9 korda rohkem kui revolutsioonielusel Venemaal. Laialdaselt on meie maal levinud trükisõna, raadio, kino ja televisioon, mis on massilised vahendid informatsiooni andmiseks ja töötajate osasaamiseks kultuuriväartustest.

Üldist valmistust äratav meie teadlaste töö. Nõukogude inimesed avasid esimesena tee kosmosesse ja jätkavad sihikindlalt universumi saladustesse tungimist. See on nõukogude teadlaste, inseneride, tehnikute ja töölise ennastsalgavate jõupingutuste, töö ja talendi, meie kuulsate kosmonautide mehise ja kangelaslikkuse tulemus.

Leninlik partei ja Nõukogude riik suhtuvad sügava lugupidamisega loovasse haritlaskonda, aitavad tal väärikselt täita oma vastutusrikast osa kommunistliku ühiskonna ehitamisel.

Kõik, mis meie maal on saavutatud, on töölisklassi, on Kommunistliku Partei poolt juhitava nõukogude rahva loova mõtte ja ennastsalgava töö tulemus. Praktikas on leidnud täielikku kinnitust marksismi-leninismi õpetus töölisklassi ajaloolisest osast revolutsiooni toimepanekus ja sotsialismi ülesehitamises. Töölisklass on nõukogude ühiskonna kõige eesrindlikum ja juhtiv jõud tema teel kommunismile. Ühises võitluses sotsialismi ülesehitamise eest kindlustus ja tugevnes töölise ja talupoegade liit. Talurahvas — töölisklassi ustav liitlane — on saanud kommunistliku ühiskonna ehitamise aktiivseks jõuks. Ühiskonna kõigis elusfäärides on kasvanud nõukogude haritlaskonna osatähtsus. Tema huvid on lahutamatud töölise ja kolhoositalurahva huvidest.

Nõukogudemaa poole sajandi pikkuse arenemise tulemused näitavad, et ilma marksismi-leninismi teadusliku teooriaga relvastatud parteita ei oleks töölisklassi võit ja sotsialismi ülesehitamine saanud võimalikuks. Elu on täielikult kinnitanud selle tee õigsust, mida mööda nõukogude rahvas Kommunistliku Partei juhtimisel sammub. Meie partei hoiab kõrgel Lenini suurt lippu. Omandanud kommunistliku ülesehitustöö ning sise- ja välispoliitika juhtimise rikkalikke kogemusi, arendab ning rikastab ta pidevalt Marxi, Engelsi ja Lenini teoreetilist pärandit, viib meie maad kindlalt edasi leninlikul kursil. Meie suurt juubelit tähistab rahva edasine ühtekoondumine oma armastatud partei ümber.

Alates 1917. aasta oktoobripäevadest, läbi karmide sõjakatsumuste ja loova töö aastate, kulgeb kuulsusrikas tee võitluses inimkonna helge tuleviku — kommunismi eest. Kommunismi ehitatakse tööliste ja talupoegade igapäevase kangelasliku tööga vabrikutes ja tehastes, kolhoosi- ja sovhoosipõldudel ning haritlaskonna loominguks. Käesoleva viisaastaku plaanide täitmine viib meie ühiskonda märgatavalt edasi kommunismi materiaa-tehnilise baasi loomise teel, tugevdab meie maa majanduslikku võimsust ja kaitsevõimet. Majanduse ja tööviljakuse üldise tõusu alusel võetakse tarvitusele uusi abinõusid rahva ainelise heaolu edasiseks suurendamiseks. Tõuseb töötajate materiaalse ja elukondliku teenindamise tase.

O ktoobrerevolutsiooni ideede suurim jõud seisab selles, et nad taotlevad rahvaste vabastamist igasugusest eksploatatsioonist ja ikkest, taotlevad sotsialistlikku loovat tööd ja humanismi, rahu ja sõprust rahvaste vahel. Oktoobrerevolutsiooni ideed vastavad kõigi maade töötajate eluliste huvidele ja kõige palavamatele püüdlustele ning on seetõttu saanud lipuks, mille all rahu, rahvusliku vabaduse, demokraatia ja sotsialismi jõud tungivad peale rahvusvahelise reaktsiooni rahvavaenulikele jõududele.

Selles pealetungis liituvad ühte sotsialistliku sõprusühenduse rahvaste võimas entusiasm, proletariaadi klassilahingud kapitalismimaades, Aasia, Aafrika ja Ladina-Ameerika rahvaste rahvuslik vabadusvõitlus, rahuarmastavate jõudude võitlus imperialistliku agressiooni vastu, uue maailmasõja ärahoidmise eest.

Oktoobrerevolutsioon tähistas kogu maailmas kapitalismilt sotsialismile revolutsioonilise ülemineku algust. Mõõdunud poole sajandi jooksul on maailma revolutsiooniline protsess pidurdamatult arenenud, tõmmates kaasa üha uusi maid ja rahvaid. Imperialismi positsioonid on aga maailma majanduses ja poliitikas tunduvalt nõrgenenud. Sotsialistlik süsteem on juurdunud enam kui neljandikul kogu maakerast ja ühte koondanud üle kolmandiku meie planeedi elanikkonnast. On kujunenud võimas sotsialismi maailmasüsteem, mis on suurim ajalooline sündmus pärast Oktoobrerevolutsiooni võitu.

Sotsialismi teele asunud maade lähenemine, nende monoliitsus sotsialistlikus sõprusühenduses vastab rahvaste eluliste huvidele. Sõprusühenduse maade igakülgse koostöö arendamine soodustab iga maa õitsengut ja samal ajal tugevdab kogu sotsialistlikku maailmasüsteemi. Laieneb sotsialistlike maade rahvamajanduse plaanide koordineerimine, süvenevad tootmise spetsialiseerumine ja koopereerumine. Vastastikuse Majandusliku Abistamise Nõukogu liikmesriigid vahetasid aastail 1961—1965 ligi 100 miljardi rubla väärtuses kaupa, käesoleval viisaastakul suureneb kaubavahetus umbes poolteisekordseks.

Suur Sotsialistlik Oktoobrerevolutsioon andis väga tugeva hoobi kogu imperialistlikule koloniaalsüsteemile ja oli rahvusliku vabadusliikumise arenemise võimsaks stiimuliks. Pärast Oktoobrerevolutsiooni võitu algas imperialismi koloniaalsüsteemi kriis. Pärast Teist maailmasõda aga, imperialismi üldise nõrgenemise olukorras, sotsialismi maailmasüsteemi tekkimise ning töölis- ja demokraatliku liikumise võimsa tõusu tingimustes, lagunes imperialismivastaste revolutsioonide ning rahvuslike vabastusrevolutsioonide hoopele all kapitalismi poolt loodud rahvaste rõhumise koloniaalsüsteem. Endiste koloniaalimpeeriumide rusud on tekkinud üle 70 sõltumatu rahvusriigi. Paljudes niisugustes maades ilmneb püüd mitte minna kapitalistlikku teed.

Sotsialistliku revolutsiooni võit Venemaal tähistas tänapäeva rahvusvahelise kommunistliku liikumise sündi. Pool sajandit tagasi, kui bolševike partei mobiliseeris rahva Suurele Oktoobrerevolutsioonile, oli Venemaal 240 tuhat kommunisti, kogu maailmas aga mitte üle 400 tuhande. Oma viimases sõnavõtus töötajatele, kõnes Moskva Nõukogu pleenumil 20. novembril 1922, rääkis V. I. Lenin partei suurest jõust järgmiselt: „Meie partei, kes on väike grupp inimesi, võrreldes kogu maa elanikkonnaga, on võtnud selle käsile. See ivake on seadnud endale ülesandeks teha ümber kõik ja ta teeb ümber!“

Need olid prohvetlikud sõnad. V. I. Lenini „ivakesest“ kasvasid võimsad tõusmed. Õiget leninlikku kursi hoides liigub kommunismile meie partei, kuhu kuulub üle kahe-teistkümmne ja poole miljoni kommunisti, kasvavad ja saavad juurde uut jõudu kommunistlikud ja töölisparteid, kelle ridades on ligi 50 miljonit kommunisti eest võitlejat. See on suur, võitmatu jõud. Maailma kommunistlik liikumine areneb edasi Oktoobri ideede lipu all.

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon tõi kaasa põhjalikud muutused kogu rahvusvaheliste suhete süsteemis, kutsus esile imperialistliku välispoliitika sügava kriisi, kuulutas välja rahu ja rahvusvahelise julgeoleku, rahvaste võrdsuse, sõpruse ja koostöö printsiibid.

Sotsialistlike maade ja kõigi antiimperialistlike jõudude võitlusliit on rahvusvahelise poliitika tähtis tegur. Imperialism on lakanud domineerimast maailma areenil. Ent kui imperialism eksisteerib, püsib ka vallutussõdade oht. Sellest kõnelevad USA agressiivne sõda Vietnams, Iisraeli agressioon vabadustarmastavate araabia rahvaste vastu, mille oli ette valmistanud imperialism, ja lakkamatud Kuuba-vastased provokatsioonid. Selleks et rahvusvahelist reaktsiooni ohjeldada, on tarvis pidevat valvsust, kõigi rahuarmastavate jõudude valmisolekut anda imperialismi agressiivsele tegevusele vastulööki.

Kaitstes sihikindlalt rahu ja rahvusvahelist julgeolekut, on Nõukogude riik püüdnud ja peab edaspidigi oma kaitsevõime kõige kõrgemal tasemel. Nõukogude inimeste kangelasliku tööga on meie maa muudetud vankumatuks sotsialismikindluseks. Tema majandusliku võimsuse ja kaitsevõime pidev kasv kujutavad endast üht otsustavat tingimust jõudude vahekorra edasisel muutmisel maailma areenil imperialismi ja reaktsiooni kahjuks ning suurendavad materiaalseid, poliitilisi ja ideoloogilisi eeldusi sotsialistliku revolutsiooni võiduks ülemaailmses ulatuses.

Nõukogude riigi välispoliitika põhitulesanne on garanteerida soodsad tingimused kommunismi ehitamiseks. Kommunistlik Partei ja Nõukogude riik teevad kõik, mis tarvis, et tugevdada sotsialistlike maade ühtsust ja monoliitsust, toetada rahvaste võitlust rahvusliku ja sotsiaalse vabanemise eest, arendada koostööd noorte iseseisvate riikidega, sihikindlalt ellu viia erineva sotsiaalse korraga riikide rahuliku kooseksisteerimise printsiipe ja juhtida inimkond kõrvale ülemaailmsest termotuumasõjast. Meie partei rahvusvaheline poliitika on suunatud sellele, et igati tihendada sidemeid ja vennalikku koostööd kõigi maade kommunistlike ja töölisparteidega ning konsolideerida maailma kommunistliku liikumise ridu.

*

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni juubeliaastapäev on üldrahvalik püha. Selles, nagu kogu meie elus, põimuvad tihedasti läbi ühiskondlikud ja isiklikud motiivid. Iga nõukogude inimene, iga nõukogude perekond tähistab seda kui kõige rõõmsamat, kõige suuremat ja tähtsamat püha. Sel päeval heidame uhkusega pilgu läbikäidud poole sajandi pikkusele võitlus- ja võiduteele ning astume sajandi teise poole selgete tulevikuperspektiividega. Meie maal on olemas kõik, mis on vaja kommunismi ülesehitamiseks: suurepärane kaader, võimas tööstus ja arenenud põllumajandus, kaasaegne teadus ja tehnika, eesrindlik ühiskonnakord ja tohutud loodusrikkused. Nõukogude inimeste energia ja mõistus suunatakse kommunistliku ülesehitustöö uute suurte ülesannete täitmisele. Rahva loova tööga täidetakse need ülesanded partei juhtimisel edukalt.

Elagu Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni kuulsusriikas 50. aastapäev!

Elagu kommunism — inimkonna helge tulevik!

Pool sajandit nõukogude kooli

«Nõukogude Koolile» kirjutanud

prof. J. GOLANT

Oma viiekümneaastase eksisteerimisaja jooksul on nõukogude kool saavutanud hiiglaslikku edu. Äärmiselt madala haridustasemega maast, kus neli viiendikku noorest põlvkonnast oli määratud kirjaoskamatusse, on saanud täieliku kirjaoskusega riik. Praegu täidetakse kaheksaklassilist koolikohustust. Ette on nähtud 1970. aastaks põhiliselt üle minna üldisele keskkooli tasemele. Seadnud oma ülesandeks mitmekülgset arenenud kommunistide ettevalmistamist, relvastab kool õpilasi teaduste alustega, polütehniliste teadmiste ja oskustega ning kujundab neil dialektilisemateriaalistliku maailmavaate. Noorsugu kasvatatakse kommunistliku moraali vaimus. Eriõppeasutustes ja osaliselt ka keskkoolides (seal, kus on vajalikud tingimused) antakse noor-

tele kutsealane ettevalmistus. Järjest suuremat tähelepanu pööratakse noorte füüsilisele ja esteetilisele kasvatusel.

Sirguva põlvkonna kasvatamisel tuli 50 aasta jooksul ületada suuri raskusi. Ent need olid kasvuraskused. Mitte ühelgi maal maailmas ei ole nii lühikese ajaga saavutatud niisugust hiilgavat edu.

Millega seletuvad NSV Liidu edusammud hariduse alal? Nõukogude riik nõuab juba oma olemuselt haritud ja kõrgete moraaliomadustega inimesi. Nagu on tähendatud 1919. aastal vastuvõetud ÜK(b)P programmis, tuli nõukogude koolil asuda niisuguse noorsoo kasvatamisele, kes on võimeline kommunismi lõplikult ellu viima. Mida kõrgem on rahva kultuuritase, seda edukamalt võib lahendada kommunismi ehitamise majanduslikke ja poliitilisi ülesandeid. Teiselt poolt seadsid edusammud sotsialismi ülesehitamisel kooli ette uusi ülesandeid ning löid tingimused nende realiseerimiseks.

Vaatleme järgnevas põgusalt nõukogude kooli arenemistee olulisemaid külgi.

HARIDUSSÜSTEEMI VÄLJAKUJUNEMINE

Suure Oktoobri eelsel perioodil oli haridus Venemaal äärmiselt madalal tasemel. 1918. aastal nentis V. I. Lenin, et hariduse mõttes oli Venemaa kõigi teiste Euroopa riikidega võrreldes kõige rohkem paljaks riisunud. Riigis eksisteeris kaks koolisüsteemi — rahva ja jõukate jaoks, peale selle oli säilinud suur hulk seisuslikke õppeasutusi. Ligi 38 protsenti koolidest kuulus kirikule. 1917. aasta alguses oli peaaegu 80 protsenti Venemaa 9—49-aastastest elanikest kirjaoskamatu.

Oma poliitilise tegevuse esimestest aastatest alates kriipsutas V. I. Lenin korduvalt alla, et hariduse ümberkujundamise põhitingimuseks on ühiskondliku korra muutmine, võimu üleminek tööliklassi kätte. Pärast Oktoobrerevolutsiooni kinnitas Lenin, et sotsialismi võiduks on tarvis mitte ainult proletariaadi diktatuuri, vabrikute ja tehaste üleminekut tööliste kätte ja põllumajanduse kooperaerimist, vaid ka kultuürirevolutsiooni.

1917. aasta kevadel koostatud materjalides partei programmi läbivaatamise kohta pani V. I. Lenin kirja nõudmised koolile. Need on 1919. aastal partei VIII kongressil vastuvõetud programmi aluseks. Programmis on ette nähtud: kõigi mõlemast soost kuni 17-aastaste laste kohustuslik õpetamine, ühtse emakeelse töökooli printsiipide ellurakendamine, riikliku kutsehariduse süsteemi väljaarendamine ja kooliväliste asutuste võrgu loomine.

Hoolitsus hariduse eest on olnud Kommunistliku Partei ja Nõukogude riigi üheks tähtsamaks ülesandeks möödunud viiekümne aasta jooksul. Juba esimestel kuudel likvideeriti valitsuse dekreetidega seisuslikud koolid ja loodi ühtne koolisüsteem.

Sõjalise interventsiooni ja Kodusõja tekitatud raskustele vaatamata algas aastail 1918—1920 uue kooli ülesehitamine. Nendel aastatel suurenes koolide arv 1914/15. õppeaastaga võrreldes 12,2 protsenti, õpilaste arv aga 23,8 protsenti. Eriti tunduvalt suurenes keskkoolide arv — rohkem kui kahekordseks. Sealjuures suurenes keskkoolide arv linnades neljandiku võrra, keskkoolide arv maal aga — üheksateistkümnekordseks!

Veelgi suurem oli koolide juurdekasv rahvusvabariikides. Nii õppis praeguse Kasahstani territooriumil 1915. a. algkoolides 13 tuhat kasahhi, 1920. a. aga oli algkoolides kasahhe juba 37 886. 1915. a. ei olnud keskkoolides ühtki kasahhi, 1921/22. õppeaastal oli keskhariidust taotlemaid kasahhe 1363.

Nõukogude organite poliitika oli täiesti selge. Erilist tähelepanu pöörati mahajäänud aladele — maakeskkoolidele ja rahvuskoolidele.

Nõukogude võimu esimeste aastate koolisüsteemil oli kaks astet — 5 ja 4 aastat. Kahekümnendail aastail kujunes põhiliseks koolitüübiks seitsmeklassiline kool. Seitsmeklassilise kooli avamine külas oli eriti suureks sammuks edasi, sest seal säilis faktiili-

selt 3—4-klassiline kool. Linnades loodi seitsmeklassilise kooli baasil professionaalse kallakuga klassid ja tehnikumid, mis olid rahvamajanduse taastamise ja rekonstrueerimise perioodil äärmiselt vajalikud.

Partei XII kongressi otsuste alusel tehti kahekümnendatel aastatel ära suur töö hariduse edendamiseks väikerahvuste hulgas. Paljude rahvuste jaoks loodi kiri ja koostati aabitsad, mis olid esimesteks raamatuteks nendes keeltes. Teistele rahvustele koostasid õpetajad õpikud. 1929. aastal trükkis Nõukogude Keskkirjastus raamatuid ja õpikuid 56 keeles.

Valitsuse hoolitsuse tulemusena mõnedes liiduvabariikides nõukogude võimu kümne aasta jooksul õpilaste arv mitmekordistus. Nii suurenes 1914. aastaga võrreldes Usbeki NSV-s 1.—4. klassi õpilaste arv rohkem kui 9-kordseks, Tadžiki NSV-s peaaegu 34-kordseks jne. Vene NFSV-s kasvas 5.—10. klassi õpilaste arv peaaegu kolmekordseks, Kirgiisi NSV-s peaaegu seitsmekordseks.

1.—4. klassi õpilaste arvu suurenemine NSV Liidus
ja mõnedes liiduvabariikides (tuhandetes)

Vabariik	Aastad		
	1914/15	1927/28	1940/41
NSV Liit (praegustes piirides) . . .	9030,7	10 007,8	21 756,3
Vene NFSV	5331,1	6 509,0	910,0
Usbeki NSV	13,6	126,4	12 398,0
Kirgiisi NSV	6,7	39,6	223,6
Tadžiki NSV	0,4	13,5	262,0

5.—10. klassi õpilaste arvu kasv NSV Liidus
ja mõnedes vabariikides (tuhandetes)

Vabariik	Aastad				
	1914/15	1927/28	1940/41	1950/51	1955/56
NSV Liit (praegustes piirides) . . .	625,0	1630,3	13 796,0	14 612,7	16 271,5
Vene NFSV	353,0	1069,5	8 235,3	8 360,9	8 769,6
Usbeki NSV	3,7	17,4	397,3	421,3	714,9
Kirgiisi NSV	0,3	2,0	110,1	117,5	166,0
Tadžiki NSV	—	0,3	53,3	86,0	151,1

1930. aastal võttis partei XVI kongress vastu otsuse minna esimesel viisaastakul üle kohustuslikule algharidusele. See uus suure tähtsusega samm oli tingitud meie maa edusammudest ja vajadustest.

Üldise kohustusliku neljaklassilise hariduse elluviimine nõudis tohutuid materiaalseid vahendeid ja suure hulga õpetajate ettevalmistamist. Ülesanne täideti tähtaegselt tänu üldsuse suurele kaasabile. Komsomol lähetas oma paremaid esindajaid tööle õpetajatena.

Saavutatud edu alusel asusid paljud linnad kehtestama seitsmeklassilist haridust ja looma kümneklassilisi koole. 16. mail 1934 avaldatud NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja UK(b)P Keskkomitee otsuses määrati kindlaks üldharidusliku kooli uued tüübid: algkool (neljaklassiline), mittetäielik keskkool (seitsmeklassiline) ja keskkool (kümneklassiline).

Partei XVII ja XVIII kongressil olid arutusel seitsmeklassilise koolikohustuse kehtestamise ja keskkooli edasiarendamise küsimused. Õpilaste arv üha suurenes.

Fašistliku Saksamaa sõnamurdlik kallaletung takistas loomulikult meie kooli edasiarenemist. Kuid ka Suure Isamaasõja aastail võtsid partei ja valitsus tarvitusele mõjusaid abinõusid õppetöö tagamiseks ja laste koolist eemalejäämise vältimiseks. Evakueeritud laste jaoks asutati internaate, ettevõtetes töötavate noorukite jaoks aga töölis- ja maanoorte koole.

Pärast sõja võidukat lõppu seati ülesandeks juba esimese sõjajärgse viisaastaku jooksul koolisüsteem taastada ja seda edasi arendada. Selleks oli kõigepealt tarvis taastada purustatud koolimajad, varustada koolid õppevahenditega, suunata evakueeritud lapsed kodukohtadesse tagasi ning täiendada ja tugevdada õpetajate kaadrit.

Et hävitused rahvamajanduses olid tohutud, kujunes koolide taastamine küllaltki raskeks. Appi tuli nõukogude üldsus. Tehased, kolhoosid ja sovhoosid võtsid paljude koolide taastamise enda peale. Ruumide remontimisele ja sisustuse kordaseadmisele asusid õpilased ise.

Kõige selle tulemusena jõuti 1949. aastaks taastamisega lõpule. Paljudes rajoonides oli isegi ehitatud hulgaliselt uusi koolimaju. 1950. aastaks oli üldiselt ellu viidud kohustuslik seitsmeklassiline üldharidus.

NLKP XX kongress seadis ülesandeks asutada internaatkoolid nendele õpilastele, kellele vanemad ei suuda kindlustada õiget kasvatust perekonnas. Seejärel hakati organiseerima ka pikapäevakoole.

Partei XX kongressil otsustati kehtestada üldine kaheksaklassiline koolikohustus; XXIII kongress seadis ülesandeks 1970. aastaks põhiliselt üle minna üldisele keskharidusele.

Üldhariduslike koolide ja õpilaste arvu suurenemine NSV Liidus

Koolid	Koolide arv		Õpilaste arv (tuhandetes)	
	1914/15. a.	1965/66. a.	1914/15. a.	1965/66. a.
Algkoolid	101 217	34 400	7 030	3 800
7—8-klassilised koolid	1 654	62 400	230	16 600
Keskkoolid	1 953	31 900	635	22 700

Märkus: Algkoolide ja nende õpilaste arvu vähenemine seletub sellega, et nii kaheksaklassilistes kui ka keskkoolides on samuti algklassid.

Koolide kõrval loodi meie maal laste ja noorukite jaoks kooliväliste lasteasutuste ulatuslik võrk. 1965. aastal oli meil pioneeride ja õpilaste paleesid ja maju 3409, noorte tehnikute maju 397, noorte naturalistide maju 288, õpilaste ekskursiooni- ja turismi-baase 184, lasteparke 184, lasteraudteid 33, pioneerilaagreid 8776.

Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus, järgides Lenini nõuandeid, on järjekindlalt hoolitsenud hariduse edasiarendamise eest. Ükski raskus sellel teel ei ole olnud ületamatu. Edukalt viiakse ellu 1919. a. partei programmi võetud ülesannet: anda kõigile kuni 17-aastastele lastele haridus.

ÜLDHARIDUSE SISU

Seoses vana koolisüsteemi hävitamisega kerkis päevakorrale hariduse sisu põhjaliku muutmise vajadus.

Juba esimestel aastatel pärast revolutsiooni lõpetati koolides usuõpetuse, kreeka ja ladina keele õpetamine. Ajaloo kursusest heideti välja need osad, mis kujutasid vääralt

ühiskonna arenemisprotsessi ja õigustasid ekspluataatorlikku korda. Tähtsale kohale asusid loodusõpetus, füüsika ja keemia.

Põhjalikke muudatusi tegi programmides 1923. ja 1924. aastal Riiklik Teaduslik Nõukogu. Nende muudatuste kohaselt tuli koolides hakata õpetama loodust, inimeste tööd ja ühiskondliku elu probleeme. Suurt tähelepanu pöörati ühiskondlik-poliitilise silmaringi laiendamisele. Ent programmi ülesehitamisel kasutati kompleksüsteemi, see tähendab, et õppematerjali pakuti mitte teaduslike distsipliinide, vaid mitmeid teadusi haaravate teemade kaupa (näiteks: Oktoobrirevolutsioon, kevadised põllutööd, meie tehas jne.). 1928/29. aastal hakkasid mõned pedagoogid propageerima õppetöö korraldamist nn. projektmeetodil, see tähendab, et teadmiste omandamine seostati teatavate ühiskondlike töödega, näiteks kolhoosi abistamisega. See tugevdas kooli ja elu sidet, kuid ei taganud süstemaatilisi teadmisi, mis on teadusliku maailmavaate väljakujundamiseks hädavajalikud ja milleta ei saavutata õpilaste kirjaoskuse kõrget taset.

Nentinud, et koolide töö sisu on printsipiaalselt muutunud, osutas partei Keskkomitee oma otsustes 1931. ja 1932. aastal vajadusele anda koolis süstemaatilisi teadmisi ning seostada õppetööd sotsialistliku ülesehitustööga.

Partei Keskkomitee otsused kindlustasid koolide töös märgatava tõusu. Koostati uued programmid. Õpetajad hakkasid suuremat tähelepanu pöörama teaduste aluste õpetamisele. Kuid tihti peale ei suutnud nad tagada teooria tihedat sidet sotsialistliku ülesehitustöö praktikaga.

Märgatavat edasiminekut selles suunas võis täheldada Suure Isamaasõja aastatel, millal õppetöö ei saanud jääda kõrvale fašistlike röövvalutajate vastu peetava võitluse probleemidest.

Koolitöö ideelis-teoreetilise taseme edasine tõus on seotud partei Keskkomitee 1946.—1948. a. otsustega ideoloogilise töö küsimustes, filosoofia alal toimunud diskussiooniga ja edusammudega teaduste arengus. Võib nimetada mitmeid koolitöö saavutusi ühenduses eespool märgituga.

Keele õpetamisel tugevnes side grammatika õpetamise ja õpilaste kõne arendamise vahel. Füüsika ja keemia õpetamisel hakati suuremat tähelepanu pöörama teaduste seaduspärasustele ja nende materialistlikele alustele. Loodusteadustes pandi pearõhk organismi ja keskkonna tingimuste vastastikuse seose valgustamisele ning kesknärvisüsteemi funktsioonide käsitlemisele. Ajaloos ja geograafias võeti vaatluse alla NSV Liidu suured saavutused, rahvademokraatiamaade tormiline areng ja NSV Liidu abi nendele. Teiselt poolt hakati senisest enam paljastama reaktioonilise imperialistliku kodanluse poliitika röövellikku iseloomu. Programmidesse võetud uus materjal aitas välja kujundada kommunistlikku maailmavaadet, kasvatada noori nõukogude patriotismi, proletaarse internatsionalismi ja rahvaste sõpruse vaimus.

Kuid õppematerjali hulga järjekindel suurendamine koormas õpilased üle. Neil aastail ettevõtetud programmide osaline kärpimine ei andnud vajalikke tulemusi. Paratamatult kerkis päevakorra vajadus läbi vaadata kõik programmid, et luua tingimused õpilaste igakülgselt arendamiseks ja vältida nende ülekoormamist. Initsiatiivi sel alal näitasid üles teaduslikud töötajad, algõpetuse spetsialistid, kes väitsid, et juba 1. klassis võib lapsi tutvustada mõnede üldmõistetega keelest ja matemaatikast ning sellest olenevalt on võimalik kärpida programmimaterjale ja suurendada õppetöö efektiivsust.

Viimastel aastatel vaadati keskkoolide programmid uuesti läbi. Sealjuures peeti silmas vajadust rikastada õpetatavat teaduse ja tehnika uusimate saavutustega. Uute programmide ettevalmistamisel tegutsesid koos pedagoogikateadlaste, meetodikute ja õpetajatega üksikute teadusalade väljapaistvad esindajad. Õpilaste ülekoormamise vältimiseks piirati tunduvalt programmide astmelist ülesehitust. Selle asemel nähakse ette teatav arv fakultatiivseid tunde, kus õpilased ise saavad õpitavat valida.

Mõned näited üksikute õppeainete sisu kohta.

Matemaatikas rakendatakse järjekindlamalt funktsionaalset lähenemist programmi-

materjalidele, suuremat tähelepanu pööratakse kaasaegsetele matemaatilistele meetoditele.

Füüsikas õpitakse ainete molekulaarset ja aatomilist ehitust, raadioelektronika elemente, kvantteooriat, relatiivsusteooriat jne.

Keemias on antud tähtis koht keemiliste protsesside seaduspärasustele, samuti perioodilisusseaduse kaasaegsetele saavutustele.

Loodusõpetuses on suurendatud tähelepanu histoloogiale, füsioloogiale ja ökoloogiale. Füsioloogia kursuses tutvutakse kaasaegse teaduse tasemel raku ehituse ja geneetika elementidega.

Füüsilise geograafia kursuse aluseks on geneetiline printsiip nähtuste selgitamisel. Majandusgeograafias vaadeldakse rahvusvahelise tööjaotuse seaduspärasusi ja sotsialistliku majanduse eeliseid kapitalistliku majanduse ees.

Ajaloo valgustatakse põhjalikumalt meie kodumaa osatähtsust maailma arenemise protsessis, NLKP ajaloolisi kogemusi ning koos kõige sellega ka maailma revolutsioonilise protsessi olukorda.

Fakultatiivsed kursused on kahesugused. Ühed sisaldavad teatava õppeaine täiendavaid materjale ning neid õpitakse rööbiti põhikursustega. Teised on mõeldud eri teaduste või nende osade süvendatud õpetamiseks, nagu: raadioelektronika alused, agrokeemia alused, rahvusvaheliste suhete ajalugu ja NSV Liidu välispoliitika jt.

Praegu seisab ees uute programmide kontrollimine koolides ning koos sellega kaasaegse teadusliku materjali kasutamise probleemi lahendamine.

METOODIKA PROBLEEMID

Koos hariduse sisu probleemidega tuli uut moodi lahendada ka õpetamise metoodika küsimus, sest nõukogude kool peab tagama teadliku ja kindla teadmiste omandamise, kommunistliku maailmavaate väljakujundamise ja õpilaste loova aktiivsuse arendamise.

Teadmiste teadlik omandamine on paratamatult seotud omandatud teadmiste rakendamisega praktikas. V. I. Lenin rõhutas, et on vähe sellest, kui teatakse, mis asi on elekter, teda tuleb osata ka elus kasutada.

Püüdes arendada õpilaste iseseisvust ja aktiivsust, kasutati 20-ndail aastail nõukogude koolis ulatuslikult vestlust, illustreerivat materjali, laboratoorseid töid, ekskursioone. See oli meie koolide töös märkimisväärseks murranguks.

Kuid samal ajal propageerisid mõned pedagoogika teoreetikud uurimismeetodit kui universaalset. Süstemaatilise teadmiste omandamisest kaugel seisva ja õpilaste võimeid mitte arvestava uurimusliku meetodi rakendamine viis sageli ülesannete lahendamisel oletuste, juhuslikkuse ja vigade teele.

Õpilaste aktiveerimiseks rakendati mõnedes koolides nn. laboratoorset plaani, mis enam-vähem vastas Ameerika dalton-plaanile. Laboratoorse plaani puhul jagunes õppeprotsess kolme astmesse: kõigepealt selgitas õpetaja, kuidas teemaga töötada, seejärel tuli iseseisev töö ning lõpuks korraldati seatud küsimuste kohta lõppkonverents.

Laboratoorse plaani kasutamisel tugevnes õpilaste iseseisev töö. Kuid õpetaja osa eitamine materjali esitamisel ei taganud süstemaatiliste teadmiste omandamist. Lõppkonverents meenutas rohkem nõupidamist kui õppust — õpetaja ülesandeks oli üksnes kokkuvõtte tegemine.

Seadnud ülesandeks tagada kindlate ja süstemaatiliste teadmiste omandamine, tegid partei Keskkomitee otsused 1931.—1934. aastal suuri muudatusi õppetöö metoodikas. Nendes otsustes nähti ette, et õppetundi tuleb hinnata kui õppetöö põhimeetodit, selle kõrval aga on tarvis kasutada teadmiste allikaina näitlikke vahendeid ja õpilaste praktilist tegevust.

Partei Keskkomitee otsuse alusel seostati õpetaja tegevus õpilaste iseseisva tööga.

Teadmiste edasiandmise protsessis kasutasid eesrindlikud õpetajad kujukaid fakte ja demonstreerimismeetodeid ning panid oma vestlustega õpilased mõtlema. Hakati suuremat tähelepanu pöörama teadmiste hindamisele. Kuid samal ajal alahinnati paljudes koolides õpilaste individuaalset tööd, samuti nende teadlikku aktiivsust.

Õppetund kui õppetöö põhivorm leidis õige pea üldist tunnustust. Esialgu praktiseeriti järgmist tunnistruktuuri: küsitlus, uue materjali selgitamine, kinnistamine ja koduse ülesande andmine. Alles 30-ndate aastate lõpul, tänu pedagoogika teoreetike uurimustele, hakkasid eluõigust võtma ka teistsugused tunnistruktuurid, nagu: uue materjali esitamine, teadmiste rakendamine ja kinnistamine, teadmiste hindamine.

Suure Isamaasõja aastail, kvalifitseeritud õpetajate vähesusest ning õppevahendite nappusest tingituna, ilmes uus tendents: õpilased täitsid koduseid ülesandeid formaalselt, millega kujunesid formaalseiks ka nende teadmised, neil puudusid konkreetset kujutlused ja nad ei osanud iseseisvalt töötada. Seepärast seati 1944. aastal koolide ette ülesanne võidelda teadmiste formaalsuse vastu ja õpilaste teadliku aktiivsuse eest.

Esmaajoonel hoolitseti õppetöö näitlikkuse taastamise eest, samuti õpilaste mõtte-tegevuse aktiveerimise eest. Ülesanded «võrrrelge», «tõestage», «tõendage faktidega» muutusid klassides harilikuks nähtuseks. Suuremat tähelepanu hakati pöörama õpilaste iseseisvusele töös mõistetega, nähtustevaheliste seoste analüüsimisele ja teadmiste rakendamisele praktikas.

Rohkem levisid üldistavad õppused, kus varem õpitud materjali süvendati uute teadmiste varal, samuti süstematiseeriti ja süvendati õppekursuse mõtet.

Õppetöö vormide ja meetodite täiustamisest võtsid osa paljud õpetajad. Tatarimaa õpetajad tugevdasid märgatavalt õpilaste iseseisvust tunnis, tõstasid õppe- ja teaduslike meetodite lähendamise küsimuse, samuti oli nende algatuseks õppetöö organiseerimine probleemide kaupa. Lipetski õpetajad tõestasid praktiliselt õppetunni standardse ülesehituse puudulikkust. Nad loobusid kohustuslikust individuaalsest küsitlusest tunni alguses, hakkasid ulatuslikumalt kasutama tunnihinnet, kommenteeritavaid harjutusi ja kirjalike ülesannete täitmist tunnis. Rostovi oblasti õpetajad pöörasid suuremat tähelepanu üksikutele õpilastele, tõmmates selleks kaasa klassikollektiivi, laste vanemaid ja üldsust.

Pärast partei XX kongressi, kus võeti vastu otsus poliütehnilise õpetuse edasiarendamise kohta, suurenes märgatavalt tootmisettevõtteisse korraldatud ekskursioonide arv; laialdaselt organiseeriti tööd katseaadades ning süvendati tähelepanu töösüsteemide ja -kogemuste omandamisele.

NLKP programmi ja partei XXIII kongressi otsuste kohaselt on kool hakanud endisest hoolikamalt õpilaste kommunistlikku teadlikkust kasvatama, samuti noort põlvkonda ette valmistama loovaks tööks. Järjest rohkem võidavad õppetöös kohta programmõppe elemendid.

Juba õppeprotsessis kerkivad õppimismotiivide kujundamise ülesanded, samuti tekib vajadus välja kujundada õiged suhted kollektiivis. Märksa on tugevdatud tähelepanu õpilaste iseseisvuse ja loova aktiivsuse arendamisele. Seoses sellega juurutatakse õppetöö diferentseerimist, kusjuures arvestatakse õpilase asendit kollektiivis. Suuremat tähelepanu on pälvinud noorte juhtimine enesekasvatusele.

Õppeprotsessis leiavad järjest rohkem kasutamist tehnilised vahendid, nende hulgas kino, magnetofon, televisioon ja spetsiaalsed seadmed, mida saab kasutada nii informatsiooni edasiandmiseks kui ka omandatud teadmiste kontrollimiseks.

KASVATUSTÖÖ KOOLIS

Kasvatuseprobleemide lahendamisel on nõukogude koolil tulnud läbi käia keeruline tee. Ja see on loomulik: on ju kapitalismi igandid eriti tugevad ja elujõulised just selles valdkonnas.

On teada, kui tähtsaks pidas V. I. Lenin kasvatustööd koolis. Komsomoli III kong-

ressil peetud kõnes rõhutas Lenin, et tänapäeva noorsoo kasvatamine, õpetamine ja haridus peab olema kommunistliku moraali kasvatamine. Vastukaaluks kodanlikule moraalile on proletaarne kõlblus allutatud proletariaadi klassivõitluse huvidele. Lenin pööras suurt tähelepanu nõukogude patriotismi ja proletaarsete internatsionalismi, kommunistliku töösse suhtumise ja teadliku distsipliini kasvatamisele. Näidates kätte kasvatamise teed, rõhutas ta, et teadmistest üksi on vähe, noorsugu peab iga päev igas külas ja igas linnas lahendama seda või teist ühise töö ülesannet, kas või kõige väiksemat ja kõige lihtsamat.

Kasvatustöö küsimuste lahendamisel nõukogude kooli esimestel aastatel tuli koolist välja juurida revolutsioonieelsed tavad, nagu pime distsipliin, sisemise kontakti puudumine õpetaja ja laste vahel jm. Kuid rakendades väikekodanliku pedagoogika ideid, loobusid haridusorganid karistusvahendeist, arvates, et hariduse uus sisu ja töö lähendavad õpilasi koolile ning tagavad seega ka distsipliini.

20-ndaail aastail niisugune kasvatussüsteem säilis, kuid sellele lisandusid väga tähtsad vormid: ühelt poolt kooli õpilaskorraldused (komsomoli- ja pioneeriorganisatsioon) ja teiselt poolt õpilaste ühiskondlikult kasulik töö. See oli suur samm edasi, sest nii sai ellu viia Lenini õppetöö ja üldsusele kasuliku töö seostamise ideed.

Murrang kasvatustöös on samuti seotud partei Keskkomitee otsustega 1931. ja 1932. aastast. Süstemaatiliste teadmiste omandamisele ja klassitunni süsteemile üleminek võimaldas paremini kujundada teaduslikku maailmavaadet ja aitas kaasa koolis kindla režiimi loomisele. Koolile anti õigus õppetööst ajutiselt kõrvaldada neid õpilasi, kes on õpetaja vastu jultunud, desorganiseerivad tööd ja on distsiplineerimatud.

Pärast sotsialismi võitu, nagu kinnitati partei XVIII kongressil, omandas kommunistlik kasvatus ja kapitalismi iganditest võitusaamine otsustava tähenduse. Oli loomulik, et kooli ette seati kasvatustöö tugevdamise ülesanne.

Õpetajate hulgas hakati tegema suurt ideelis-poliitilist kasvatustööd. Suurenes klassijuhataja kui kasvataja osatähtsus. Koolides võeti eeskujuks Makarenko õpetus kollektiivse kasvatuse kohta.

Koolis tehtav kasvatustöö arenes edasi Suure Isamaasõja päevil. Süvenes nõukogude patriotismi kasvatamine. Ajaloo-, kirjandus- ja geograafiainetes käsitleti vene rahva osa maailmaajaloolises protsessis, sotsialistliku süsteemi eeliseid kapitalismi ees, nõukogude inimeste ennastalgavat tööd rahulikus ülesehituses ning nende sangarlikkust kodumaa kaitsmisel. Kasvatustööle mõjusid soodsalt õpilaste osavõtt kollektiivi iseteenindamisest ning elanikkonna abistamine põllumajanduslikel töödel.

Sõjaaja oludes oli eriti tähtis koolides distsipliini tugevdada. Haridusorganid koostasid õpilase käitumisreeglid ning andsid välja spetsiaalseid käskkirju. Nõukogude kooli käitumisreeglid erinesid põhjalikult kodanliku kooli omadest. Meil käsitati õpilaste eeskujulikkust käitumise kohta kui kohust sotsialistliku kodumaa ees. Iseloomulikuks nõukogude koolile oli 1943. aastal väljaantud käskkiri distsipliini kohta. Selles nähti ette, et karistamist on vaja siduda veenmisega, mis peab stimuleerima õiget käitumist.

Sõjajärgsetes tingimustes ja seoses sellega, et mitmel maal kehtestati rahvademokraatlik kord, hakkasid imperialistlikud ringkonnad arendama ulatuslikku kommunistlikvastast propagandat. Ideoloogilise võitluse teravnemine nõudis kasvatustöö tugevdamist. Partei Keskkomitee 1946.—1948. aasta otsustes ideoloogiliste küsimuste kohta oli seatud ülesanne kasvatada noorsugu kodumaale ustavuse vaimus, kasvatada noortest niisugused inimesed, kellele ei ole kohutav ükski raskus.

Järjest suuremat osa hakkasid koolis etendada pioneeri- ja komsomoliorganisatsioon. ÜLKNÜ XI kongressi nentis, et komsomoliorganisatsiooni tegevus on koolis tehtava kasvatustöö koostisosa. Koolide juhtkonnad ja klassijuhatajad hakkasid oma tegevuses üha enam toetuma kommunistlikele noortele, pidasid nendega kasvatusküsimustes nõu ning abistasid neid.

Pioneeriorganisatsiooni ette seati ülesanne arendada maksimaalselt noorte leninlaste

initsiatiivi ja iseseisvust, tugevdada mängulist elementi nende tegevuses ning igati arvestada vanuselisi eripärasusi. Ühtlasi rõhutati ÜLKNÜ XII kongressil vajadust suu- rendada pionieriorganisatsiooni kui isetegevusliku poliitilise organisatsiooni osatähtsust, hoolitsedes eelkõige laste moraalse ja poliitilise kasvatamise eest.

Pärast partei XX ja XXI kongressi hakkasid koolid põllumajandust ja osaliselt ka tööstusettevõtteid abistama. Populaarseks kujunesid suvised noortelaagrid, kus vanemate klasside õpilased sidusid puhkuse tööga kolhoosi- või sovhoosipõllul.

Kasvatustöö tugevdamiseks seati sisse nn. pionieriastmed ja koostati spetsiaalsed programmid. Ent need dokumendid said kriitika osaliseks: kogu kasvatussüsteem on nendes liialt reglementeeritud ja tükeldatud. Need materjalid on nüüd võetud läbivaatamisele.

Kasvatustöö uus arenemisetapp on seotud NLKP programmis määratletud kommunistlikult moraalkoodeksiga. Koodeks on aluseks moraalküsimuste teoreetilisele mõtestamisele, aga samuti ka õpetajate, kasvatajate, komsomoli- ja pionieriorganisatsiooni praktilisele tegevusele.

Viimastel aastatel on pööratud suurt tähelepanu füüsilisele ja esteetilisele kasvatusle. Kõrvuti kohustuslike kehakultuuritundidega tegutsevad agaralt spordisektsioonid ja turismiringid. Samuti on esteetilises kasvatuses ühendatud õppe- ja klassivälise töö.

Seoses partei XXIII kongressil antud ülesannetega ning reaktsiooniliste imperialistlike ringkondade ideoloogilise pealetungi ägenemisega peab kooli kasvatustöö muutuma veelgi tõhusamaks. Ülesandeks on igati tõsta õpilaste kommunistlikku ideelisust ja ühiskondlikku aktiivsust, tugevdada nende valmisolekut mis tahes raskuste ületamiseks. Suurt tähelepanu nõuab sõjalis-patriootiline kasvatustöö.

*

Nõukogude kooli saavutused on hiiglaslikud, kuid kõik küsimused ei ole veel lahendatud. Meie koolil on täita hulk keerulisi ja vastutusrikkaid ülesandeid. NLKP programmis on öeldud: «Kommunismile üleminekuks on tarvis kasvatada ja ette valmistada kommunistlikult teadlikke ja hea haridusega inimesi, kes on suutelised tegema nii füüsilist kui ka vaimset tööd, aktiivselt tegutsema mitmesugustel ühiskondliku ja riikliku elu aladel, teaduse ja kultuuri valdkonnas.»

Kas on võimalik lähemal ajal lahendada kõik need ülesanded?

Kõik need tegurid, mis seniajani on taganud kooli edusamme — kommunismi ehitamise nõudmised, marksistlik-leninlik kasvatusteooria, partei juhtiv osa, meie koolide töötajad, suunavad edasilikumist ka praegu. Pool sajandit kestnud ülesehitustöö on mõõtnatult avardanud Nõukogudemaa materiaalseid võimalusi. Tunduvalt on kasvanud ka koolitööd organiseerivad inimesed.

Õpetajad ja pedagoogikateadlased täidavad auga oma kohustused kommunismi ehitava kodumaa ees.

Pedagoogika-alase uurimistöö arenguteelt Nõukogude Liidus

Akadeemik H. LIIMETS,

dotsendid A. ELANGO ja I. UNT

UURIMISASUTUSED

Tsaari-Venemaal oli pedagoogikateadus vähe arenenud. Väljapaistvad pedagoogid olid põlu all. Teadusliku uurimise asutusi ei olnud pedagoogika alal üldse. Mainida võib ainult 1912. aastal Moskvas eraviisil loodud Psühholoogia Instituuti, mis hiljem liideti Pedagoogika Akadeemia koosseisu ja töötab tänapäevani.

Hoopis teistsuguseks kujunes olukord pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu. Juba I ülevenemaalisel hariduskongressil 1918. a. augustis võeti vastu otsus luua kaks pedagoogika akadeemiat, Petrogradis ja Moskvas. Need asutused pidid korraldama pedagoogikaalast uurimistööd ja ühtlasi andma kõrgema pedagoogilise hariduse (muude kõrgemate koolide lõpetanuile).

Petrogradi Pedagoogika Akadeemia sai töötada ainult lühikest aega. 1921. aastal liideti ta pärastise A. Herzeni nimelise Pedagoogilise Instituudiga.

Moskva Pedagoogika Akadeemia loodi endiste Tihhomirovi-nimeliste kursuste ja Šelaputini-nimelise Pedagoogilise Instituudi baasil. 1919. a. nimetati ta ümber Rahvahariduse Akadeemiaks ja 1920. a. Sotsiaalse Kasvatuse Akadeemiaks. 1924. a. nimetati ta jälle ümber Kommunistliku Kasvatuse Akadeemiaks ja talle anti N. Krupskaja nimi.

Sisuliselt kujunesid kõik need asutused umbes tänapäeva aspirantuuri taolisteks õppeasutusteks, kus valmistati ette kõrgema eriharidusega pedagooge, peamiselt hariduselu juhte ja pedagoogiliste instituutide õppejõude. Teaduslikku uurimistööd tehti seal vähe.

Otseselt teadusliku uurimistöö jaoks loodi 1918.—1919. aastal mitmed uurimisinstituudid, nagu füüsikalise-pedagoogiline ja bioloogilise-pedagoogiline teadusliku uurimise instituut. 1922. a. liideti need üheks Koolitöö Meetodite Teadusliku Uurimise Instituudiks. Mainitud asutus kujunes Vene NFSV-s tähtsaks uurimistöö keskuseks. Seal töötasid omal ajal silmapaistnud pedagoogid V. Šulgin, M. Krupenina jt. 1943. a. asutati selle instituudi baasil maailma suurim pedagoogika-alane uurimiskeskus — Vene NFSV Pedagoogika Akadeemia.

Mainida võib ka 1926. aastal Moskva II ülikooli (pärastine V. I. Lenini nim. Pedagoogiline Instituut) juurde loodud Teadusliku Pedagoogika Instituuti, kus töötasid nimekad pedagoogid A. Pinkevits, A. Kalašnikov jt.

Omapärasteks pedagoogilisteks uurimislaboratooriumideks olid Hariduse Rahvakomisariaadi katsekoolid — koolid-kommunid — ja pedagoogilised katsejaamad. Nende juhtideks olid tuntud pedagoogid P. Lepešinski, M. Pistrak, S. Šatski jt., kelle käe all töötati välja ning prooviti katseliselt uusi õppe- ja kasvatustöö meetodeid ja võtteid. Eriti silmapaistvaks kujunes S. Šatski poolt Kaluga oblastis loodud esimene rahvahariduse katsejaam, mis hõlmas 35 küla paljude koolide, lasteaedade, suvekolooniate ja rahvamajadega.

VÕITLUS VANA JA UUE PEDAGOOGIKA VAHEL

Uus, marksistlik pedagoogika kujunes teravas võitluses mitmesuguste kodanlike ja väikekodanlike pedagoogiliste teooriate vastu. Tsaristlikul Venemaal oli progressiivsete õpetajate ja haritlaste hulgas väga populaarne nn. vaba kasvatuses idee, mis oli üks pragmatistliku reformpedagoogika variante. Seda esindasid niisugused suure eruditsiooniga pedagoogid nagu P. Blonski (1884—1941), S. Šatski (1878—1934) ja I. Gorbunov-Possadov (1864—1940). Nad kritiseerisid teravalt tsaristlikku rahva pimestamise poliitikat, reaktioonilist klerikaalset autoriteedipedagoogikat, iganenud õppemeetodeid ja elust irdunud programme.

Pärast Oktoobrirevolutsiooni levis laialt arvamus, et uus, nõukogude pedagoogika peab olema väikekodanlikult radikaalse vaba kasvatuses teooria jätkuks. P. Blonski, K. Ventzel jt. andsid oma tsariaegsed teosed väheste muudatustega uuesti välja, reklaamides neid nõukogude pedagoogika pähe. Nii viisi kandusid nõukogude pedagoogikasse vaba kasvatuses põhivead: apoliitiline pedotsentrism, lootus üksnes kooli ja kasvatuses abil uut ühiskonda kujundada, süstemaatiliste õpingute ja teadmiste alahindamine jms.

1918. aasta augustis kokkutulnud õpetajate-internatsionalistide I kongressil võeti vastu «Sotsialistliku kooli printsiipide deklaratsioon», milles on veel selgesti tunda vaba kasvatuses teooria mõjusid. Selles deklaratsioonis öeldakse ka, et normaalkooli vormiks on kool-kommuun, «mis peab olema niisuguste ühiskondlike vormide laboratooriumiks, mis kõige enam vastavad kaasaegsele kultuurile». Järelikult mitte ühiskond ei pea määrama kooli ilmet, vaid kool määrab, töötleb oma «laboratooriumis» ühiskonna palge.

Nende väärideede levikut nõukogude ühiskonnas pidurdasid V. I. Lenini korduvad esinemised õpetajate ja haridustegelaste kongressidel ning tema mitmed kirjutised ajalehtedes. Lenini sõnavõttudel oli otsustav tähtsus niisuguste küsimuste lahendamisel, nagu pedagoogika ja poliitika, kooli osa uue ühiskonna loomisel, proletariaadi suhtumine kodanlikusse kultuuripärandisse ja kodanlikusse koolisse, süstemaatiliste ja kindlate teadmiste tähtsus sotsialismi ehitamisel, polütehnilise hariduse olemus jne. V. I. Lenini kõne komsomoli III kongressil kujunes nõukogude pedagoogika kõige põhjapanevamaks teoseks, mille juurde vaidlusaluste küsimuste lahendamisel veel tänapäevalgi tagasi tullakse.

Samas suunas mõjusid ka N. Krupskaja (1869—1939) sõnavõttud ja kirjutised. N. Krupskaja oli teatavasti juba oma ühiskondliku tegevuse algusest peale pühendunud peamiselt kasvatus- ja haridusprobleemide läbitöötamisele marksistlikult positsioonilt ja pälvinud sel alal ülemaailmse tunnustuse. Tema sellealane töö «Rahvaharidus ja demokraatia» ilmus just Oktoobrirevolutsiooni ajal ja oli esimeseks järjekindlalt marksistlikuks pedagoogiliseks teoseks Venemaal. Koos A. Lunatšarski ja M. Pokrovskiga tegi ta ära suure töö nõukoguliku kooli rajamisel ja nõukogude pedagoogika aluste selgitamisel. N. Krupskaja suur eruditsioon pedagoogilistes küsimustes avaldas mõju ka vaba kasvatuses suuna progressiivsematele esindajatele (P. Blonski, S. Šatski), kes tema mõjul ja kutsel liitusid uue kooli ehitamistöösse.

Erilist tähelepanu pööras N. Krupskaja maailmavaate kasvatamise, lastekollektiivi kujundamise, õppetöö ja koduse kasvatuses küsimustele. Suured teened on tal kommunistliku lasteliikumise teoreetiliste aluste väljatöötamisel. Aastail 1957—1963 ilmus tema teoste 11-köiteline kogu.

Marksistliku pedagoogika lähtekohtade ja aluste selgitamisel on suuri teeneid ka A. Makarenkol (1888—1939). Lähtudes marksismi-leninismi rajajate õpetusest, näitas ta nõukogude pedagoogika erinevusi vaba kasvatuses teooriast ja pedoloogias. Eriti tähtis osa oli tal lastekollektiivi kujundamise ja juhtimise teooria loomisel. Tema teoreetiliste seisukohtade veenvust suurendas asjaolu, et ta ise neid oma kasvatusasutustes (M. Gorki nim. koloonia ja E. Dzeržinski nim. kommuun) edukalt rakendas. Et Makarenko tege-

vuse algupoolel oli juhtivatel kohtadel veel vaba kasvatus teooria pooldajaid, kellega ta oli leppimatus opositsioonis, siis ei pääsenud tema ideed kaua võidule. Alles oma elu lõppaastail ja pärast surma muutus A. Makarenko nõukogude pedagoogika suurkujuks. Tema teoste 7-köiteline kogu ilmus aastail 1957—1958.

Uue kooli ja kommunistliku kasvatus küsimusi arutati Hariduse Rahvakomissariaadi paljudes komisjonides, haridusalastel ja õpetajate kongressidel, nende üle vaieldi ajakirjanduses. Väga laialdaselt diskuteeriti pedagoogika metodoloogilistes põhiküsimustes aastail 1927—1931. Eriti vaieldi selle üle, kui lai peab olema pedagoogika mõjusfäär ja kasvatus suhe teiste ühiskondlike nähtustega. Kui nõukogude pedagoogikateaduse esialgsete saavutuste kokkuvõttena 1927.—1928. aastal ilmus A. Kalašnikovi toimetatud kolmeköiteline pedagoogiline entsüklopeedia, siis oli selles veel mitmeid metodoloogilisi vigu.

1931., 1932. ja järgnevatel aastatel juhtis partei Keskkomitee oma otsustes pedagoogide tähelepanu vigadele nende töös ja seisukohtades. Kooli põhieesmärgiks seati süstemaatiliste ja kindlate teadmiste andmine. Selleks peeti kõige kohasemaks õpetaja juhtimisel toimuvat õppetundi. Et sel ajal kõrgemate koolide vastuvõtuplaanid tunduvalt suurenesid, siis muutus keskkool põhiliselt ettevalmistusasutuseks kõrgematele koolidele, kaotas sidemed eluga ja oma iseseisva pedagoogilise palge. Pedoloogia järsk hukkamõistmine 1936. aastal tõrjus pedagoogikast välja psühholoogia elemendid. Nende ja mitmesuguste muude asjaolude tõttu hakkas pedagoogikateadus kiratsema. «Ajastul, mil rikuti sotsialistlikku seaduslikkust, langesid paljud väljapaistvad pedagoogid laimu ja repressioonide ohvriks. Konjunktuuri mõjud viisid nii kaugele, et reaalsete nähtuste teaduslik uurimine pedagoogikas asendati tekstide kommenteerimisega, looming — tsiteerimisega» (22; 310). Teaduse poolt lahendamata probleemide igakülgse marksistlik-leninliku analüüsi asemel hakati harrastama selle üleskiitmist, mida mitmesugused administratiivorganid olid õigeks tunnistanud. Vastuväidete asjaliku kaalumise asemel asuti vastaste laimamise ja represseerimise teele.

Niisugune kriisiolukord kestis pedagoogikateaduses kuni NLKP XX kongressini (1956). Pärast seda algas elavnemine ja uus tõus.

ÜKSIKUID PROBLEEME JA NENDE LAHENDAMISE KATSEID

Probleemide suurest hulgast, mis nõukogude pedagooge vaadeldaval perioodil huvitasid, peatume lähemalt neljal: kasvatus olemus, polütehniline õpetus, pedoloogia ja õppetöö küsimused.

Enamik teoreetilisi töid, mis ilmusid 1925.—1930. aasta vahepeal, oli pühendatud **kasvatuse olemusele** (kirjanduse loetelu nr. 1—7). Sel alal kristalliseerus põhiliselt kaks seisukohta. Ühed, keda hiljem hakati hüüdma «pahempoolseteks liialdajateks», nagu V. Šulgin, M. Krupenina, E. Medõnski, V. Pljusnin-Kronin jt., väitsid pretensioonikalt, et pedagoogika peab uurima kõiki mõjusid, mida avaldavad kujunevale inimesele tootmine, elukond, kunst, tänav, ühesõnaga — kogu ühiskondlik keskkond. «Marksistlikult seisukohalt tuleks kasvatust defineerida kui kõikide välismõjude kogusummat, mille osaliseks inimene ja ühiskond saavad, pidades silmas mõjusid kogu ümbritsevast maailmast — looduslikest, majanduslikest, olustikulistest jm. tingimustest,» kirjutas E. Medõnski 1928. aastal (1).

Paar aastat hiljem kirjutas V. Pljusnin-Kronin, et pedagoogika on muutunud tähtsaimaks teguriks kogu töölikklassi võitluses parema tuleviku eest, proletariaadi riiklikus ja rahvusvahelises tegevuses. Tema interpreteeringus võrdub pedagoogika «ühiskondliku elu teaduslik-ratsionaalse korraldusega». Ta pidavat avastama seaduspärasused partei ja ametiühingute tegevuses, agropropagandas, sanitaarharidustöös, armee kultuurhariduslikus tegevuses jm. (2).

Niiviisi muudeti pedagoogika universaalseks teaduseks, mis pidi hõlmama sootsioloogia, bioloogia, antropoloogia ja psühholoogia, kaotades ise seejuures igasugused kontuurid ja oma spetsiifilise palge.

Mõningat selgust tõi siin 1928. aastal N. Krupskaja artikkel «Kasvatus» Suures Nõukogude Entsüklopeedias (1. trükk). Partei Keskkomitee 1931. aasta otsusega mõisteti niihästi pahem- kui ka parempoolsed moonutused hukka ja loodi nõukogude pedagoogika aines ja meetodites teatav selgus.

Polütehnilise õpetuse problemaatika rullis lahti juba N. Krupskaja oma teosega «Rahvaõharidus ja demokraatia» (1917). Mitmetele praktilistele lahendusvõimalustele vihjas V. I. Lenin oma märkustes N. Krupskaja ettekande teesidele (1920). Tegelikku kooliellu rakendamisel pörkas polütehnilise idee mitmesuguste raskuste vastu. Nendest ülesäämiseks asuti küsimust lähemalt uurima. Kahekümnendate aastate lõpul ilmus sellelt alalt mitu tööd (8, 9).

P. Pankevitsš valgustas polütehnilise õpetuse majanduslikke eeldusi ja mõju, mida avaldas kasvatusel ja haridusele tööstuse ning tehnika areng. Rohke faktilise materjali põhjal näitas ta, kuidas tootmise automatiseerimine ja kemiseerimine esitab töölistele nende haridustaseme suhtes kõrgeid nõudeid. Ühtlasi näitas ta, mille poolest erineb marksistlik polütehnilise õpetus kodanlikust töökooli-teooriast.

M. Pistrak tegi katset lähemalt määratleda, missuguste tootmisharude tundmisega ja missuguste tootmisalaste teadmiste andmisega peaks polütehniline õpetus esmajoones tegelema. Eriti suuri võimalusi selleks nägi ta põllumajanduses.

1930. aastal toimus üleliiduline polütehnilise hariduse kongress. Domineerima jäi N. Krupskaja seisukoht, et polütehnilist haridust tuleb anda juba tänapäeva koolides, kasutades baasidena tööstuslikke ja põllumajanduslikke käitisi. Õpilaste tootmistöösse rakendamiseks ei tuleks liialdada, vastasel korral langeks koolides õpetamise tase.

Partei Keskkomitee 1931. ja 1932. aasta otsuste ühekülgse tõlgitsemise tagajärjel pandi pearõhk koolis teaduse aluste õpetamisele ja polütehniline õpetus tõrjuti sealt peaaegu välja. Ühenduses UK(b)P XIX kongressi otsusega kerkis see küsimus uuesti päevakorraks ja vallandus elav diskussioon peamiselt selle ümber, kas polütehniline õpetus on võimalik praegu õpetatavate ainete raamides või tuleb selleks õppeplaani võtta uusi õppeaineid. Küsimus lahendati teatavasti nii, et nooremate klasside õppeplaani võeti tööõpetus, vanemate klassidele aga nähti ette masinaehituse, elektrotehnika ja põllumajandusliku tootmise aluste õpetamine, kuni 1957/58. aasta reformiga võeti vanemate klasside õppeplaani ulatuslik kutselaadiline tootmisõpetus, ilma et küsimus oleks olnud eelnevalt teaduslikult läbi töötatud.

Pedoloogia. Kolmekümnendate aastate algul levis arvamus, et pedagoogika võib õpetajatele anda ainult empiirilisi soovitusi, kuna pedagoogilise protsessi teoreetilise põhjenduse suutvat anda ainult pedoloogia. Paljude pedagoogiliste instituutide juurde loodi pedoloogiateaduskonnad vastavate kateedritega, hakati massiliselt välja andma pedoloogilist kirjandust, ilmus ajakiri «Pedologia» (1928—1932). 1927. aastal toimus pedoloogide konverents ja 1928. a. üleliiduline kongress pedoloogia alal.

Pedoloogid võis jaotada kahte rühma. Ühed (E. Arkin, P. Blonski jt.) panid lapse arengu käsitlemisel pearõhu sisemistele bioloogilistele ja endokriinsetele teguritele. Nad pidasid nende tegurite struktuurset ja funktsionaalset iseärasusi, nende plastilisust ja potentsiaalseid võimeid päritavateks, järelikult kasvatuslikele mõjudele vähe alluvateks. Teised (A. Zalkind, A. Zalužnõi jt.) arvasid lapse arenemise seisvat mehhaanilises kohanemises sotsiaalse keskkonnaga. Niisugune nagu on keskkond on ka selles areneva isiksuse struktuur ja tema käitumise mehhanism. Eriti tähtsaks peeti niisuguseid miljöötegureid nagu perekonna koosseis, korteriolud, toitlustus jms. Lapse tundmaõppimiseks piisavat sellest, kui uuritakse tema kasvamisiljööd. Vastavalt sellele kogutigi laste kasvamisiljöö kohta tohutul hulgal materjali, seda enam, et ankeedimeetodiga oli kerge seesugust materjali kokku kuhjata. Selle teooria kohaselt oli

lapse kasvatustlik mõjutamine võimalik üksnes miljöõ muutmise teel. Et see aga praktiliselt osutus võimatuks, siis jäigi laps keskkonnast tulenevate fataalsete mõjude ohvriks.

1936. aastal mõistis partei Keskkomitee pedoloogide teooria ja praktika hukka.

Õppetöö küsimused. Kuni 1931. aastani oli nõukogude didaktikute tähelepanu keskendunud peamiselt kahele probleemile: kompleksmeetodile (üldõpetus) ja projektide meetodile. Nendega ühenduses puudutati mõnedes töödes ka õppetöö vorme (kas klassi- või laboratoorne ja brigaadide meetod).

Peaaegu kõik autorid võtsid kompleksmeetodi oma kaitse alla ja püüdsid seda põhjendada kui tõeliselt marksistlikku meetodit. «Kompleksmeetod on marksistlik meetod,» ütles 1923. aastal M. Pokrovski, üks suuremaid autoriteete rahvahariduse alal. See meetod võimaldavat kõige paremini tõsta õppetöö kasvatustlikku väärtust, iga tundi läbi immutada marksistliku maailmavaate juurutamisega. Samal seisukohal asusid S. Ganelin jt. teoses «Nõukogude didaktika põhiküsimusi» (1929). P. Blonski ja A. Pinkevits püüdsid kompleksprogramme õigustada sellega, et kuna tegelikkuses on kõik nähtused vastastikku seotud, siis seda enam on nad seostatud lapse teadvuses.

Kompleksmeetodi ülistamine tõeliselt marksistliku, dialektilismaterialistliku meetodina näitas, et autorid tundsid sel ajal veel vähe marksistlikku dialektikat.

Kompleksmeetodi kõrgemaks astmeks peeti projektide meetodit, mida hakati juurutama aastail 1926—1930. Püüti näidata, et see meetod võimaldab kõige paremini õppetööd eluga siduda.

N. Krupskaja oli üks väheseid selle ajastu pedagooge, kes hoiatas kompleks- ja projektide meetodiga liialdamise eest (ehkki ta põhimõtteliselt neid ei eitanud). Teised kõik võtsid need ilma kriitikata omaks ja nägid üksnes nende positiivseid külgi. Nad ignoreerisid ilmseid fakte, et õpilaste teadmiste tase nende meetodite rakendamisel lootusetult langes.

Õppetöö organiseerimise vormide uuendamist reformpedagoogika vaimus hakkasid mõned autorid nõudma juba kahekümnendate aastate algul. Oma teoses «Töökool» (1919) kirjutas P. Blonski, et niisugused mõisted nagu õppetund, klass ja õppeained olevat igandid, eelarvamused, millest nõukogude koolis tulevat loobuda.

1923. aastal ilmus M. Steinhauzi teos «Klassid-laboratooriumid», samal aastal anti venekeelses tõlkes välja E. Dewey teos «Daltonlik laboratoorne plaan» ja E. Parkhursti teos «Kasvatus ja õpetus daltonplaani alusel». Nendele järgnesid rohked artiklid ja väikesemad teosed, kus kiideti õppetöö organiseerimist laboratooriumide kujul ja pidevalt tegutsevate brigaadide kaupa. Mõned autorid soovitasid laboratooriumideski säilitada õppetunni süsteemi, klassi kindla koosseisu ja kindla tunniplaani, teised jälle soovitasid üle minna kas õppetöö täielikule individualiseerimisele või brigaadiviisi töötamisele. Kahjuks ei saanud need liialdused, mis õppetöö põhjalikult lõhkusid, pedagoogikateaduselt vajalikku vastulööki. Alles pärast Keskkomitee 1931. ja 1932. a. otsuseid hakkasid paljud pedagoogid oma vigadest aru saama.

Nüüd pöörasid didaktikud peatähelepanu õppetunni metoodika väljatöötamisele. Ilmusid niisugused teosed, nagu S. Ivanovi «Õppetundide tüübid ja struktuur» (1952), I. Kazantsevi «Õppetund nõukogude koolis» (1956), J. Golanti «Õppetöö organiseerimine nõukogude koolis» (1957) jmt. Samal ajal hakati intensiivselt uurima õppeedukuse probleemi, kõrge õppeedukuse saavutamise võimalusi. Ilmusid A. Gelmonti ja S. Rivese «Mahajäämuse ennetamine koolis» (1940) ja «Õppeedukuse tõstmise meetodid koolis» (1940) ning mitmed artiklid M. Danilovi, B. Jessipovi jt. sulest.

VIIMASE AASTAKÜMNE ARENEMISJOONI

NLKP XX kongressile järgnenud periood on toonud nõukogude pedagoogikateaduse arengusse palju uut. On kerkinud esile uusi uurimisalasid ja muutunud lähenemine endistele.

Muutus toimus eelkõige kasvatusprotsessile lähenemises. Varem oli iseloomulik tähelepanu keskendamine peaaesjalikult kasvataja tegevusele. Mis toimub ühtede või teiste mõjutuste tulemusena kasvandikus, kuidas ja miks ta ühed mõjutused vastu võtab, teised aga tagasi lükkab, seda oluliselt ei jälgitud. Tulemuseks oli kogu kasvatusprotsessi ühekülgne mõistmine. Sellele puudusele juhtis oma raamatus tähelepanu S. Rubinstein. Ta näitas, et õpilane on mõjutuste vastuvõtmisel aktiivselt valiv (10, 316).

Oluliselt muutus uurimise suund nõukogude pedagoogika ühes kesksemas küsimuses — õpilaskollektiiviga seotud alal. Enamik 40- ja 50-ndate aastate uurimusi (I. Kairov, I. Kõnnikova, N. Boldõrjovi kollektiiv) vaatles kollektiivi kui pedagoogi eesmärki, kollektiivi kujundamise tehnikat. Kõrvale jäi aga individuaalsuse arendamine kollektiivis, olgugi et see suund on selgelt esitatud juba 1918. a. ilmunud «Ühtse töökooli põhiprintsipiides», kus öeldakse, et «kõrgeimaks väärtuseks sotsialistlikus kultuuris jääb isiksus. Kuid see isiksus saab kogu võimalikus hiilguses arendada oma eeldusi ainult harmoonilises ja solidaarses võrdsete ühiskonnas...» Ka A. Makarenko ainult püstitas individuaalsuse arendamise probleemi.

Praegu lähendab kollektiivi ja isiksuse probleemi suur teadlaste kollektiiv, kuhu kuulub pedagooge, psühholooge ja filosoofe (21). NSV Liidu Pedagoogika Akadeemia Pedagoogika Teooria ja Ajaloo Instituudi juures on loodud probleemilaboratoorium «Kollektiiv ja isiksus».

Uue uurimisalana on üles kerkinud õpilaskollektiivi struktuuri uurimine, millega tegeletakse mitmetes meie maa keskustes, nagu Moskvast, Leningradis, Minskis ja ka Tartus.

Palju tähelepanu on viimasel aastakümnel pööratud kõlbelinele kasvatusel. Neid küsimusi on võimaldanud põhjalikumalt uurima hakata lapsepsühholoogia edasiarenemine. L. Božoviči uurimised lapse isiksuse kujunemise alal on andnud aluse ka kõlbeline arenemise põhjalikumaks selgitamiseks. Et kõlbeline areng toimub suhtlemises sotsiaalse keskkonnaga ja õpilase tegevuse protsessis, siis on siin peamiseks kasvatavate suhete loomise probleem ja see, kuidas kasvandik peegeldab ja ümber töötab välisinformatsiooni (11; 12).

NLKP XX kongressi järel kerkis uuesti päevakorradele raskestikasvatatavate laste uurimine. Kui enne seda koolitöös esinevaid raskusi ja noorte käitumishäireid vaadeldi põhiliselt A. Makarenko õpetusest lähtudes, ilma seda oluliselt edasi arendamata, siis nüüd asuti intensiivselt uurima konkreetseid kasvatusraskusi. L. Slavina jt., toetudes juhu-uurimistele, samuti eksperimentidele noorte enesehinnangu ja isiksuse suunitluse määramisel, hakkasid konflikte ja käitumishäireid vaatlema kui häirunud suhteid ja kui õpilase psüühikas toimunud muutuste tulemust (13; 14; 15). Raskestikasvatatavate suhtumisi ja huvisid on uurinud paljud autorid. Uurimistöö on aga seni keskendunud peamiselt põhjuste selgitamisele, ümberkasvatamise küsimused on alles üpris vähe tähelepanu leidnud.

Viimase aastakümne üheks kesksemaks probleemiks kasvatusel teooria alal on olnud püüd luua kasvatusel programmi, mis võimaldaks vabaneda sellistest väga sageli esinevatest pahedest nagu kasvatusel taandamine mitmesugustele üksiküritustele, õpilase tervikisiksuse mitteamardamine, juhuslikkus jne. Idee iseenesest pole uus. Kasvatuslike mõjutuste programmi väljatöötamise mõtet kohtame juba N. Krupskajal, kes detailselt avas ka õpilaste ühiskondlikult kasuliku tegevuse sisu. A. Makarenko tõestas samuti vajadust luua inimisiksuse kujundamise programm. Kodanlikes maades on programmid

üksikute kasvatusalade jaoks. Nii on Prantsusmaal ja Jaapanis olemas moraalset kasvatustöö üsnagi üksikasjalik programm.

Esimene kogu kasvatustöö programmi koostamise katse tehti meil 1957. a. ilmunud «Üldharidusliku kooli kasvatustöö programmi materjalides». Sellele järgnes ulatuslik mõttevahetus ajakirja «Sovetskaja Pedagogika» (1958—1960) veergudel, kus programmi vajalikkus leidis laialdaselt tunnustust. 1960. a. ilmus «Kooli kasvatustöö näidisprogramm» (16), mida katsetati laialdaselt eriti Vene Föderatsioonis ja ka mõnedes teistes liiduvabariikides. Eesti NSV-s kohandati seda Vene Föderatiivis koostatud programmi, kuid laiemalt see käibe ei läinud ja üldist poolehoidu ei võitnud. 1965. a. valmistati ette uus näidisprogramm, mis toetus eelmise variandi kogemuslikule kontrollile ja toimunud arutlustele (17). Nimetatud programmi variant on eelmistest mitmeti erinev. Kui eelmised haarasid olulisemal määral klassiväliseid töid, siis nüüd on esitatud kasvatusülesandeid ka õppeprotsessi osas, väljaspool kooli ja perekonnas. Ka peegeldab kõnealune variant paremini igakülgset arenenud isiksuse kasvatamise ideaali.

Kasvatustöö programmi rakendamine on väga keerukas. Õpilase varasem areng on individuaalselt väga erinev, suured on erinevused regionaalselt. Ei või oodata edu, kui tegelikus töös ei arvestata neid erinevaid tingimusi, milles kasvatustöö toimub. Nimetatud asjaolud ei võimalda kehtestada mingit üldkohustuslikku programmi. Kasvatustöö programm saab olla vaid orienteeriv näidis. Sellisena on esitatud ka programmi uus variant.

Katsetused programmiga ja üldine püüe saavutada kasvatusprotsessi paremat juhtivust on paratamatult tõstatanud kasvatustöö tulemuste hindamise küsimuse, nende tulemuste mõõtmise objektiivsete näitajate abil (18, 14; 19, 95). Paraku on selles valdkonnas saavutused veel napid. Võib öelda, et praktiliselt jätkub kasvatustöö hindamine korraldatud ürituste alusel ja toetudes õpilaste käitumise välispildile. On aga pikemata selge, et toimunud üritus ei ütle veel, mis on muutunud õpilase psüühikas. Seda ei luba öelda ka paljas väline käitumine.

Suuremaks võib pidada edu, mis on saavutatud kollektiivisest suhete uurimisel ja selles osas kasvatustöö tulemustegi hindamisel. 60-ndate aastate alguses rakendamisele võetud sotsiomeetriselised meetodid on võimaldanud saavutada tähelepandavat edu. Need saavutused on aga praegu esmajoonel teooria saavutused. Neist tulenevad järeldused ja vastav uurimismetoodika pole koolitöös veel kuigi oluliselt juurdunud. Näib, et sellelt alalt võib lähematel aastatel oodata viljakat täiendust praktilisele kasvatustööle.

Partei XX kongressi järel algas didaktikas murranguline arenemisprotsess, mis kestab tänaseni. Viimased kümnekond aastat on olnud nõukogude didaktikas väga viljakad. Kui sõjajärgseil aastail valitses didaktika- ja metoodikaalases loomingu teatud šabloon, siis viimast aastakümnet iseloomustavad ulatuslikud muudatused. Teematika avardub, tekivad täiesti uued alad (programmõpe, õppematerjali algoritmiseerimine). Uurimiste peaarv kandub kooli ja elu sidemete tugevdamisele, õpilaste aktiveerimisele õppetöös, õppetöö efektiivsuse suurendamisele. Sellega seoses pööratakse õppeprotsessis ikka suuremat tähelepanu õpilastepoolsele küljele, nende õppimisprotsessile, õpilaste mõtlemise arendamisele. Viimane omakorda tekitab vajaduse kasutada didaktikas senisest palju suuremal määral pedagoogilise psühholoogia andmeid. Mõlemad teadusharud lähenevad teineteisele niivõrd, et meil on konkreetse töö puhul sageli raske otsustada, kumma alaga on tegemist. Õigupoolest pole sellise eristamise järele praktilist vajadustki. Lühidalt, didaktika arenemise üldine tendents on selline, et ületab järjest rohkem seda puudust, mida on sõjajärgsele didaktikale ja üldse kogu pedagoogikale ette heidetud: et ta on n-ö. lapsetu, orienteerub õppeprotsessile üldse, arvestamata lapse psüühikat. Öeldu valgusel on muidugi loomulik, et õppimise psühholoogiale toetumine nihutas ühtlasi esiplaanile õppetöös ealiste, tüpoloogiliste ja individuaalsete iseärasuste arvestamise. Loobuti suhtumast klassisse kui mingisse ühetaolisesse massisse, kes reageerib õppetöös kõigele ühtviisi.

Edasi muutus väga aktuaalseks hariduse sisu ümberkorraldamine. Üha selgemini ilmneb lõhe teaduste põhiprobleemide ja kooliprogrammide vahel — viimased ei vasta kaasaja teaduse tasemele (23).

Usnagi suured muudatused on toimunud didaktika meetodites: endise vaatluse ja kogemuste üldistamise asemel hakkab domineerima õpetav ja konstateeriv eksperiment, millega kaasneb statistiliste meetodite ulatuslik kasutamine (24).

Vaatleme didaktika arenemist lähemalt üksikute probleemide kaupa.

1957. aastal ilmus M. Danilovi ja B. Jessipovi «Didaktika», mis võttis kokku nõukogude didaktika saavutused. Õppeprotsessi struktuuri ja dünaamikat terviklikult uuris M. Danilov, kellelt ilmus 1960. aastal õppeprotsessi kohta nõukogude koolis ulatuslik monograafia (26). Nõukogude didaktika uuemad tulemused on kokku võetud kollektiivses koguteoses «Didaktika alused» (ilmus 1967. a. B. Jessipovi toimetusel).

Uhaks oluliseks teoreetiliseks probleemiks on olnud õpetamise ja arenemise vahetõke. Sel alal on kirjutanud kõige tähelepanuväärsemaid uurimusi L. Zankov, N. Mentšinskaja, D. Bogojavlenskaja, G. Kostjuk ja D. Elkonin.

Uhaks keskseks probleemiks on olnud õpilaste aktiveerimine õppetöös. Selle perspektiivikaimaks teeneks peetakse õpilaste iseseisvale tööle rakendamist. Sel alal ilmu- nuist on silmapaistvamad B. Jessipovi, M. Kašini ja A. Solovjova uurimused.

Õppetöö efektiivsuse suurendamise ja õpilaste aktiveerimise uudeks võimaluseks on programmõpe. 1960. aasta algusest peale on programmõpe Nõukogude Liidus kiiresti arenenud. Sel alal on peetud konverentse, kirjutatud hulgaliselt raamatuid ja artikleid, koostatud mitmesuguseid programmeeritud õppematerjale ning konstrueeritud sadu õpimasinaid ja muid tehnilisi vahendeid. Meie maal on tekkinud programmõppe uued, originaalsed suunad: küberneetika rakendamine programmõppes, õpiprogrammide koostamine algoritmide alusel (L. Landa ulatuslik monograafia «Algoritmiseerimine õpetamises», 1966. a.), õpilaste vaimsete tegevuste etapiline kujundamine (A. Leontjev, P. Galperin) (25).

Programmõppe kõrval viljeldakse teist, sellele lähedast suunda — tehniliste vahendite kasutamist õpetamisel (magnetofon, filmid, mitmesugused projektorid jm., sealhulgas ka nn. massikommunikatsioonivahendid — raadio ja televisioon). Selle kohta on välja antud mitmed kogumikud.

Viimastel aastatel on hakatud suurt tähelepanu pöörama õppetöö individualiseerimisele. Vajadust individualiseerimise järele tuntakse üldiselt. Sel alal on tehtud esimesi katseid (A. Budarnõi, J. Rabunski, A. Kirsanov), kusjuures senini on tähelepanu pööratud eelkõige tööle klassis õppimisvõime järgi moodustatud õpilasarühmadega ja õppeülesannete erineval tasemel instrueerimisele.

Muudatusi on suhtumises õpilaste teadmiste kontrollimise eri meetoditesse. Eelmisel perioodil oli muutunud domineerivaks suuline kontroll. 1960. aastal ilmus J. Perovski teos «Õpilaste teadmiste kontroll keskkoolis», mis üldistas tolaegsed õpilaste teadmiste kontrolli alased kogemused ja milles analüüsiti eriti põhjalikult suulist kontrolli kui meetodit, mille kasutamises oli kõige rohkem kogemusi; ühtlasi propageeriti selles teoses juba kirjaliku kontrolli ulatuslikumat kasutamist. Järgnevatel aastatel toimuvadki siin nihked: järjest rohkem hakatakse uurima kirjaliku kontrolli kasutamise võimalusi. Sellega püütakse kontrolli muuta süsteemikindlamaks ning tihedamaks ja ühtlasi vähendada kontrollimisele kuluvat aega. Viimastel aastatel on olnud tähelepanu keskpunktis ainetestid kui kontrollimeetodid, millega saab õpilaste teadmisi kontrollida kiiresti ja täpselt ning tulemused on hästi võrreldavad ja uurimistöös kasutatavad. Ainestide ratsionaalsema korraldamise huvides on muutunud eriti aktuaalseks programmeeritud kontroll õpimasinate ja mitmesuguste lihtsate tehniliste seadistega. Ainetesti probleeme on kõige ulatuslikumalt uurinud V. Bepalko.

Pidevat tähelepanu on kõnesolevail aastail pööratud polütehnilisele õpetamisele (S. Šapovalenko ja A. Sibalov). Kui 50-ndate aastate lõpus ja 60-ndate algul tehti seda

tootmisõppe raames, siis viimastel aastatel on eriti aktuaalne poliütehnilise hariduse süsteemi väljatöötamine kogu õppe- ja kasvatustöös.

Viimasel ajal on didaktikas eriti aktuaalne ja pakiline hariduse sisu ümberkorraldamine. On aktiviseerunud sellealased uurimised, eriti üksikute eriainetes meetoodika uurimine. Uheks põhiprobleemiks on õppeainete sisu reformimine, et viia need kaasaja teadusega kooskõlla. Probleem on eriti akuutne täppis- ja loodusteadustes. Edasi uuritakse õppeainete ülesehitust, struktuuri ja järgnevust. Katsetatakse selliste alade ja teemade õpetamist nooremates klassides, mida varem tavaliselt õpetati vanemates klassides.

Kasutatud kirjandus:

1. Е. Н. Медынский, Педагогика идеалистическая и педагогика марксистская. «Вестник просвещения» 1923, № 1.
2. Б. А. Плюшкин - Кронин, Новый этап. Москва, 1925.
3. Журнал «Народное просвещение» 1925, № 10—11, стр. 126.
4. А. Г. Калашников, Очерки марксистской педагогики 1. М. 1929.
5. А. П. Пинкевич, Советская педагогика за 10 лет. Москва, 1927.
6. П. П. Блонкий, Педагогика. Москва, 1922.
7. Н. К. Крупская, Народное образование и демократия. Петроград, 1917.
8. П. Панкевич, Политехническая школа в связи с современной крупной индустрией. Минск, 1928.
9. М. Пистрак, Очерки политехнической школы. Москва, 1929.
10. С. Л. Рубинштейн, Бытие и сознание. Москва, 1957.
11. И. С. Марьенко, К вопросу о процессе нравственного воспитания. «Советская педагогика» 1967, № 7.
12. А. А. Шнирман, Коллектив и развитие личности школьника. Ленинград, 1962.
13. Л. С. Славина, Дети с аффективным поведением. М., 1966.
14. Л. С. Славина, Индивидуальный подход к недисциплинированным и неуспевающим учащимся. М., 1958.
15. Г. М. Медведев, Об особенностях педагогически запущенных детей. «Советская педагогика» 1966, № 10, стр. 19—25.
16. Примерная программа воспитательной работы в школе. М., 1960.
17. И. С. Марьенко, Примерная программа воспитания учащихся восьмилетней и средней школы. «Советская педагогика» 1966, № 6, стр. 58—64.
18. Н. К. Гончаров, О некоторых направлениях развития педагогической науки. «Советская педагогика» 1966, № 6, стр. 11—23.
19. В. М. Коротов, Некоторые вопросы нравственного воспитания. «Советская педагогика» 1967, № 9, стр. 81—91.
20. Я. Я. Коломинский, Путь изучения и формирования личных взаимоотношений. «Вопросы психологии» 1963, № 2, стр. 101—109.
21. Л. И. Новикова, Коллектив и личность как педагогическая проблема. «Советская педагогика» 1961, № 11.
22. Педагогическая энциклопедия. Москва, 1966.
23. М. Н. Скаткин, Основные направления исследований по проблемам дидактики. «Советская педагогика» 1966, № 8.
24. Основы дидактики, под ред. Б. П. Есипова, Москва, 1967.
25. Л. Н. Ланда, Алгоритмизация в обучении. Москва, 1966.
26. М. А. Данилов, Процесс обучения в советской школе. М., 1960.

Revolutsioonieelses koolis kuulus geograafia teisejärguliste õppeainete hulka. Seda ainet õpetati vaid nooremates (1.—5.) klassides, kus õpilaste vanuse ja tundide vähesuse (igas klassis 2 tundi nädalas) tõttu ei saadud geograafia kursust kuigi põhjalikult esitada. Geograafia õpetamise tase oli madal, enamikus koolides valitsesid geograafiline verbalism ja vanad traditsioonid. Niisugust olukorda põhjustas asjaolu, et geograafiaõpetajatel puudus spetsiaalne ettevalmistus. Valitses arvamus, et geograafiat võib õpetada igauks (3). Nagu märgib A. Darinski, iseloomustas revolutsioonieelse Venemaa koole geograafia õpetamise mittevastavus pedagoogilistele ja teaduslikele nõuetele (5).

Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni tulemusena muutus kogu haridussüsteem, sealhulgas ka kooligeograafia koht ja sisu, samuti õpetamismeetodid. Esmase ülesandena kerkis päevakorradele geograafia viimine uutele ideoloogilistele alustele. A. Barkov (3) nimetab geograafia õpetamise valdkonnas ajavahemikku 1918.—1922. a. otsingute perioodiks. Esialgu, kui veel puudus koolide keskne juhtimine, koostati geograafia (nagu teistegi õppeainete) programmid kohalikes haridusosakondades. A. Darinski (5) andmeil töötati esimene ülevabariigiline geograafia programm välja 1921. aastal. Selle järgi õpetati geograafiat kaheastmeliselt: esiteks, 3. klassis koduloolist materjali ja 4. klassis tüüpilisi pilte loodusest ning inimeste majanduslikust tegevusest, teiseks, süstemaatilist geograafia kursust 5., 6., 7. ja 8. klassis.* Revolutsioonieelse ajaga võrreldes oli see programm suureks sammuks edasi. Kõigepealt suurenes geograafiatundide arv (1,5-kordseks), kusjuures geograafiat hakati õpetama ka vanemates klassides. Peale selle sai juba siis eluõiguse koduloolisuse printsiip, mis ka tänapäeval on geograafia õpetamise metoodikas põhiline. Üha rohkem hakati geograafia õpetamisel tähelepanu pöörama materjali selgitamisele, faktide kõrval rõhutama ka faktoreid. Mõistagi aitas see kaasa edasisele metoodilise mõtte arenemissuundade väljakujunemisele.

Geograafiat õpetati esialgu vanade õpikute järgi (autorid Ivanov, Sinitski, Kurdov, Ivanovski, Rudnev jt.), mis ei vastanud programmidele. Nagu märgib A. Barkov (3), oli kooligeograafia olukorra üldpilt väga kirju. Seejuures hoidsid mitmedki õpetajad rangelt kinni traditsioonilistest õpetamisvõtetest ega avaldanud kuigivõrd initsiatiivi uute põhimõtete ellurakendamiseks.

Geograafia õpetamise metoodika valdkonnas väärib kõne all olevast perioodist tähelepanu S. Aržanovi koostatud «Методика начального курса географии» (1922). Selle käsiraamatu suurimaks väärtuseks on metoodiliste soovitude andmine koduloo õpetamiseks. Autor rõhutab, et kohalikud geograafilised elemendid on selleks fondiks, kust õpetaja saab ja peab ammutama uut materjali võrdlemiseks ja illustreerimiseks mis tahes geograafilise teema käsitlemisel.

Olulisi muudatusi geograafia õpetamises põhjustasid 1924. aastal ilmunud uued

Nõukogude kooligeograafia arenemisetappe

H. TIITS

* 9. klassis õpetati astronoomiat ja meteoroloogiat.

programmid. Esimeses kooliastmes (1.—4. klass) geograafia kui õppeaine likvideeriti, vanemates klassides aga jaotati geograafiline materjal (analoogiliselt bioloogilise ja ajaloolise materjaliga) loodusteaduslike õppeainete ja ühiskonnaõpetuse vahel. Selle tõttu jäid õpilaste geograafia-alased teadmised süsteemituks ja killustatuks. Kooligeograafia ei saanud ju nii enam anda geograafia kui teaduse alustest järjekindlaid teadmisi, kõnelemata nende loogilisest süsteemist. Nagu väidab A. Darinski, suhtuti geograafiasse peamiselt kui ühiskonnaõpetuse baasisse, mis tingis rahvamajanduse ajaloo ja majanduspoliitilise materjali kuhjamise geograafia spetsiifiliste küsimuste arvel (5).

Kogemustega geograafiaõpetajad aga said sel ajajärgul oma initsiatiivi laialdaselt rakendada, otsida ja leida geograafiliste teemade õpetamiseks efektiivsemaid võtteid. Eriti märgime õpilaste iseseisvuse arendamise põhimõtte rakendamist. Sel eesmärgil kasutati rohkesti iseseisvat tööd. Kahtlemata soodustas iseseisva töö korraldamist geograafia töövihikute (autorid B. Ignatjev, S. Sokolov, P. Brounov, S. Bobin, V. Budanov, V. Gavrilov, A. Netšajev, B. Deichman jt.) ilmumine. Mõned tolleaegsete töövihikute autorid (B. Ignatjev, S. Sokolov) pöörasid suurt tähelepanu õpilaste vaatlusoskuse ja teiste praktiliste oskuste arendamisele. Seetõttu on nendes vihikutes peamiselt ülesanded fenoloogilisteks ja meteoroloogilisteks vaatlusteks, graafilisteks töödeks jne. Mõnede autorite (A. Netšajev) sümpaatiat kuulus aga rohkem geograafiliste kaartide põhjal tehtavatele töödele. See kajastub ka vastavate vihikute ülesannete sisus. N. Borozdinov (4) hindab kõrgelt prof. P. Brounovi koostatud üldmaateaduse vihikut, mis suunab õpilasi geograafilist õppematerjali teadlikult omandama. Tol ajal ilmunud töövihikutes on mõndagi, mida tasub ka meie päevil töövihikute koostamisel eeskujuks võtta.

Samal ajal, s. o. aastail 1920—1930, muutusid populaarseks ka geograafilised ekskursioonid. Neid hakati korraldama nii loodusesse kui ka muuseumidesse, tootmisettevõtetesse jn. Ilmusid mitmed ekskursioonide korraldamist käsitlevad tööd. Elavnes kodu-uurimine. Tehti mitmesuguseid vaatlusi, koguti materjale kollektsioonide jaoks, asutati koduloomuuseume jne. Ühenduses sellega ei saanud A. Barkov siiski märkimata jätta fakti, et kodukoha uurimine oli väga ühekülgse iseloomuga ja «... selles valitses kitsalt utilitaarne suund...» (3; lk. 189).

Uusi teid otsiva kooli olukord, sealhulgas ka geograafia koht, sisu ja maht üldhariduslikus koolis, sai selgema suunitluse ÜK(b)P Keskkomitee määrusega 25. VIII 1932. Selles määratleti geograafia õpetamise peamised ülesanded, nagu kaarditundmise õpetamine, füüsilis- ja majandusgeograafiliste mõistete kujundamine, üksikute maade, eriti NSV Liidu geograafiliste iseärasuste tundmaõpetamine. Selle tulemusena geograafia positsioon koolis paranes, kuid ei vabanenud siiski veel mitmetest puudustest. Ikka veel käsitleti liialt vähe füüsilisgeograafilist materjali, ei pööratud vajalikku tähelepanu kaardile, õppematerjal oli statistiliste andmetega üle koormatud. Nende puuduste vastu astus eriti välja N. Baranski, kes energiliselt, igati ja kõikides vajalikes instantsides püüdis kooligeograafia teravaid tahke selgesti nähtavaks teha (1).

Lõpliku hoobi vääradele tendentsidele kooligeograafiasse suhtumises andis partei ja valitsuse spetsiaalne määrus «Geograafia õpetamisest NSV Liidu alg- ja keskkoolis» (15. V 1934). Selle määruse põhjal saavutas geograafia üldharidusliku kooli õppeplaanis kõigepealt normaalse koha ja seda normaalsetes proportsioonides üksikute kursuste vahel: geograafia elementaarkursust tuleb õpetada 3. — 4. klassis, füüsilist geograafiat 5. — 7. klassis ja majandusgeograafiat 8. — 9. klassis. Sellega tõusis geograafia osatähtsus kõikide õppeainete hulgas vajalikule tasemele.

Et kooligeograafia olukorras esinevaid puudusi likvideerida, kohustas mää-

rus läbi vaatama programme ja õpikuid. Ühtlasi määratleti iga klassi geograafia kursuse sisu.

Nimetatud määruse väärtuseks, mida pole võimalik üle hinnata, on niisuguste konkreetsete abinõude süsteemi esitamine, mis tagas üldiste põhimõtete üksikasjaliku realiseerimise möödapääsmatuse. Osa sellest käsitleb didaktilisi ja metoodilisi, osa organisatsioonilisi aspekte. Nii rõhutatakse määrukses korduvalt vajadust muuta kooligeograafia õpilastele ea- ja jõukohaseks. Kahtlemata konkretiseeris see nõudeid, millele pidid vastama uued programmid ja õpikud.

Geograafia õpetamise «kuivuse» vältimiseks aga tõstetakse esile näitlikkuse, populaarsuse ja huvitavuse vajadus, mis kahtlemata nõuab täit tähelepanu ka tänasel päeval. Organisatsiooniliste küsimuste lahendamise mõttes on kõne all olev määrus lausa musternäidis. Rääkimata sellest, et see dokument näeb ette geograafiliste lugemike, geograafia õpetamise metoodika käsiraamatute, bibliograafiliste väljaannete, kaartide, atlaste, piltide, tabelite ja geograafilise klassivälise lektüüri, samuti geograafia metoodika alase ajakirja väljaandmist, on selles täpselt kindlaks määratud kõikide uute õpikute autorid ja käsikirjade valmimise tähtaeg. Loomulikult järgnes niisugusele asjade korraldusele väga viljakas periood kooligeograafia arengus. Juba järgmisel, s. o. 1935. aastal ilmusid uued programmid ja õpikud. Kuivõrd uute õpikute koostamine õnnestus, näitab asjaolu, et N. Baranski (NSV Liidu majandusgeograafia õpik 8. klassile) ja I. Vitveri (Välisriikide majandusgeograafia õpik 9. klassile) koostatud õpikud muutusid stabiilseks ja tunnustati riikliku preemia väärilisteks. 1934. aastal asutati ajakiri «География в школе», mille esimeseks toimetajaks sai N. Baranski. See ajakiri on tänaseni kogu NSV Liidu geograafiaõpetajate suure pere häälekandjaks. Trükitist ilmusid mitmed geograafilised lugemikud, geograafia atlased algkoolile ja 5.—6. klassile, pildiseeriad, teatmikud jne. Metoodilises kirjanduses tuleb eriti esile tõsta V. Budanovi töid («Kaart geograafia õpetamisel», 1938; «Füüsilise geograafia õpetamise metoodika. I osa», 1939). Ajutiselt taaselusust geograafia töövihikute väljaandmine.

Kooligeograafia olukorda parandasid ka muudatused õpetajate-spetsialistide kaadri ettevalmistamises. Pedagoogilistes instituutides organiseeriti geograafia osakonnad ja suuremates õppeasutustes isegi geograafia õpetamise metoodika kateedrid. Nii muutus kooligeograafia «tervislik seisund» igati normaalseks. Nagu märgib A. Barkov, tõusis aasta-aastalt geograafia õpetamise tase ja selle resultaatina õpilaste teadmiste tase (3). Paraku halvas seda ajutiselt Suur Isamaasõda.

Viimast kaht aastakümnet kooligeograafias tuleb esile tõsta aine sisu täiustamise ja metoodilise mõtte intensiivse arenemise poolest. Geograafia kui õppeaine sisulise täiustamise vajadus tuleneb eeskätt geograafia kui teaduse arengust. Statsionaarsed ja ekspeditsioonilised füüsilisgeograafilised ning geoloogilised uurimised annavad pidevalt uusi andmeid, mis süvendavad geograafilise keskonna tundmist ning nõuavad senistes teadmistes korrektiive. Uute uurimismetodite abil täiustuvad kiiresti teadmised atmosfäärist ja hüdrofäärist, litosfäärist ja biosfäärist, üha mõistetavamaks saavad looduses toimuvate protsesside ja nähtuste põhjused. Suured muutused inimese majandusliku tegevuse sfääris, maailma poliitilise kaardi muutumine ja paljud muud tegurid, mida siin pole võimalik loetleda, ei saa jääda sisuliselt kajastumata ka kooligeograafia sisus.

Samavõrd on kooligeograafia sisulise külje üksikasjalikku analüüsi ning täiustumist dikteerinud vajadus õpetamise ja kasvatamise eesmärke vastavusse viia. Et geograafia õpetamine garanteeriks kindlad ja püsivad teadmised, et õpilased selle aine õppimisel omandaksid vajalikud oskused ja vilumused, et geograafiatundides arendataks maksimaalselt iga noore vaimseid võimeid, kujundatakse tal õiged ideoloogilised veendumused — need ongi peamised probleemid

kooligeograafias, mille lahendamiseks on selle aine eriteadlased-metoodikud ja samuti praktikud-geograafiaõpetajad teinud suurt tööd. Eeskätt kajastub see töö õppeprogrammide sisulises muutmises.

Suhteliselt üksikasjalikumad ja põhjalikumad muutused kooligeograafia sisus toimusid 1959.—1960. aastal. Nagu märgib A. Darinski, suurenes tunduvalt majandusgeograafilise materjali osatähtsus ning geograafia õpetamine viidi senisest rohkem koduloolisele alusele (5). Varem kehtinud õppeprogrammidega võrreldes hakati märksa rohkem tähelepanu pöörama praktilistele töödele, vestlustele ja ekskursioonidele. See stimuleeris õpetajaskonda geograafia õpetamist üha kindlamini seostama lapsele kõige lähema ümbruse, tema kodukoha looduse ja inimeste majandusliku tegevusega. Loomulikult soodustas see õigete geograafiliste kujutluste tekkimist ja praktiliste oskuste täienemist. Eriti tuleb rõhutada, et 60-ndate aastate algul väljatöötatud programmid olid sammuks edasi geograafilise materjali kasvatusliku külje täiustamisel. Kahtlemata etendas selles suhtes suurt osa spetsiaalsele koduvabariigi (oblasti, krai) geograafia kursusele suurema eluõiguse andmine. Õppeprogrammide sisuline täiendamine on jõudnud haripunkti paari viimase aasta jooksul. Pärast mitmete programmi projektide koostamist ning nende laialdast ja põhjalikku arutamist, aga ka mitmete küsimuste eksperimentaalse uurimise põhjal on uus programm käesolevaks ajaks omandanud selged piirjooned. Selle programmi kaheldamatuks eeliseks praegu kasutusel oleva ees on õpematerjali temaatika valik kõrgemal teaduslik-teoreetilisel tasemel. Nimetagem näiteks geoloogia-, geomorfoloogia-, klimatoloogia- ja kartograafia-alaseid küsimusi, millest paljud leiavad esmakordselt tee kooligeograafiasse uute programmide vahendusel. Sellega muutub kooligeograafia sisu kaasaegsele teadusele lähedasemaks ning annab ühtlasi võimaluse süvendada ja laiendada õpilaste geograafia-alaste teadmiste ringi. Kooligeograafia õpetamist saab uue programmi järgi korraldada õpilaste suhtes kõrgemal raskusastmel, mis on intellektuaalsete võimete arendamise tähtsaks eeltingimuseks.

Suureks saavutuseks on geograafilise materjali elementaarse käsitelu lülitamine 1.—4. klassi koduloo programmi. See võimaldab õpilasi vajalikul määral ette valmistada geograafia süstemaatilise kursuse edukaks õppimiseks alates 5. klassist. Geograafia, eriti füüsilise geograafia õppimine uute programmide järgi võimaldab ilmselt õpilastel senisest paremini tunnetada looduse arenemise objektiivseid seadusi. Kommunistliku kasvatusseisukohast on võimatu selle külje positiivsust üle hinnata. Punase niidina läbib uute programmide praktilist osa vajadus geograafilist kaarti tundma õppida. Juba see, et kaardi õpetamiseks on programmis eraldatud konkreetseid teemasid ning ette nähtud tundide arvud, tagab õpetajate tähelepanu koondumise vastavale küsimusele ning jõuab selle tõttu tõenäoliselt ka praktilisse koolitundi.

Muudatused kooligeograafia sisus kajastuvad ka õpikutes. Viimaste aastate suurimaks saavutuseks tuleb pidada kohapealsete autorite koostatud liidu- ja autonoomsete vabariikide, oblastite ja kraide geograafiat käsitlevaid õpikuid. Neid täiendavad suurepäraselt mitmed muud õppetarbed, eeskätt atlased ja seinakaardid.

Metoodilise mõtte arenemise intensiivsust peegeldavad kõige selgemini rohkearvulised tööd, mis on trükikoja vahendusel jõudnud geograafiaõpetaja raamatukogusse. Suursündmuseks võib pidada esimese majandusgeograafia õpetamise metoodikat käsitleva töö ilmumist 1946. aastal (autor N. Baranski). Väärtuslikuks panuseks nõukogude geograafia õpetamise metoodika varasalve on V. Budanovi (1947), N. Kurazovi (1950), A. Polovinkini (1953), A. Darinski (1958, 1966) ja paljude teiste autorite ulatuslikud tööd. Rohkesti on ilmunud ka mitmeid geograafia õpetamise metoodika üksikküsimusi, nagu geograafiatundi, õpetamise meetodeid

ja võtteid, ekskursioone, õpilaste teadmiste ja oskuste kontrollimist, praktilisi töid, iseseisvat tööd jne. käsitlevaid monograafiaid. Ka Eesti NSV-s on olnud suhteliselt viljakad eriti viimased aastad. Nii on ilmunud E. Ilometsa «Geograafia kabinet ja õppevahendid» (1960), K. Kildema «Mullamonoliitide valmistamine ja nende kasutamine õppetöös» (1962), S. Alumäe «Geograafia õpetamise seostest bioloogiaga kaheksaklassilises koolis» (1966), O. Nilsoni «Kodu-uurimine ja geograafiaõpetaja töö selle organiseerimisel» (1967) ning minu sulest «Õpilaste iseseisev töö geograafiatunnis» (1965)*.

Kooligeograafia meetoodilise külje täiustamisele on oma kogemuste kokkuvõtmise ja üldistamisega suuresti kaasa aidanud õpetajad-praktikud. Eesti NSV-s pole seda vaeva peljanud teeneline õpetaja B. Rea, E. Maaring, E. Sillam ja paljud teised.

Meie teadlaste, meetoodikute ja õpetajate koostöö eredaks näiteks olid 1959. aastal toimunud I Eesti NSV bioloogide, keemikute ja geograafide teaduslik-pedagoogiline konverents ning 1963. aastal asetleidnud samalaadne üritus.

Mõneti on viimasel ajal paranenud ka geograafia õppimise tingimused õpilase seisukohast. Näiteks valmis 1963. aastal õppefilm «Eesti NSV» (stsenariumi autor O. Nilson), 1964. a. — «Eesti põlevkivi» (E. Karik ja O. Nilson), 1963. aastal ilmusid trükist Eesti NSV füüsiline õppekaart ja Eesti NSV administratiivne seinakaart (mõõdus 1:600 000). Praegu on meie vabariigi koolides kasutusel geograafia töövihikud 5. ja 8. klassile. Toimuvad ettevalmistused Eesti NSV geograafia kooliatlase väljaandmiseks. Kahjuks ei saa aga tänaseni nimetada ühtki eesti-keelset raamatut, mis oleks sobivaks geograafiaalaseks lisalektüüriks-lugemikuks.

Nõukogude kooligeograafia on 50 aasta jooksul läbi käinud pika ja keeruka tee. Sellel teel on välja kujunenud nii tema metodoloogilised kui ka meetoodilised alused. Nendelt alustelt lähtudes täiustuvad vastava õppeaine sisu ja õpetamise suunad pidevalt, sammudes kaasa aja nõuetega.

Kasutatud kirjandus:

1. S. Nõmmik, N. N. Baranski osa nõukogude geograafia arengus. Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat 1960/61. Tallinn, 1962.
2. Н. Н. Баранский, Исторический обзор учеников географии (1876—1934). М., 1954.
3. А. С. Барков, Тридцать лет географии в советской школе. Избр. работы: Вопросы методики и истории географии. М., 1961.
4. Н. М. Бороздинов, Система самостоятельных работ учащихся по начальному курсу физической географии в средней школе. Дисс. на соиск. уч. степени канд. пед. наук. 1962.
5. А. В. Даринский, Методика преподавания географии. М., 1966.
6. О преподавании географии в начальной и средней школе СССР. Постановление СНК Союза ССР и ЦК ВКП(б). Сб.: География в средней и высшей школе. М., 1955
7. О преподавании географии в школе в 1959/60 учебном году. Под редакцией И. И. Самойлова и В. А. Коринской. М., 1959.

* Kõik nimetatud tööd on ilmunud ENSV Pedagoogika Teadusliku Uurimise Instituudi väljaannetena.

Nõukogude õpetaja*

P. ZIMIN, N. SUNTSOV

ÕPETAJATE SUURE ARMEE loomine on Kommunistliku Partei ja Nõukogude valit-
suse üks peamisi saavutusi kommunistliku ühiskonna ideedele ustava intelligentsi
kaadri kasvatamisel.

Õpetajate-internatsionalistide I kongressil 5. juunil 1918. aastal märkis V. I. Lenin:
„Ei tohi piirduda üksnes kitsa õpetajategevuse raamidega. Õpetajaskond peab ühte
sulama kogu võitleva tööraha massiga... Uue pedagoogika ülesanne on siduda õpetaja-
tegevus ühiskonna sotsialistliku organiseerimise ülesandega.“ Niisuguse õpetajaskonna
loomine, kes oli suuteline kasvatama sotsialismi ehitajate põlvkonda, oli tõeline ajaloo-
line ülesanne.

Revolutsioonieelse kooli õpetajad võtsid Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni
võitu vastu erinevalt. Eesrindlikud õpetajad, kes seisid bolševistlikele organisatsioonidele
lähemal, tervitasid seda. Enamik algkoolide õpetajaid tundis rahva häda ja viletsust ning
kannatas ise samuti isevalitsuse rõhumise all. Nende hulgas olid sotsiaaldemokraatlikud
ideed ammu kõlapinda leidnud. Teistsuguses olukorras olid keskkoolide õpetajad, kes moo-
dustasid tsaristliku Venemaa ametnikuseisuses erilise vahekihi — neile tasuti paremini
ja nad seisid oma teenistuskoha ja keskkoolide õpilaste klassikoosseisu tõttu valitsevatele
kihtidele lähemal.

Elu nõudis õpetajatelt tungivalt vastust küsimusele, kuhu ja kellega minna, kas või-
duka revolutsiooniga või revolutsiooni vastu, kas revolutsiooniliste tööliste, talupoegade
ja soldatitega või kapitalistide, mõisnike ning tsaariohviteride ja -kindralitega. Õpeta-
jaskonna kihistumise protsess toimus kiiresti. Ikka rohkem ja rohkem õpetajaid asus
revolutsiooni poolele. Sotsialistliku revolutsiooni vastaste leeri jäi vaid väike osa privi-
legeeritud koolide õpetajaid. Kõik nende katsed nõukogude võimu ettevõtmisi sabotee-
rida kukkusid läbi. Sellest andis tunnistust Ülevenemaalise Õpetajate Liidu tegevus.
Kooseisult kadetiik-esseerlik, püüdis ta õpetajaskonda nõukogude võimu vastu üles
ässitada, ülevenemaalist õpetajate streiki organiseerida. Kuid õpetajate põhimass siiski
ei lasknud end sellele provotseerida.

Suur kasvatus- ja organiseerimistöö, mida tegi Kommunistlik Partei, võimaldas õpe-
tajatel ideeliselt kasvada, revolutsiooniliste ümberkujunduste olemuses, sisemises ja
rahvusvahelises olukorras orienteeruda, kindlaks määrata oma kohta uue elu ehitami-
sel. Õpetajate kongressidel ja nõupidamistel esinedes paljastas V. I. Lenin armutult
kodanliku kooli klassiolemust, loosungi „Kool seisab väljaspool poliitikat“ võltsust, sel-
gitas kogu töötava rahva põhilistele huvidele vastava sotsialistliku kooli tekkimist ja
arenemisperspektiive. 1919. aasta märtsis VIII kongressil vastuvõetud partei programm
näitas õpetajale selgesti, et partei poliitika hariduse valdkonnas vastab täielikult varem
rõhutatud klasside huvidele, kaotab ebavõrdsuse ja töötava rahva lastele hariduse oman-
damisel tehtavad kitsendused.

Kommunistliku Partei ideed võitsid järjest suurema arvu õpetajate südame ja mõis-
tuse. Seda soodustas õpetajate kaasatõmbamine ühiskondlikusse töösse elanikkonna hul-
gas. See lähendas neid töölistele ja talurahvale, võimaldas paremini mõista elu nõudeid.

* Lühendatult ajakirjast „Sovetskaja Pedagogika“ nr. 6 1967.

Partei kandis erilist hoolt õpetajate ideelis-poliitilise arenemise, nendel marksistlik-leninliku maailmavaate kujunemise eest, kasvatas neis revolutsioonilist ideelisust, leppimatust mineviku igandite suhtes inimeste teadvuses ja käitumises, revolutsiooni avallike ja salajaste vaenkaste suhtes. Õpetajad hakkasid oma tegevust nägema hoopis teise pilguga, mõistma uue kooli ehitamise eest kantava vastutuse kogu suurust.

Õpetajaskonna ümberkasvatamisele aitasid palju kaasa õpetajate organisatsioonid, mida juhtis Kommunistlik Partei. Esimeseks niisuguseks organisatsiooniks, mis asus Kommunistliku Partei ja nõukogude võimu platvormil, oli Õpetajate-Internatsionalistide Liit (asut. 1917. a. lõpul). Liidu II kongressil 1919. aasta jaanuaris ütles V. I. Lenin: „Teie liidust peab nüüd kujunema lai õpetajate ametiühing, mis hõlmab määratu suuri õpetajate hulki, ühing, mis kindlalt asub nõukogude platvormi pinnale ja ühineb võitlusega sotsialismi eest, mida peetakse proletariaadi diktatuuri teel.“

Juba 1919. aasta keskel avanes võimalus Haridus- ja Sotsialistliku Kultuuri ala Töötajate Ametiühingu I kongressi kokkukutsumiseks. 1920. aasta sügiseks oli sellesse ühinguusse koondunud ligi 250 tuhat inimest (loomise momendil oli liikmeid 70 tuhat). Ametiühingu liikmete arvu niivõrd kiire kasv näitab, et õpetajaskonna põhimassi ümberkasvatamise protsess toimus väga intensiivselt.

Ajalooliseks tunnistuseks õpetajaskonna täielikust üleminekust nõukogude võimu poolele oli esimene üleliiduline õpetajate kongress 1925. aasta jaanuaris. Kongressi deklaratsioonis öeldi: „Me teame, et Kommunistliku Partei poolt juhitud nõukogude võim on tõeline töötajate võim, laiaade rahvahulkade võim. Me näeme seda ainukaadset tööd, mida ta kõige raskemates tingimustes teeb meie maa majanduslikuks ja kultuuriliseks arendamiseks... Me jääme ikka ja igal pool nõukogude võimu ja Kommunistliku Partei ustavateks abilisteks nende maailmaajaloolises töös, sest nüüd me teame, et üritus, mis parteil on teoksil, on kogu töötava inimkonna üritus.“ Nii ütles 1600 kongressi delegaati sadade tuhandete parteitute õpetajate nimel.

Hinnates kongressi tähtsust, kirjutas N. K. Krupskaja: „Üleliiduline õpetajate kongress kinnitab lõplikult koostööd õpetajaskonna ja elanikkonna töötavate kihtide vahel, õpetajaskonna ja nõukogude võimu vahel, õpetajaskonna ja partei vahel... Kongressil on mitte ainult poliitiline tähtsus, vaid teda tuleb äärmiselt kõrgelt hinnata ka sellepärast, et ta kahtlematult annab palju pedagoogilisi mõtteid, õgvendab pedagoogilise ehitustöö rinnet.“ Õpetajate suur armee muutus kultuurirevolutsiooni üheks liikumapanevaks jõuks.

Õpetaja omandas uue ühiskonna ehitajate ridades auväärse koha. Sõjaaja äärmiselt rasketes tingimustes, nälja ja laose olukorras, lõi õpetaja uue kooli, töötas oma pedagoogimeisterlikkuse täiustamiseks, omandas uued õppeprogrammid. Selle kõrval tegi ta väga suurt kultuurilis-hariduslikku ja propagandatööd, et selgitada sotsialistlike revolutsiooniliste ümberkujunduste olemust, partei ja valitsuse poolt rahvamajanduse taastamiseks ja arendamiseks kasutusele võetud abinõusid.

Kommunistliku Partei ja Nõukogude valitsuse otsused ja määrused on taganud nõukogude kooli süsteemikindla arenemise, kiire edasimineku õpetajate ettevalmistuse, nende pedagoogimeisterlikkuse ja kvalifikatsiooni täiendamise alal.

1914/15. õppeaastal oli tsaristlikul Venemaal kokku 260 000 õpetajat. Esimese viisaastaku esimesel aastal töötas Nõukogude Liidus juba üle 365 000 õpetaja. Sõjajärgseil aastail on meie maal täidetud õpetajate ettevalmistuse ja nende kvalifikatsiooni täiendamise laiaulatuslik programm. 1950/51. õ.-a. töötas üldhariduslikus koolis juba 1 425 000 õpetajat, 1958/59. õ.-a. 1 758 000 ja 1966/67. õ.-a. 2 300 000 õpetajat.

Oktoobrirevolutsiooni-eelsele Venemaal valmistasid õpetajaid ette kõigest kaks kõrgemat õppeasutust (Moskvas ja Petrogradis). Õpetajate põhimass oli kas õpetajate seminari haridusega või neil puudus üldse pedagoogiline haridus. NSV Liidus töötas 1965/66. õppeaastal 203 pedagoogilist instituuti ja 358 pedagoogilist kooli.

Kui 1950/51. õ.-a. oli õpetajatest täieliku kõrgema haridusega veidi üle 14%, lõpetamata kõrgema haridusega 20,3% ning pedagoogilise ja üldise keskkharidusega 59%, siis 1965/66. õ.-a. oli koolis kõrgema haridusega õpetajaid peaaegu kolm korda rohkem (41,5%). Õpetajad, kel pole kõrgemat haridust, kasutavad oma kvalifikatsiooni täiendamiseks kaugõppe- või õhtuste osakondade süsteemi. Praegu töötavad koolide keskmistes ja vanemates klassides üldiselt kõrgema haridusega õpetajad. Lahendamisel on kõrgema haridusega algklasside õpetajate küsimus.

Viimastel aastatel on kooli tulnud rohkem noori õpetajaid. Ligi miljoni õpetaja staaž koolis ei ulatu veel 10 aastani, miljonil õpetajal on 10—20-aastane ja 300 tuhandel üle 25-aastane õpetajatöö staaž. Suurte kogemustega pedagoogide ja alles vilumatute õpetajate niisugune suhe tagab koolide pedagoogiliste kollektiivide sõbraliku loova koostöö noore põlvkonna kommunistlikul kasvatamisel.

Juubeleelses kümmeaastakul on meie maal üle mindud kaheksaklassilisele kohustuslikule haridusele. See on tähtis samm rahva kultuuritaseme tõstmisel. Palju on ära tehtud kooli eluga, kommunistliku ehitustöö praktikaga seostamisel, noore põlvkonna kasvatamisel kommunistliku moraali, nõukogude patriotismi ja proletarise internatsionalismi vaimus.

Vastavalt NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1966. aasta 10. novembri otsusele „Üldharidusliku keskkooli töö edasise parandamise abinõudest“ seisab ees üleminek uutele õppeplaanidele ja -programmidele, et hariduse sisu teaduse, tehnika ja kultuuri arenemise nõuetega vastavusse viia. Võetakse täitmisele uued ülesanded põlütehnolise hariduse tõhustamiseks ja koolinoorte ettevalmistamiseks ühiskondlikult kasulikuks tööks. Suureneb kooli, perekonna ja ühiskonna vastutus õpilaste kasvatamise eest. Õpetajaskond võttis selle otsuse vastu kui nõukogude kooli edasiarendamise pealiini, kui oma kutsealase ja ühiskondliku tegevuse programmi paljudeks aastateks.

Nõukogude õpetaja tunneb pidevat vajadust oma kvalifikatsiooni täiendamiseks. Nõukogude kooli esimestel aastatel korraldasid Hariduse Rahvakomissariaat ja kohalikud haridusosakonnad parteiorganisatsioonide kaasabil õpetajate kongresse, konverentse ja kursusi, millede peäulesandeks oli Kommunistliku Partei ja Nõukogude valitsuse poliitika, haridussüsteemi demokratiseerimine ja koolitöö sisu põhjalikuks muutmiseks kasutatavate abinõude selgitamine. Hiljem aitas kohalikel haridusorganitel sellealast tööd organiseerida Kvalifikatsiooni Täiendamise Keskinstituut.

20-ndatel aastatel andis kirjastus „Rabotnik Prosveštšeniija“ iseseisvalt edasiõppijate jaoks välja seeria programme koos metoodiliste juhenditega erialade õpetajaile. Ilmus rohkesti pedagoogilist ja metoodilist kirjandust. Eriti suur tähtsus marksistlik-leninliku pedagoogika küsimuste lahendamisel oli pedagoogilisel ajakirjandusel.

1938. aastal avati oblastites, kraides ja autonoomsetes vabariikides õpetajate täiendusinstituudid, mis kujunesid kvalifikatsiooni täiendamise ning eesrindlike koolide ja õpetajate saavutuste propageerimise keskusteks.

Laialdaselt järgitakse M. V. Lomonosovi nimelise Moskva Riikliku Ülikooli initsiatiivi korraldada suvevaheajal kursusi, et tutvustada õpetajaile teaduse arenemise põhisuundi ja saavutusi. Seda algatust toetavad nüüd paljud ülikoolid ning põlütehnolised, põllumajanduslikud ja pedagoogilised instituudid. Õpetajate kaasatõmbamine tänapäeva teaduse põhiprobleemide ringi on väga oluline koolide õppeprogrammide täiustamise seisukohalt. Mitmel pool on õpetajaile avatud teaduslike teadmiste ülikoolid, kus loenguid peavad akadeemikud, professorid, dotsendid jt.

Õpetajate kvalifikatsiooni täiendamise orgaaniliseks koostisosaks on eesrindlike pedagoogiliste kogemuste analüüs ja üldistamine.

Metoodilise töö süsteem on juba põhiliselt stabiliseerunud. Kõigi tema lülide ülesandeks on aidata õpetajat päevaprobleemide lahendamisel ja ühtlasi õpetada teda silmas

pidama kooli arenemisperspektiivi. Viimasel viiel-kuuel aastal on poolehoidu võitnud eesrindlike kogemuste koolid.

Õpetajate õppe- ja kasvatustöö põhiküsimuste lahendamisele mobiliseerimisel etendavad suurt osa ülerajoonilised õpetajate nõupidamised, milledest enne õppeaasta algust korraldatavad on muutunud juba traditsioonilisteks.

Sotsialismi tingimustes võimaldus õpetajal asuda pedagoogikateaduse arendamiseks aktiivsele positsioonile. Nõukogude kooli rajamise algaastail töötasid paljud õpetajad entusiasmiga Hariduse Rahvakomissariaadi ja kohalike haridusosakondade katsekoolides. Nende koolide kogemuste analüüsimine, üldistamine ja propageerimine andis pedagoogikasse märkimisväärse panuse, millest õpetajal oli suur abi. Sõjajärgseil aastail on hakatud pedagoogiliste kogemuste üldistamiseks kasutama uut vormi — pedagoogilisi loenguid. Neid organiseeritakse kõigis liiduvabariikides. Paljud ettekantud tööd on avaldatud trükis. Mitmed õpetajad, teinud nii esimesed sammud, on astunud seejärel aspirantuuri. Viimase viie aasta jooksul on Pedagoogika Akadeemias lõpetanud aspirantuuri 258 õpetajat.

Nimetamisväärne osa teaduslike töötajate ja õpetajate vahelise kontakti loomisel ning nende teadusalaste huvide stimuleerimisel on pedagoogika ühingutel. Ühingu liikmed võtavad aktiivselt osa pedagoogilisest propagandast elanikkonna hulgas, esinevad loengute ja ettekannetega tehastes, sovhoosides, kolhoosides ja lastevanemate pedagoogiliste teadmiste ülikoolides. Igal aastal antakse välja sadasid õpetajate kirjutatud raamatuid ja brošüüre. Paljud õpetajad on kooliõpikute autorid.

Nõukogude õpetaja on aktiivne partei ideede propageerija rahva hulgas. Üleliidulises ühingus „Teadus“ moodustavad õpetajad ühe suurema rühma. Eriti suur on õpetajate osa maal tehtavas ideelis-poliitilises ja kultuuritöös.

Pidades väga tähtsaks õpetajate osavõttu ühiskondlikust tööst sotsialismi ehitamise kõikidel aladel, on partei ühtaegu hoolitsenud, et see tegevus ei kahjustaks õpetaja tööd koolis. ÜK(b)P Keskkomitee 1932. aasta 25. augusti otsus „Õppeprogrammidest ning režiimist alg- ja keskkoolis“ tunnistas lubamatuks õpetajaid koolitöö ajal ühiskondlike ülesannete täitmisele rakendada. Kategoriliselt keelati õpetajaid kasutada mitmesuguste tehniliste ülesannete täitmiseks külanõukogus, rajooni täitevkomitees jm. Otsuses „Üldharidusliku keskkooli töö edasise parandamise abinõudest“ rõhutatakse uuesti, et koolide õpetajaid ja direktoreid ei ole lubatud nende otseste kohustuste juurest eemale kiskuda.

Sadadesse tuhandetesse ulatub õpetajate arv, kes on valitud kohalikesse töörahva saadikute nõukogudesse ja NSV Liidu Ülemnõukogusse. See väljendab rahva suurt lugupidamist õpetajate vastu. Paljud õpetajad, partei ja komsomoli liikmed, on valitud partei ja komsomoli oblasti- ja rajoonikomiteedesse.

Ligi nelja miljonit õpetajat ja teist haridusala töötajat on autasustatud NSV Liidu ordenite ja medalitega. Kõigis liiduvabariikides on õpetajaid ja koolikollektiive autasustatud vabariiklike ülemnõukogude aukirjadega, samuti märgiga „Haridustöö eesrindlane“.

1965. aastal kehtestati NSV Liidu Ülemnõukogu seadlusega õpetajate päev.

Tähelepanuväärne koht õpetaja elus ja töös on Haridusala, Kõrgemate Koolide ja Teaduslike Asutuste Töötajate Ametiühingul. Ametiühing aitab arendada õpetajate loovat initsiatiivi, suurendada nende kommunistlikku teadlikkust, täiendada tööalast kvalifikatsiooni ja organiseerida ühiskondlikku tööd; ametiühing kaitseb õpetajate õigusi ja kannab hoolt nende elukondlike tingimuste parandamise eest.

Ideelis-poliitilise ja kultuuritöö keskusteks ametiühingu liikmete hulgas on haridusala töötajate majad.

Pedagoogiliste kollektiivide hingeaks on koolide parteiorganisatsioonid. Nad liidavad

õpetajad kollektiiviks ja organiseerivad koolikollektiivis ideelis-kasvatuslikku tööd. Parteiorganisatsioonid garanteerivad koolide töös tõelise parteilisuse.

Nõukogude õpetaja töökogemused on leidnud kasutamist teistes sotsialistlikes riikides. Tema töö vastu tunnevad huvi kapitalistlike maade, samuti noorte arenevate maade progressiivsed õpetajad. Nõukogude õpetajaskonna internatsionaalsed sidemed laienevad. Ametiühingu liinis on loodud sõbralikud suhted üle 120 teaduslike asutuste ja haridusala töötajate organisatsiooniga 50 riigis.

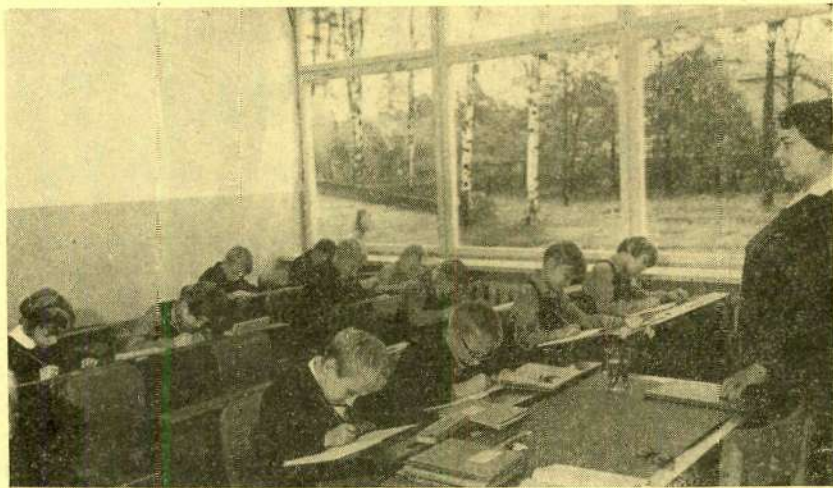
Oma liikmeksolekuga haridusala töötajate ametiühingute rahvusvahelises föderatsioonis ja aktiivse osavõetuga selle tegevusest annab ametiühing suure panuse võitlusse rahu, sotsiaalse progressi ja hariduse demokratiseerimise eest kapitalistlikes ja arenevates maades.

Ka riiklikus liinis toimub delegaatide vahetus. Sotsialismimaad on korraldanud rahvusvahelisi seminare: NSV Liidus — koolitöö eluga seostamise, polütehnilise hariduse ja võõrkeelte õpetamise küsimustes, SDV-s õppevahendite soetamise ning Tšehhoslovakkias koolimajade projekteerimise ja ehitamise alal. Kasulikke vastastikuseid sidemeid on sõlmitud ka paljude kapitalistlike maadega.

* * *

Nõukogude õpetaja täidab uhkusega oma internatsionaalset missiooni. Ta on ette valmistatud sotsialistliku ehitustöö kogu käiguks, kultuuri revolutsiooni teostamiseks ja uut tüüpi kooli loomiseks tõeliselt teaduslike alustel, marksistlik-leninliku pedagoogika alustel.

Koos kogu nõukogude rahvaga on nõukogude õpetajad ära käinud 50-aastase kuulsusriikka tee. Juubeli puhul, tehes kõigest kordasaadetust kokkuvõtteid, on õpetajad valmis uute vastutusriikaste ülesannete täitmiseks, mis Kommunistlik Partei noore põlvkonna õpetamisel ja kasvatamisel nende ette seab.

Tallinna 34. 8-klassiline kool töötab 9. oktoobrist alates uues juurdeehitises. Juurde saadi 9 klassiruumi, kokku üle 300 õpilasele. Saadi ka eraldi lauluklass ja võimla. Pildil: õpetaja A. Haljand, kes on töötanud pedagoogina üle 40 aasta ja keda juubelaastal autasustati «Haridustöö eesrindlase» rinnamärgiga, uues klassiruumis tunnis.

E. Saare foto.

RELVASTATUD ÜLESTÕUS PETROGRADIS

H. PALAMETS,
pedagoogikakandidaat

Suure Soisialistliku Oktoobrirevolutsiooni sündmuste reas on keskseks ja kõige dramaatilisemaks leheküljeks võidukas relvastatud ülestõus Petrogradis. Selle maailmaajaloolise tähtsusega sündmuse kohta on avaldatud arvukalt allikpublikatsioone, kaasaegsete mälestusi ja ajaloolaste uurimusi. Küllaltki ülevaatlilikult valgustatakse neid sündmusi keskkooli ajalooõpikus. Materjalide rohkus ühelt poolt ja ajakirja piiratud ruum teiselt poolt ei võimalda anda nendest murrangulistest päevadest detailset ning kõikehaaravat ülevaadet. Seepärast on alljärgnevalt püütud esile tuua just neid momente, mis on avalikkusele vähem tuntud ja mis aitavad ühtlasi täiendada ning konkretiseerida õpetaja ettekannet sellel teemal.

KRIIS ON KÜPS

1917. aasta sügiseks oli Ajutise Valitsuse rahvaenuliku poliitika viinud Venemaa majandusliku ja sõjalise katastroofi lävele. Kuigi Ajutise Valitsuse juhid kuulutasid 1. septembril Venemaa vabariigiks, organiseerisid septembri keskel „Eelparlamendi“ ning kujundasid 25. septembril kolmanda ja sedapuhku viimase koalitsioonilise valitsuse (6 ministrit-kapitalisti ja 10 ministrit-„sotsialisti“), ei suutnud need sammud enam peatada võimsat revolutsioonilist tõusu. Kujunenud olukorda analüüsides jõudis V. I. Lenin 1917. a. septembri lõpul järeldusele, et kriis on küps. Juba lähemal ajal peab sündmuste arengus toimuma otsustav pööre, mille tulemusena leiab aset üks kahest: kas kodanlus lämmatab revolutsiooni ning kehtestab kapitalistide ja kindralite diktatuuri või töölised koos soldatisinelitesse riietatud talupoegadega kukutavad vihatud Ajutise Valitsuse ning panevad maksma proletariaadi diktatuuri.

8. oktoobril kirjutatud kuulsas kirjas „Eemalseisja nõuandeid“ seadis Lenin bolševike ette edasilükkamatu ülesande võtta juba lähemal ajal relvastatud ülestõusu tulemusena võim nõukogude kätte, suhtudes seejuures ülestõususse kui kunstisse. Samal päeval kirjutas Lenin Põhjapiirkonna piirkondlikule kongressile kogunenud bolševikele: „Ei tohi oodata ülevenemaalist nõukogude kongressi, mille Kesktäitevkomitee võib edasi lükata ka kuni novembrini, ei tohi viivitada, lastes Kerenskil veel juurde tuua korniilovlikke vägesid... Asi seisab ülestõus, mille võib ja peab otsustama Piiter, Moskva, Helsingi, Kroonlinn, Viiburi ja Tallinn. Piiteri all ja Piiteris — just seal on võimalik ja tuleb otsustada ning läbi viia see ülestõus võimalikult tõsiselt, võimalikult hästi ettevalmistatult, võimalikult kiiresti, võimalikult energiliselt“ (2; lk. 160—161).

Lenini nõudel võttis VSDT(b)P Keskkomitee 10. oktoobril vastu otsuse relvastatud ülestõusu tegeliku ettevalmistamise kohta. Selle otsuse realiseerimiseks moodustati 12. oktoobril Petrogradi Nõukogu Sõja-revolutsioonikomitee (SRK).

SÕJA-REVOLUTSIOONI-KOMITEE

SRK loomise eellugu oli järgmine: 1917. aasta oktoobri alguses püüdis Ajutine Valitsus pealinnast välja viia revolutsiooniliselt meelestatud väeosad ja tuua nende asemele kodanlusele kuulekad polgud. Rindel levitati provokatsioonilisi kuulusi, nagu koosneks Piiteri garnison peamiselt nahahoidjatest ja saksa agentidest, kes sihlikult põiklevad kõrvale rindele saatmisest, et vahetada välja väsinud vägesid. Põhjarinde staap koostas kiiruga plaane „kahtlaste“ polkude saatmiseks rindele ja kindlustustöödele. Revolutsioonilised polgud keeldusid selliseid korraldusi täitmast. Pinge soldatite ja juhtkonna vahel päevast päeva kasvas. Sellises olukorras osutus hädavajalikuks luua operatiivselt tegutsev revolutsiooniline organ, kes jälgiks ning kontrolliks sõjaväe juhtkonna tegevust ja oleks võimeline vajalikul heikel vägede juhtimist enda kätte võtma, muutudes sel moel relvastatud ülestõusu legaalseks staabiks. Selliseks organiks saigi SRK, kelle umbes 60 liikme hulka kuulusid bolševike partei juhtivate organite esindajad, maavägede, laevastiku, punakaartlaste, raudteelaste, sidetöötajate ja ametiühingute delegaadid. SRK töötas otseselt partei Keskkomitee ja V. I. Lenini suunamisel. Selle organi esimeseks esimeheks valiti Tallinnast pärit revolutsionäär Pavel Lazimer (vt. lähemalt 13; lk. 26—31) ja kolm päeva hiljem Nikolai Podvoiski, kes juhtis SRK tegevust ülestõusu otsustavatel päevadel.

SRK esimene istung toimus 20. oktoobril Smolnõis. Istungi ajal teatati komiteele, et Ajutise Valitsuse korraldusel hakatakse Petropavlovskaja kindluses asuvast suurest arsenalist massiliselt välja vedama vintpüsse, et nendega varustada kontrrevolutsiooniliselt meelestatud Doni kasakaid. Viivitamatult saadeti kindlusesse SRK komissar, armeenlane M. Ter-Arutjunjants, kel läks tööliste ja soldatite toetusel korda seisma panna 11 000 vintpüssi ja paljude kuulipildujate arsenalist väljaviimine (4; lk. 17—19). Arsenal läks SRK kontrolli alla. Siin asuva 100 000 vintpüssi ja rohke laskemoonaga saadi relvastada Petrogradi punakaartlasi.

Samal päeval hakkas SRK saatma oma komissare ja agitaatoreid polkudesse, laevadele, raudteele ja tähtsamatesse ettevõtetesse. 21. oktoobri hilisõhtul ilmusid kolm SRK komissari eesotsas P. Lazimeriga Petrogradi sõjaväeringkonna staapi ja teatasid, et vastavalt SRK otsusele ei ole nüüdsest peale mingid staabi korraldused vägedele kehtivad, kui nendel puudub SRK komissari allkiri. Sõjaväeringkonna ülem polkovnik Polkovnikov kuulas selle avalduse ära ja teatas enesekindlalt, et ta ei tunnista mingeid komissare ega vaja nende eestkostmist, sest garnison allub temale ja täidab tema käsked (11; lk. 29).

22. oktoobri hommikuks kutsuti garnisoni kõigi vägede esindajad Smolnõisse, kus neile tehti teatavaks SRK otsus ja Polkovnikovi keeldumine seda täita. Siin otsustati üksmeelselt, et igasugused käsud, millel puuduvad SRK komissaride allkirjad, ei ole väeosades kehtivad ja kuuluvad staapi tagastamisele (9; lk. 190). Nii ka tegelikult toimiti. Seega läks Piiteri garnisoni faktiline juhtimine juba 22. oktoobril SRK kätte. Paraku ei jätkanud SRK tegevuse arendamist küllalt energiliselt ja läks koguni läbirääkimistele Polkovnikoviga.

V. I. Lenin pidi nendel päevadel end varjama Viiburi linnaosas bolševik Maria Fofanova korteris, mistõttu tal ei olnud võimalik tormiliselt arenevate sündmuste kohta kõige värskemal informatsiooni saada. Sellele vaatamata märkas Lenin õige pea tekkinud viivitust ja kirjutas 24. oktoobri õhtupoolikul Keskkomitee liikmeile alarmeeriva kirja, milles oli muu hulgas öeldud: „Ajalugu ei andesta seda, kui revolutsionäärid, kes võiksid võita täna (ja kindlasti võidavad täna), viivitavad, riskides kaotada palju homme, riskides kaotada kõik... Valitsus kõhkleb. Ta tuleb iga hinna eest puruks lüüa! Väljastumisega viivitamine on niisama hea kui surm“ (3; lk. 207).

Smolnõi. Siit juhtis V. I. Lenin relvastatud ülestõusu.

O. Ognevi foto.

AJUTINE VALITSUS ÜRITAB PEALETUNGI

Lenini ärevus oli igati põhjendatud, sest Ajutine Valitsus oli esimesest šokist üle saanud ja üritas olukorra päästmiseks ise peale tungida. Kodanlus ootas bolševike väljastumist juba 20. oktoobril, mil Piiteris pidi avatama II ülevenemaaline nõukogude kongress. Seda arvamust süvendas veelgi 18. oktoobril menševistlikus ajalehes „Novaja Žizn“ avaldatud L. Kamenevi reeturlik teade, et tema ja G. Zinovjev pole nõus bolševike partei Keskkomitee salajase otsusega ülestõusu kohta.

Oktoobrikuu jooksul oli Ajutine Valitsus koondanud tasapisi pealinna ümbrusse ustavaid kasakapolke ja jalgratturite pataljone. 20. oktoobri eel tugevdati linnas kasakate patrulle ja võeti kõik strateegiliselt tähtsad punktid kõvendatud valve alla. Ajutise Valitsuse peaminister ja Vene armee kõrgem ülemjuhataja A. Kerenski tundis ennast Talvepalees väljaspool igasugust ohtu: otse vastas üle väljaku paiknes sõjaväeringkonna staap, selle ümber aga lausid aristokraatlikud kvartalid. Teisel pool Neevat kaitsesid Talvepaleed Petropavlovskaja kindluse kahurid. Palee 2000-lise kaitsemeeskonna moodustasid ustavad junkrud ja jalgratturid, palee siseõuel aga ootasid korraldusi täiesti lahinguvalmis soomusautod ja suurtükipatarei. Nimelt arvati, et ülestõus algab, nagu juulipäevilgi, tööliste ja soldatite massiliste meeleavalduste ja rongkäikudega Talvepalee juurde. Demonstrantide „vastuvõtmiseks“ olid seega vajalikud ettevalmistused tehtud. „Ma soovin üksnes seda, et nad (bolševikud) tuleksid tänavatele, ja siis sõtkun ma nad puruks“, kiitles Kerenski usaldavas vestluses Inglise saadiku G. Buchananiga (10; lk. 10).

Vastu ootusi möödus 20. oktoober rahulikult. Linnas ei toimunud mingeid väljaastumisi. Pealegi lükkas kokkuleplastest koosnev Kesktäitevkomitee nõukogude kongressi avamise edasi 25. kuupäevale, andes Ajutisele Valitsusele võimaluse veelgi koondada kontrrevolutsioonilisi jõude. Selleks ajaks oli aga Ajutine Valitsus kaotanud võime reaalselt hinnata jõudude tegelikku vahekorda, mistõttu ta rajas oma plaanid soovunelmatele. Nimelt olid 22.—23. oktoobril Petrogradis ja ümbruskonnas 23 000 punakaartlast, 150 000 revolutsioonilist sõdurit ja 80 000 Balti laevastiku madrust valmis täitma SRK korraldusi. Ajutisele Valitsusele olid säilitanud kuulekuse 2000 võitlejat Talvepalees, 7000 junkrut ja 1000 ohvitseri ning mõned kasakaväeosad linnas ja selle lähistel (12;

lk. 518—519). Seega oli bolševike poolel vähemalt veerand miljonit võitlejat, Ajutise Valitsuse poolel aga ainult väike murdosa sellest. Veelgi suurem oli erinevus vägede võitlusvaimus. Samal ajal kui revolutsioonilised töölisel, soldatid ja madrused, oma võidus kindlad, lausa tikkusid otsustavasse lahingusse, oli valitsust toetavate jõudude võitlusvaim madal. Lihtsõdurid ja kasakad ei tundnud mingit kutsumust surra neile võõraid eesmärke taotleva valitsuse eest. Härradele ohvitseridele aga tundus valitsuse poliitika liiga kõikuvana, et ohverdada selle heaks oma kallist elu. Iseasi oleks, kui valitsuse eesotsas oleks seisnud mõni Kornilovi-taoline kindral-diktaator, mitte aga revolutsiooniliste sõnakõlksudega edvistav advokaadist kõnemees, nagu seda oli Kerenski. Mingit toetust ei olnud valitsusel oodata ka Piiteri tööliklassilt, kelle leivanormi oli just ülestõusu eelõhtul kärbitud $\frac{3}{4}$ naelalt $\frac{1}{2}$ naelale päevas. On iseloomulik, et Petrogradis ei leidunud ühtki töölist, kes oleks relv käes Ajutise Valitsuse kaitseks välja astunud.

Kuid ometi lootis Ajutine Valitsus sündmuste arenemise käiku enda kasuks pöörata. Ööl vastu 24. oktoobrit leidis aset valitsuse kinnine istung, kus kinnitati bolševike „mässu“ mahasurumise üksikasjalik plaan. Aktsiooni etteotsa asus Kerenski isiklikult. Samal ööl andis sõjaväeringkonna staap talle kuulekatele vähestele jõududele käsu sulgeda „Rabotši Putj“ (sellist nimetust kandis sel ajal „Pravda“) ja „Soldat“, arreteerida ning anda sõjakohtu alla kõik SRK liikmed, lülitada välja Smolnõi telefonid, võtta lahti sillad keskuse ja töölislinnaosade vahel, asendada sõdurite valvepostid valitsusasutuste juures ohvitseride ja junkrute valvepostidega ning koondada kiires korras ustavaid vägesid Talvepalee ümber (8; lk. 308—310).

AVALIK VÕITLUS ALGAB

24. oktoobri hommikul kell 5.30 hõivavad junkrud aja-
lehe „Rabotši Putj“ trükikoja, katkestavad lehe trükkimise, purustavad stereotüübid ja, pannud välja valve, viivad 20 000 valmistrükitud ajalehest 8000 kaasa, et neid miilitsajaoskonna ahjudes ära põletada. Teade toimumust jõuab peagi Smolnõisse. Kujunenud olukorra arutamiseks kutsutakse otsekohe kokku VSĐT(b)P Keskkomitee istung. Keskkomitee teeb SRK-le ülesandeks võtta trükikoda oma kaitse alla ja tagada ajalehe ilmumine. Kõigile Keskkomitee liikmeile antakse operatiivülesanded ja neil keelatakse ilma eriloata Smolnõist lahkuda. Junkrute võimaliku rünnaku puhuks Smolnõile otsustatakse organiseerida reservstaap Petropavlovskaja kindlusesse ja tugipunkt ristlejale „Aurora“.

Kell 8 hommikul kihutavad revolutsioonilised sõdurid junkrute valve ajalehe „Rabotši Putj“ trükikoja juurest minema ja saadavad 12 000 eksemplari lehte müügile. Nende kaitse all jätkub ajalehe trükkimine (8; lk. 331). Juba kell 11 ilmub „Rabotši Putj“ täies tiraažis. Samal ajal võetakse SRK korraldusel revolutsiooniliste vägede kontrolli alla Petrogradi 15 suuremat trükikoda, et Ajutine Valitsus ja teda toetavad organisatsioonid ei saaks trükisõna kasutada enda tagurlikes huvides (4; lk. 26). 24. oktoobril trükitakse nendes trükikodades veel suure tiraažiga kolm SRK proklamatsiooni, millega informeeritakse elanikkonda ja soldateid linnas kujunenud olukorrast.

Kell 9 annab SRK Punakaardi üksustele ja revolutsioonilistele väeosadele korralduse seada end viivitamatult võitlusvalmis ja saata kaks esindajat Smolnõisse nõupidamisele. See direktiiv paneb kogu linna revolutsioonilised jõud liikuma. Jagatakse välja relvi ja laskemoona, tühistatakse linnaload, tugevdatakse valvet. Sama toimub pealinna lähikonnas paiknevates revolutsioonilistes vägedes. Keskpäeval võetakse valve alla tähtsamad sidesõlmed — Peatelegraaf ja Peapostkontor.

Helsingis toimub Balti Laevastiku Keskkomitee (Tsentröbalt) istung, kus revolutsioonilised madrused teatavad, et nad on valmis esimese märguande peale välja astuma. Oma telegrammiga käsib Tsentröbalt ristlejale „Aurora“, laevastiku ekipaažidel ja Tallinna löögipataljonil täielikult alluda SRK korraldustele. Samasugune käsk saadetakse Kroonlinna, kus tehakse ettevalmistusi madruste dessandi saatmiseks Piiterisse (10; lk. 22).

Revolutsioonilisi jõude mobiliseeritakse täie hooga. Ajutisel Valitsusel aga ei lähe kuidagi korda oma plaani elluviimiseks vajalikke vägesid koondada. Suurem osa rindelt tagasikutsutud vägedest peetakse kinni ja agiteeritakse ümber juba pealinna lähistel. Mitmed linnas paiknevad väeosad keelduvad kasarmutest välja tulemast, et täita valitsuse käsku. Südapäevaks ei ole Talvepalee juurde jõudnud veel ühtki täiendavat väeosa. Lõpuks, pärast kella 12, saabub Petrogradi I naislöögipataljon, kellele valetatakse, et Ajutine Valitsus tahab võitlejaid enne rindele saatmist tervitada. Kui aga lööklastele saab selgeks tegelik olukord, valgub suurem osa pataljonist tagasi. Talvepaleed jääb kaitsma ainult 132 „lööginaist“. Nii ei ole Ajutise Valitsuse käsutuses küllaldaselt jõude, et alustada kallaletungi revolutsiooni staabile — Smolnõile. See-eest püütakse vähemalt kesklinnas võimu kindlalt enda käes hoida.

Kell 14 teevad junkrud katset hõivata kõik Neeva sillad ja need lahti võtta, et katkestada ühendust töölislinnaosade ja kesklinna vahel. See õnnestub ainult osaliselt, sest punakaartlased olid mõned sillad juba varem enda kontrolli alla võtnud. Sildade hõivamise katsest teada saanud, annab SRK Punakaardile korralduse sillad tagasi vallutada. Juba kella 19 ajal lüüaksegi junkrud minema ja taastatakse liiklus üle sildade. Üksnes Talvepalee lähedal asuvad Nikolajevski ja Lossisild jäävad veel mõneks ajaks Ajutise Valitsuse kontrolli alla.

Relvastatud ülestõusu plaani selle üldkujul oli kavandanud V. I. Lenin oma septembris-oktoobris kirjutatud artiklites ja kirjades. Lenini nende juhtnõuade kohaselt oli tarvis viivitamatult välja töötada ülestõusu konkreetne operatiivplaan. SRK teeb selle ülesandeks N. Podvoiskile, V. Antonov-Ovsejenkole ja G. Tšudnovskile. Kolmik hakkab plaani koostama 24. oktoobri õhtupoolikul Smolnõis, väikeses toas, mille seinal ripub suur Petrogradi kaart. Operatiivplaani kohaselt tuleb eelseisva öö jooksul hõivata kõik linnas asuvad strateegiliselt tähtsamad punktid, sulgeda väljapääsud Piiterist ja ümbritseva pealinn revolutsiooniliste vägede tiheda rõngaga, et takistada kodanlusel abivägede kohaletoomist. 25. oktoobri lõunaks tuleb lõpule viia Talvepalee ümberpiiramine, esitada Ajutisele Valitsusele ultimaatum ja selle tagasilükkamisel korraldada Talvepalee tormijooksuga. Jõudude suurt ülekaalu arvestades loodetakse võim üle võtta veretult või väga väheste ohvritega (8; lk. 360).

Ülestõusu täpne plaan valmib hilisõhtuks, kella 23-ks, just selleks ajaks, mil V. I. Lenin jõuab soomlasest kommunisti E. Rahja kaitsel oma konspiratiivkorterist Smolnõisse. Lenin võtab viivitamatult ülestõusu üldjuhtimise enda kätte. Ta tutvub plaaniga ja kiidab selle heaks. Kohe pärast Lenini saabumist kihutavad Smolnõi juurest äärelinnadesse käskjalad mootorratastel, et anda edasi korraldused tegutsemiseks.

VÕIM LINNAS LÄHEB ÜLESTÕUSNUTE KÄTTE

Vastavalt ülestõusu plaanile hõivavad punakaartlased, revolutsioonilised soldatid ja madrused ööl vastu kolmapäeva, 25. oktoobrit kõik Petrogradis asuvad strateegiliselt tähtsad punktid, välja arvatud Talvepalee ja selle ümbrus. See toimub kiirete otsustavate löökidega, kusjuures enamikul juhtudel ei avaldata ülestõusnutele märkimisväärset vastupanu. Toimunust informeeritud Polkovnikov telegrafeerib järgmisel hommikul Põhjarinde ülemjuhatajale: „Kannan ette, et olukord Petrogradis on ähvardav. Tänavarahutusi ei ole, kuid toimuvad plaanipärane asutuste ja vaksalite hõivamine ja arestid. Mingeid käsku ei täideta. Junkrud annavad oma vahipostid üle ilma vastupanuta, kasakad, vaatamata reale korraldustele, ei ole senini oma kasarmutest välja astunud. Tunnetades kogu vastutust riigi ees, teatan, et Ajutine Valitsus võib kaotada täielikult võimu, kusjuures ei ole mingit garantiid, et ei tehta katset Ajutise Valitsuse haaramiseks“ (9; lk. 226).

Uhtejärke saabuvad Smolnõisse teated ülestõusu edust. Kell 1.25 hõivatakse Peapostkontor, mis senini oli valve all, kell 2 Balti ja Nikolajevski (praegune Moskva) vaksal.

Umber samal ajal võtavad punakaartlased enda valdusse elektriijaamad, mis seejuures hetkekski ei katkesta elektrivoolu andmist. Junkrute katse Kesktelegraafi tagasi võtta lõpeb jälle nurjumisega. Kell 3.30 heidab „Aurora“ ankrus Nikolajevski silla juures. Silda valvanud junkrud põgenevad ja ka see sild läheb SRK kontrolli alla.

Varahommikul kell 6 võetakse üle Riigipank, kell 7 — telefonikeskjaam, kell 8 — Soome ja Varssavi vaksal. Vanglatest vabastatakse poliitilised vangid. Umber samal ajal algab ka jõudude koondamine Talvepalee sissepiiramiseks (6; lk. 581—582).

25. oktoobri hommikul saadab SRK kõikidele Venemaa linnadele järgmise telegrammi: „Petrogradis on võim Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Sõja-revolutsiooni-komitee käes. Uksmeelselt ülestõusnud soldatid ja töölised võitsid ilma mingi verevalamiseta. Kerenski valitsus on kukutatud“ (6; lk. 581).

Õöl vastu 25. oktoobrit koguneb Ajutine Valitsus Talvepaleesse järjekordsele istungile, mis lõpeb öösel kell 2. Ministrid lähevad laiali oma korteritesse. Kerenski aga kutsub enda juurde Polkovnikovi, et linnas kujunenud olukorra üle nõu pidada. Otsustatakse veel kord pöörduda kõhklevate kasakate poole, et need ometi astuksid välja „hukkuva Venemaa päästmiseks“. Ohvitserikoolidelt nõutakse kategooriliselt täies relvastuses junkrute saatmist Talvepalee juurde. Kuid kasakad ja junkrud ei kiirusta. Kasakad teatavad küll staapi, et nad „saduldavad juba hobuseid“, kuid kuulda saades, et jalavägi on üle läinud revolutsiooni poole, muudavad oma otsuse, sest „üksinda Ajutise Valitsuse kaitseks välja astudes kujutaksid nad enesest vaid elavaid märklaudu, mis pärast eelistavad jääda kõrvale“ (10; lk. 35).

Oma viimased lootused seob Kerenski rindelt saabuvate vägedega. Petrogradi sõjaväeringkonna staabist lähetatakse rindele üks telegramm teise järel. Sealsetest staapidest vastatakse, et väed on ammugi teele asunud ja peaksid varsti pealinna jõudma. Vastu hommikut kaotab Kerenski lootuse olukorra peremeheks jääda. Ta liigub nagu poolunes Talvepalees ega suuda isegi oma salajasi pabereid kokku koguda, et neid igaks juhuks ära peita. Vaevalt uinunud, äratatakse ta jälle üles ning teatatakse, et palee telefonid on välja lülitatud. Nüüd otsustab Kerenski linnast lahkuda ja oodatavatele vägedele vastu rutata. Kavatsuse realiseerimist takistab aga asjaolu, et ei leita ühtki sõidukorras autot. Viimases hädas otsustatakse paluda autot mõnest välisriigi saatkonnast. Pöördatakse Itaalia saatkonna poole. See ütleb ära. Seevastu Ameerika saatkonnast antakse auto, mille porilauale on kinnitatud USA lipp. Vahepeal on sõidukorda saadud veel üks sõiduk ja kell 10 hommikul kihutab Talvepalee eest minema kaks autot. Esimeses neist istub peaminister ja ülemjuhataja A. Kerenski. Et Talvepalee piiramine alles algab, õnnestub autodel suure kiirusega linnast välja pääseda ja võtta suund Gatšina peale (5; lk. 420—421).

VÕITNUD REVOLUTSIOONI ESIMENE PÄEV

25. oktoobri hommikul otsustab bolševike partei Kesk-komitee V. I. Lenini ettepanekul anda võim esialgu SRK kätte. Seega on Petrogradi SRK nõukogude riigi esimene kõrgeim võimuorgan kuni selle ajani, mil võim läheb üle II ülevenemaalisele nõukogude kongressile. Lenin rõhustab, et eeloleva päeva jooksul tuleb lahendada kolm tähtsat ülesannet: 1) kuulutada Ajutine Valitsus kukutatuks ja võim nõukogudele ülelainuks; 2) vallutada Talvepalee, arreteerida Ajutine Vaitus ja paigutada ministrid Petropavlovskaja kindlusse ning 3) avada nõukogude kongress ja moodustada seal tööliste-talupoegade valitsus (8; lk. 405).

Väsimatult jätkab tegevust SRK. 25. oktoobril saadab ta väeosadesse agitaatoreid, sulgeb mitu kodanlikku ajalehte, läkitab oma komisarid Ajutise Valitsuse asutustesse, kõrvaldab Petrogradi garnisonis ja laevastikus juhtivatelt kohtadelt Ajutise Valitsuse aktiivsed pooldajad, annab juhendeid Piiteri rajooninõukogudele, võtab enda kontrolli alla miilitsa tegevuse ning organiseerib transporti pealinna ja pealinnast välja.

Kell 12 päeval algab Talvepalees jälle Ajutise Valitsuse istung, mis kestab vahe-

aeгадаge kuni valitsuse arreteerimiseni. Olukorrast informeerib kaubandus- ja tööstusminister A. Konovalov, kes on määratud Kerenski asetäitjaks. Ministrid süüdistavad Polkovnikovi saamatuses, otsustavad ta tagandada ja anda „korra“ loomiseks diktaatorlikud volitused hoolekandeminister M. Kiškinile. Mõned ministrid, jõudnud selgusele olukorra lootusetuses, teevad ettepaneku istung lõpetada ja laiali minna, kuid enamik otsustab siiski Kerenskit koos vägedega ära oodata. Mõnel määral tõstab meeleolu teade, et junkrukoolidest on saabunud abivägesid.

Umbes samal ajal õnnestub Talvepaleesse pääseda viiel Ameerika ajakirjanikul, nende hulgas John Reedil. Palees nähtust kirjutab Reed järgmist: „Parkettpõrandale oli mõlemale poole laotatud rohmakad määrdunud madratsid ja tekid, kus aeles soldateid. Kõikjal vedeles paberossitsi, leivatükke, laiali loobitud riietusesemeid ja tühje kalli prantsuse veini pudeleid. Meie ümber kogunes ikka rohkem ja rohkem punaste, kullaga kaunistatud junkrupagunitega soldateid. Tubakasuitsust ja pesemata inimkehadest umbne õhk mattis hinge. Üks junkur hoidis käes valge burgundia veini pudelit, mis ilmselt oli varastatud lossikeldrist... Kogu ruum oli muudetud suureks kasarmuks, ja seinte ning põranda seisukorra järgi otsustades oli see muutus toimunud juba mitme nädala eest. Aknalaudadele olid üles seatud kuulipildujad, madratsite vahel seisid püssid hakides“ (14; lk. 96).

Reed oli tunnistajaks ka sellele, kuidas junkrud tegid katse telefonikeskjaama uuesti vallutada, lüüa said ja tujutult lossi tagasi tulid. Alles õhtu eel lahkusid ajakirjanikud Talvepaleest, mis selleks ajaks oli juba tihedas piiramisrõngas.

RÜNNAK TALVEPALEELE

Esialgse plaani järgi pidi rünnak Talvepaleele toimuma juba kell 12 päeval. Kuid revolutsiooniliste jõudude kohele saabumine viibib ja alles kella 19 võidakse teatada palee täielikust ümberpiiramisest. Selleks ajaks on Talvepalee ümber koondunud umbes 5000 punakaartilast, 7000 madrust ja 8000 revolutsioonilist sõdurit. Palee kaitsjate kohta on olemas täpsemad andmed: 134 ohvitseri, 1846 junkrut, 200 kasakat, 236 sõdurit ja 300 naislöögipataljoni võitlejat, kelle kasutuses on 20 kuulipildujat, 6 kahurit ja 2 soomusautot (8; lk. 425 j. j.). Seega on jõudude vahekord umbes 4 : 1 piirajate kasuks. kõnelemata sellest, et nii lihtkasakad kui ka sõdurid ootavad pikisilmi võimalust paleest lahku miseks, kuna neil pole mingit huvi valada oma verd Ajutise Valitsuse eest. Kõrvalsissekäikude kaudu õnnestub paleesse tungida bolševike agitaatoritel, kelle selgitustöö tulemusena lööb kaitsjate meelekindlus veelgi rohkem kõikuma.

Rünnakuga viivitamine kutsub piirajate hulgas esile nurina. Revolutsioonilised jõud lausa tikuvad lahingusse, nõudes juhtkonnalt kiiremat ja otsustavamalt tegutsemist. Kuna on reaalne lootus, et piiratud lähemal ajal niigi alla annavad, siis hoiab SRK esialgu võitlejaid tagasi, et vältida asjatuid kaotusi. Kell 18 lahkub paleest 150 junkrut koos kahuritega. Veidi enne kella 19 esitatakse Ajutisele Valitsusele ultimaatum alistumiseks, millele aga ei järgne mingit vastust. Algab korrapäratu tulevahetus. Kell 19.40 hõivatakse ootamatu löögiga Talvepalee vastas asuv sõjaväeringkonna staap. Seejärel sõidavad kolm soomusautot Lossi platsile otse barrikaadide juurde ja tulistavad kuulipildujatest paleed. Kell 20 esitatakse teine ultimaatum, mis jälle tagasi lükatakse. Nüüd ei jää muud üle, kui anda signaal tormijooksuks. Kuid see ei lähe paraku nii ladasalt, nagu on plaanitud.

Nagu Petropavlovskaja kindluse komissar G. Blagonravov oma mälestustes jutustab, osutasid kõik kindluse vallidel olevad suurtükid butafooriaks (välja arvatud eestlaetav kahur, millega anti iga päev keskpäeva tähistav suurtükipauk). Ajutise Valitsuse residentsi pihta tule avamiseks veeretati kindluse arsenalis hoovist Neeva äärde kaks vana roostetanud kahurit, mis võisid juba esimese lasu puhul lõhkeda. Pealegi kuulutasid kindluse suurtükiväelased endid erapooleteks ja keeldusid tulistamast. Siis saatis SRK

kohale revolutsioonile ustavad madrused, kes olid valmis ülestõusu huvides oma eluga riskima. Rännakuplaani kohaselt pidi kindluses asuv piirajate staap „Aurorale“ punase laternaga märku andma ja see omakorda kahurilasuga teatama otsustava rünnaku algusest. Vajalikul hetkel aga ei leitud kohe punast laternat ja kui see viimaks käes oli, siis kulus veel aega laterna kinnitamiseks kindlusemüürile (11; lk. 121). See toimus kell 21.40. Samas kõmatas „Aurora“ paukpadruniga laetud kuetolline käilakahur. Rünnak võis alata.

Ägeda püssi- ja kuulipildujatulega õnnestub junkrutel piirajate esimene kätse palee hõivamiseks tagasi tõrjuda. Tule avavad nüüd ka Petropavlovskaja kindluse kahurid, lastes ühtekokku välja 34 mürsku, milledest enamik on paukpadrunid ja ülejäänud ajaloolist hoonet minimaalselt kahjustavad šrapnellid. Kuid Talvepalee kätse kohal lõhkevate šrapnellide moraalne efekt on tugev. Umbes kell 22 lahkub paleest veel 800 Ajutise Valitsuse kaitsjat. Relvad panevad maha kasakad, naislöögipataljon ja osa junkruid. Kaitsjate read hõrenevad tunduvalt. Seda asjaolu ruttavad ära kasutama piirajad, tungides väikeste rühmadena keldrikorruse kaudu hoonesse. Osa nendest relvitustatakse, osa aga jääb tabamatuks ja valmistab junkrutele palju peavalu.

Aeg venib, Ajutine Valitsus on aga ikka veel arreteerimata. Lenin nõuab piiramise juhtijatel otsustavaid samme, sest Smõlnõis on oodata iga minut II nõukogude kongressi avamist. Kongress avataksegi kell 22.40, millal võitlus Talvepalee pärast veel kestab.

Viimane, otsustav rünnak paleele algab umbes südaööl. Pikaleveninud piiramisest vihased võitlejad paiskuvad võimsa voona Talvepalee ette küttepuudest laotud barrikadidele, ületavad need ja tungivad pidurdamatu hooga paleesse. Võitlus hargneb nüüd tsaarilossi 1050 saalis ja toas ning 117 marmortrepil. Kella 1-ks on esimene korrus ründajate käes ja junkrud tõrjutud kõrgematele korrustele. Kell 1.30 on revolutsioonilised madrused, soldatid ja punakaartlased lossi vallutanud. Ajutise Valitsuse viimased kaitsjad heidavad väikeste gruppidega relvad käest ja kapituleeruvad.

Ruumide rägastikus ei õnnestu kohe leida Ajutist Valitsust, kes on kuulide ja mürkude eest pugenud varju palee siseruumidesse. Malahhiitsaali kõrval paiknevas Nikolai II väikeses söögisaalis lamavad ja istuvad ministrid, oodates hirmunult võitluse lõppu. Nende meeleolust sel hetkel annab kujuka pildi Ajutise Valitsuse kohtuministri P. Maljanovitši mälestustest pärinev katkend:

„Uks prahvatab lahti... Sisse jookseb junkur. Võtab valveseisangu, käsi mütsisirmi juures, nägu erutatud, kuid täis otsustavust:

„Kuidas käsitate, Ajutine Valitsus! Kas võitleme viimse meheni? Meie oleme valmis, kui Ajutine Valitsus käsib.“

„Ei ole vaja! See on mõttetud! See on ju selge! Ei ole vaja verd! Tuleb alistuda!“, karjusime me kõik, ilma et oleksime eelnevalt kokku rääkinud. Piisas vaid üksteisele otsa vaatamisest, et näha kõigi pilgus sama tunnet ja otsust“ (11; lk. 413–414).

26. oktoobri öösel kell 1.50 arreteerivad rünnakut juhtinud SRK liikmed V. Antonov-Ovsejenko ja G. Tšudnovski Ajutise Valitsuse 16 ministrit ning koostavad kohapeal selle kohta protokollid. Kell 2.10 viiakse arreteeritud 50 madruse kaitse all paleest välja. Nad ukerdavad hirmunult pimeduses barrikaadidel ja hoiduvad hästi madruste ligi, sest kõikjaltsajab nendele needusi ja ähvardusi. Ministrid jõuavad siiski õnnelikult Petropavlovskaja kindluse, kus nad paigutatakse Trubetskoi bastioni vangikambritesse.

PEAAEGU VERETU ÜLESTÕUS

Kaasaegsete mälestused avavad meile üle ootuste rahu-liku pildi Petrogradist ajaloolisel ööl vastu 26. oktoobrit. Tsiterigem nendest vaid kaht. Petropavlovskaja kindluse komissar G. Blagonravov nägi mõni aeg enne rünnaku algust kindluse vallilt järgmist: „Oktoobrikuu öö oli astunud oma õigustesse; laternad

kumasid tuhmilt ja nende kiired värelesid Neeva tumedal säbarlainetusel; elu linnas läks oma harilikku rada; terava kellahelina ja mürina saatel venis trammide rida üle Troitski silla, mööda vilksatasid autod ja jalakäijate varjud; miski ei ennustanud lähenevat Oktoobrilahingut" (11; lk. 122).

Kroonlinna Nõukogu bolševistliku fraktsiooni juhataja I. Flerovski meenutab pärast Talvepalee vallutamist toimunud autosõitu Smolnõisse: „Peterburi tänavad on rahulikud ja vaiksed. Ei vähimatki jälge revolutsioonilisest ülestõusust. Üksnes Nevski Sadovaja ja Liteinõga ristumise kohal asuvad revolutsiooniliste soldatite väikesearvulised piketid ja soojendavad end lõkketule juures. Auto lastakse läbi ilma hüüete ja kinnipidamiseta. Znamenski väljakule pöördudes näeme isegi paari valgustatud trammi reisi-
jatega. Ühesõnaga: ei mingeid jälgi revolutsioonist“ (11; lk. 66).

Inimkonna ajaloo kõige pöördelisema tähtsusega ülestõus võitis Petrogradis peaaegu veretult. Kui kodanluse poolt „suureks ja veretuks“ kuulutatud Veebruarirevolutsiooni ajal tapeti Piiteri tänavail üle 1300 inimese, siis Oktoobriülestõusu ohvreid võib lugeda paari kae sõrmedel. 1917. aasta 30. detsembril avaldatud „Sõjakomissaride büroo büllertään“ teatas 6 langenust ja 50 haavatust revolutsiooniliste vägede poolel (12; lk. 522). Neid sündmusi detailiselt uurinud ajaloolase J. Jerõkalovi andmeil oli kogu linnas langenuid 10—15 ja haavatuid 50—60 inimest (8; lk. 461).

Millega seda seletada? Eelkõige sellega, et vastavalt Lenini juhtnõõridele suhtusid bolševikud ülestõusu ettevalmistamise ja läbiviimisse tõepoolest kui kunsti, koondades otsustaval hetkel määrava tähtsusega kohtadesse suure jõudude ülekaalu, tabades vaenlast ootamatult, tegutsedes väga resoluutselt ja hoides kindlalt enda käes algatust ja moraalselt ülekaalu. Bolševike partei korraldas otsustava rünnaku kodanluse võimu vastu kiiresti, kindlalt ja meisterlikult, vältides tarbetuid ohvreid ja verevalamist. Võitjad kohtlesid võidetuid suuremeelselt. Talvepalees tabatud junkrud koondati Lossi platsile, neilt võeti ära relvad ja lasti neil ohvitseri ausõna peale, et nad tulevikus enam nõukogude võimu vastu ei võitle, kasarmutesse ja kodudesse minna (11; lk. 271). Paraku ei pidanud aga enamik junkruid oma ausõna ja haarasid õige varsti jälle relva.

Sõnumi Ajutise Valitsuse arreteerimisest viib Smolnõisse sõdur-jalgrattur. Esimesena saab sellest teada Lenin. Ta loeb teate valjult ette. Kõlab võimas „hurraa!“. Samas istub revolutsiooni juht laua taha, haarab sullepea ja paberile ilmuvad sõnad: „Tööliste, soldatitele ja talupoegadele...“ See on Lenini koostatud resolutsiooniprojekt, millega II nõukogude kongress otsustab: „...kogu võim kohapeal läheb tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute nõukogude kätte, kes peavad kindlustama tõelise revolutsioonilise korra.“

METOODILISI MÄRKMEID

Tund, mis on pühendatud relvastatud Oktoobriülestõusule Petrogradis, peaks olema kogu koolis õpitava ajalookursuse üheks emotsionaalseimaks ja meeldejäävaimaks tunniks. Selle saavutamine nõuab õpetajalt väga hoolikat ettevalmistust nii aine alal kui ka selle esitamise meetodikas, sest paljude kanalite kaudu saadud teadmiste põhjal on meie õpilastel juba tekkinud nendest maailmaajaloolistest sündmustest heroilis-plakatlik ettekujutus. Seal on oma koha leidnud värvikad pildid „Aurora“ legendaarsest kahuripaugust, prožektorikiirtest lõhestatud pimedast sügisööst, uljalt ründavate madruste võimsast „hurraast“, entusiasmiga uut ajajärku tervitavast nõukogude kongressist. See kõik on hea, kuid üksnes sellega me loomulikult piirduda ei saa. Kui keskkooli süstemaatilises ajalookursuses jääb õpetaja põhiliselt samale tasemele ja õpilased ei saa täiendavaid huvitavaid andmeid ega õpi jälgima sündmusi läbivat ajalooloogikat, siis ei saavuta me ka soovitud eesmärki. Õpetajal tuleb selles tunnis ühendada aine esitamise emotsionaalsus range loogilise ülesehitusega. Tingimata tuleks kasutada Petrogradi plaani, et selle abil paigutada sündmused täpselt ruumi. Selge ajalisi-ruumilise ülevaate andmiseks võiks-tahvlile visandada järgmise tabeli:

Aeg	Talvapäev (Ajutine Valitsus)	Petrograd ja ümbrus	Smolnõi (SRK)
20. X	Ootab bolševike väl- jaastumist. Väed on valmis	Linnas on kõik rahulik	SRK alustab tegevust
22. X	Koondab täiendavaid jõude	„Petrogradi Nõukogu päev“	Garnison hakkab täit- ma SRK käske
24. X varahommikul	Katse sulgeda „Ra- botši Putj“	Algab revolutsiooni- liste jõudude võitlus- valmis seadmine	Keskkomitee istung. SRK annab käsu olla võitlusvalmis

Loomulikult on eeltoodu vaid näidiseks. Igal ajalooõpetajal tuleb ikkagi iseseisvalt välja valida need momendid, millele ta kavatseb sündmuste analüüsimisel panna pea-
rõhu, ja need detailid, millega tahab täiendada õpiku käsitlust.

Kasutatud allikad ja kirjandus:

1. V. I. Lenin, Eemalseisja nõuanded. Teosed, 26. kd. Tallinn, 1954.
2. V. I. Lenin, Kiri seltsimeestele bolševikele, kes võtavad osa Põhjapiirkonna nõu-
kogude piirkondlikust kongressist. Teosed, 26. kd. Tallinn, 1954.
3. V. I. Lenin, Kiri Keskkomitee liikmetele. Teosed, 26. kd. Tallinn, 1954.
4. П. Березов. Залп «Авроры». Москва, 1967.
5. Великая Октябрьская социалистическая революция. Документы и мате-
риалы. — Октябрьское вооруженное восстание в Петрограде. Москва,
1957.
6. Великая Октябрьская социалистическая революция. Хроника событий.
Том четвертый. 12 сентября — 25 октября 1917 года. Москва, 1961.
7. Военно-революционные комитеты. «Советская историческая энциклопе-
дия». Том 3. Москва, 1963.
8. Е. Ф. Ерыков. Октябрьское вооруженное восстание в Петрограде. Ле-
нинград, 1966.
9. История гражданской войны в СССР. Том второй. Великая пролетарская
революция. Москва, 1943.
10. В. Р. Копылов, «Которые тут временные? Слазь!» Москва, 1967.
11. Октябрьское вооруженное восстание в Петрограде. Воспоминание актив-
ных участников революции. Ленинград, 1956.
12. Октябрьское вооруженное восстание в Петрограде. — «Советская истори-
ческая энциклопедия», том 10. Москва, 1967.
13. S. Pevzner ja M. Korsunski, Ta seisis Lenini kõrval. „Noorus“ 1967, nr. 8.
14. J. Reed, „10 päeva, mis vapustasid maailma“. Tallinn, 1958.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit Eestis

K. SILLIVASK

Käesolevas artiklis püüame tutvustada ajalooõpetajaile materjale, mis võiksid olla kasuks õppetundides, kus käsitletakse Eesti NSV ajalugu Oktoobrirevolutsiooni perioodil. Materjali valikul on lähtutud seisukohast, et õpetajatel on üldülevaade selle perioodi sündmustest olemas.

Bolševike partei alustas võitlust sotsialistliku revolutsiooni eest 1917. aasta aprillis, pärast seda, kui V. I. Lenini oli kodumaale tagasi pöördunud ja avaldanud oma kuulsad Aprilliteesid.

Seoses VSDT(b)P üleminekuga sotsialistliku revolutsiooni orientatsioonile tuleks rõhutada, et eesti bolševike organisatsioonid kiitsid üksmeelselt ja esimeste hulgas Venemaal heaks V. I. Lenini seisukohad. VSDT(b)P Tallinna ja Narva organisatsioon saatsid V. I. Leninile tema kodumaale tagasisaabumise puhul südamlikud tervitustelegrammid, mis avaldati ajalehes «Pravda». Eesti keeles on need avaldatud dokumentide kogumikus «Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis» (Tallinn, 1957, lk. 115—116, 128).

16.—17. aprillil Tallinnas toimunud VSDT(b)P Põhja-Balti (Eesti) organisatsioonide konverents, kus oli esindatud üle 2000 partei liikme, kiitis V. I. Lenini Aprilliteesid üksmeelselt heaks ja saatis talle järgmise tervitustelegrammi:

«VSDDTP Põhja-Balti organisatsiooni konverents, arutades läbi seltsimees Lenini teesid, tunnistas need täpselt rajanevateks teaduslikul sotsialismil ja tervitab seltsimees Leninit kui vene revolutsioonilise proletariaadi eesrindlikku võitlejat, kes on avalikult asunud sotsiaalse (sotsialistliku — K. S.) revolutsiooni teele.»

Telegrammile, mis avaldati 23. aprillil 1917 «Pravdas», oli alla kirjutanud Jaan Anvelt kui konverentsi juhataja. Üldse avaldati aprillis «Pravdas» 20 V. I. Leninile saadetud tervitustelegrammi, kusjuures kolm nendest pärinesid Eestist. Konverents valis ka kohalike parteiorganisatsioonide paremaks juhtimiseks VSDD(b)P Põhja-Balti (Eesti) Büroo.

Pärast konverentsi asusid eesti bolševikud **tööraha koondamisele sotsialistliku revolutsiooni lipu alla**. Selleks tuli neil paljastada kohalikes Eesti nõukogudes enamuses olevate esseeride ja menševike kodanlusega kokkuleppe poliitikat. Bolševike nõudmised — kogu võim nõukogudele ja lõpetada imperialistlik sõda — muutusid rahva hulgas populaarseks. Seepärast võeti ka Eestis välisminister Miljukovi noot suure meelepahaga vastu. Narva, Tallinna, Tartu ja Viljandi nõukogu avaldasid selle vastu teravat protesti ja nõudsid kogu võimu üleandmist nõukogude kätte. Kuid pärast koalitsioonilise valitsuse moodustamist ruttasid Tallinna, Tartu ja Viljandi nõukogus enamuses olevad esseerid-menševikud uuele valitsusele truudust avaldama, loobudes nõudmisest võtta kogu võim nõukogude kätte. Ainult Narva Nõukogu, kus bolševikud olid algusest peale juhtival positsioonil, jäi kindlalt endiste nõudmiste juurde.

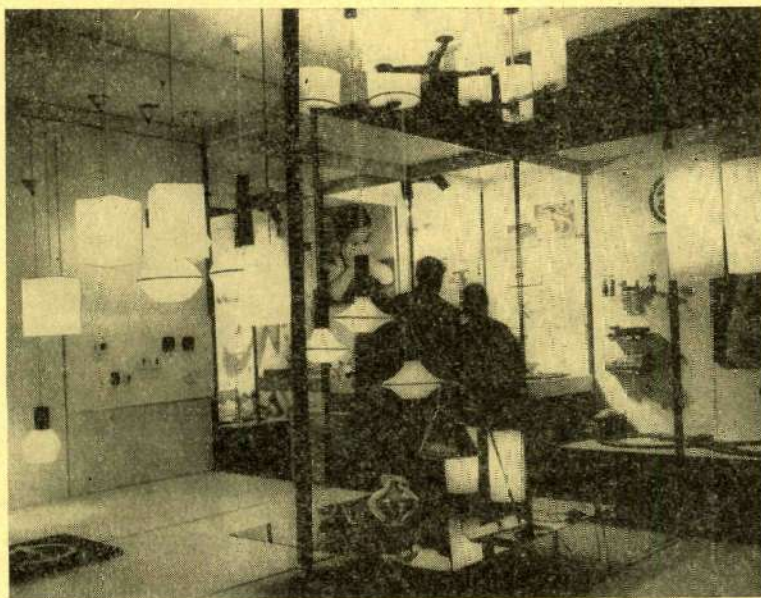
Bolševike järjekindel tegevus võitis järjest rohkem tööraha poolehoidu. See avaldus eelkõige Eesti tööliklassi enamiku koondumises bolševike ümber. Bolševike mõju alla läksid Narva, Tallinna ja Tartu nõukogu töölissektsioonid — enamik ametiühingute ja vabriku- ning tehasekomiteesid, samuti Tallinna Ametiühingute Keskbüroo ja Tallinna Töölisvanemate Kesknõukogu juhtimine. Nende mõju hakkas laialdaselt levima ka armees ja maal. Suurt tööd tegid selles suunas I. Rabtšinski toimetusel ilmuv venekeelne ajaleht «Utro Pravdõ» ja H. Pöögelmanni toimetusel ilmuv ajaleht «Maatamees». Ka juunidemonstratsioonid toimusid Eesti tähtsamates keskustes peamiselt bolševike loosungite all.

Revolutsiooni tõusu püüdis aga kõigi vahenditega peatada eesti kodanlus. Pärast Veebruarirevolutsiooni oli ta pääsenud kohaliku administratiivvõimu etteotsa. Eestimaa kubermangu komissariks oli määratud eesti kodanlane, Tallinna linnapea Ivan Poska. Kodanlike tegelaste hulgast olid määratud ka maakondade komissarid ja miilitsaülemad. Peale selle lõi eesti kodanlus rea uusi poliitilisi parteisid. 1905. aastal loodud Eesti Rahvameelne Eduerakond reorganiseeriti Eesti Demokraatlikuks Erakonnaks, moodustati eesti külakodanluse partei — Maaliit — ja Eesti Radikaaldemokraatlik Partei. Asutati ka väikekodanlik radikaalsotsialistide partei ehk Eesti Tööerakond. 1917. aasta suvel ja sügisel moodustasid oma iseseisvad parteid ka eesti esseerid ja menševikud, kes varem olid kuulunud vastavatesse ülevenemaalistesse parteidesse. Kõik need parteid püüdsid rahvast sotsialistlikust revolutsioonist eemale juhtida, kuigi esseerid, menševikud ja tööerakondlased endid sotsialistideks nimetasid.

1917. aasta mais-juunis kujunes Eesti teravaimaks poliitiliseks küsimuseks võitlus Eestimaa kubermangu maanõukogu ümber. See omavalitsusasutus pidi loodama Ajutise Valitsuse 30. märtsi määruse alusel. Maanõukogu moodustamisega sidus eesti kodanlus kaugeleulatuvad poliitilised eesmärgid. See pidi andma kodanluse võimule «rahvaesindusliku» ilme, tugevdama eesti kodanluse poliitilist kaalu ning nõrgestama tööliste ja soldatite saadikute nõukogude mõju. Need kavatseti hiljem täielikult likvideerida. Maanõukogu pidi aitama Eestis kehtestada kodanluse ainuvõimu.

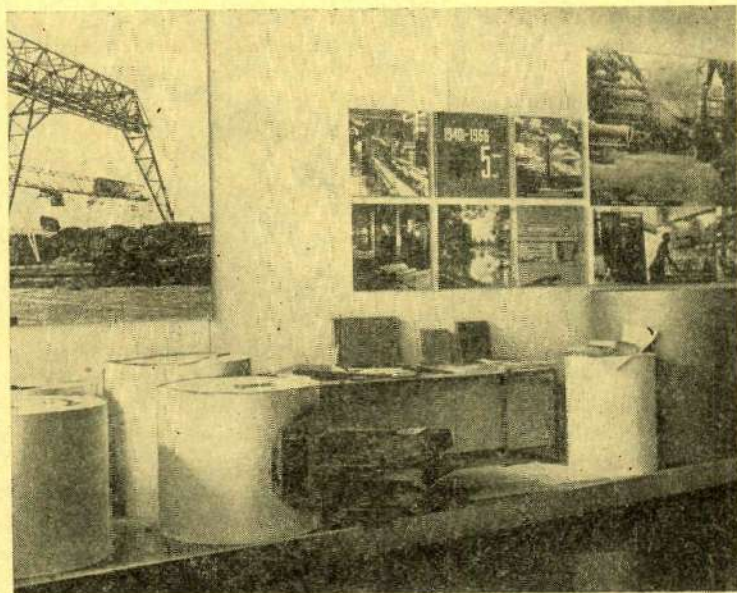
Aprilli lõpul kuulutas kubermangu komissar Poska maanõukogu valimised välja 23. maile. Need toimusid esialgu ainult valdades, sest linnadest saatsid saadikud hiljem uued linnavolikogud. Kodanlus viivitas teadlikult valimiste korraldamisega valdades, et maaproletariaat ja kehvtalupojad ei saaks organiseeruda. Arhiivides säilinud materjalid 113 Eesti valla kohta tõestavadki, et kodanlusel see plaan õnnestus. Maatamehed ja kehvtalupojad suutsid nendest valdadest ainult 33 vallas esitada peremeestele, s. o. külakodanlusele vastukaaluks oma kandidaatide nimekirjad. Valimisi iseloomustas üldse ebateadlikkus ja vähene aktiivsus. Mainitud 113 vallas oli 114 000 hääleõiguslikku kodanikku, ent hääletamas käis ainult 35 000 ehk 30,8% valijaist. 33 vallas aga, kus maatamehed jõudsid organiseeruda, said nad üle 12 000 hääle (peremehed aga 4800 häält) ja ülekaaluka võidu 30 vallas. Et selline olukord oleks võinud kujuneda enamikus valdades, seda eesti kodanlus kõige rohkem kartiski.

Pidades valimiste korraldamist valdades ebademokraatlikuks ja arvestades seda, et Poska oli tähele panemata jätnud Tallinna Nõukogu seisukoha valimised ühe kuu võrra edasi lükata, otsustas nõukogu tagandada Poska kubermangu komissari kohalt ning tühistada 23. mai valimised. See oli kaugeleminev otsus, mis võeti bolševike ettepanekul vastu ja mida toetasid ka Tallinna Nõukogu esseerid. Nõukogu võttis ajutiselt üle ka kubermanguvalitsuse, kehtestades seega Eestis ajutiselt oma ainuvõimu. Kuid Tallinna Nõukogu esseerid ei olnud järjekindlad. Ajutise Valitsuse ja oma Petrogradi parteiliidrite survele hakkasid nad

Väljapanekuid näitusest «50 aastat Suurt Oktoobrit». Ülal: palju huvitavat ja rõõmus-
tavat oli rahvatarbekaupade paviljonis. All näeme väljapanekuid paberitööstuse
toodangust ja andmeid selle kasvust nõukogude võimu aastail.

E. Saare fotod.

järk-järgult taganema, mis võimaldas Poskal uuesti ametisse astuda ja 23. mai valimised jõusse jätta.

Eestimaa kubermangu maanõukogu valimiste käigu ja tulemuste analüüs lubab aga meil teha selge järelduse, et see hiljem kodanluse poolt Eesti Maapäevaks nimetatud asutus, millega on seotud Eesti kodanliku riigi väljakuulutamise ja rajamise aktid, moodustati täiesti ebademokraatlikult ega olnud rahva esinduseks.

Rahva silmis ei olnud sellel asutusel 1917. aastal autoriteeti ja oma positsioone püüdis eesti kodanlus juuli algul tugevdada nn. rahva- ja rahvuskongresside kokkukutsumise teel. Eesti bolševikel aga õnnestus osavate vastuaktsioonidega need nurja ajada.

Juulisündmustega Petrogradis lõppes kaksikvõimu ja revolutsiooni rahuliku arenemise periood nii Venemaal kui ka Eestis. Tallinnas suleti eesti bolševike ajalehed «Kiir» ja «Utro Pravdõ». Arreteeriti ajutiselt Jaan Anvelt. Kuid reaktsiooni pealetung oli Eestis palju nõrgem kui Petrogradis, sest siia ei suutnud kontrrevolutsioon paisata täiendavaid jõude.

Kuid uues olukorras tuli ka Eestis ajutiselt maha võtta loosung «Kogu võim nõukogudele!» ning hakata ette valmistama relvastatud ülestõusu vastavalt VSDT(b)P VI kongressi otsustele. Kongressi seisukohad kiitis heaks VSDT(b)P Põhja-Balti (Eesti) organisatsioonide II konverents, mis toimus Tallinnas augusti keskel. Selleks ajaks oli Eesti bolševike organisatsioonides juba umbes 7000 partei liiget, rohkem kui ühelgi teisel parteil Eestis. Bolševike kõrval ulatus augustis vaid esseeride partei liikmete arv Eestis umbes 6000-ni, kuid juba sellal algas esseeride hulgas lagunemine ja partei liikmete arv kahanes. Bolševike arv aga järjest kasvas. 1917. a. oktoobris oli neid Eestis 8500, 1918. a. algul juba 10 000.

Eesti bolševikud tegid pingsat tööd tööliste, madruste ja soldatite mobiliseerimisel relvastatud ülestõusuks. Laiendati parteiorganisatsioone sõjalaevadel ja väeosades. Tugevdati töölistest koosnevaid Punakaardi salku, organiseeriti proletarset noorsugu.

Silmapaistva eduga esinesid eesti bolševikud augustis toimunud Tallinna ja Narva linnavolikogu valimistel. Nad tulid teiste parteide hulgas kindlalt esikohale, saades Narvas 47% ja Tallinnas 38% antud häältest. Eesti Tööerakonna liider J. Vilms pidi ajalehes «Päevaleht» tunnistama: «Võis juba ette näha, et enamlased (kiiremehed) õige palju kohti saavad, aga et nad esimesele kohale pääsevad, seda ei võinud mitte ette näha.»

Kontrrevolutsioon Venemaal püüdis kindral Kornilovi mässu teel revolutsiooni peatada, kuid see kukkus läbi. Kornilovi purustamisele aitasid kaasa ka Eesti bolševikud ja kohalikud nõukogud. Valga, Tartu, Tapa ja Narva piirkonnas pandi raudteeliiklus seisma. Kornilov ei saanud Eesti alalt ühtki väeosa toetuseks.

Kornilovi mässu mahasurumisele järgnes ka Eestis bolševike mõju kiire kasv. Üksteise järel läksid bolševike mõju alla Tallinna, Tartu ja Valga nõukogu. 12.—14. oktoobril Tallinnas toimunud Eestimaa nõukogude II kongressil oli bolševikel kindel ülekaal ja uus Eestimaa Tööliste, Soldatite ja Talupoegade Saadikute Nõukogude Täitevkomitee läks bolševike kätte. Seega oli loodud soodne pind relvastatud ülestõusu edukaks teostamiseks Eestis.

Kuid üldine poliitiline ja sõjaline olukord muutus Eestis keerukamaks, sest septembri lõpul tegid Saksa väed dessandi Saaremaale ning vallutasid Lääne-Eesti saared. Rinne kulges nüüd juba otseselt piki Lääne-Eesti rannikut ja Mandri-Eesti kohale kerkis Saksa vägede sissetungi oht.

Oktoobris asus bolševike partei relvastatud ülestõusu tegelikule ettevalmistamisele. Ülestõusu üldplaani töötas välja V. I. Lenin. Eestil oli selles silmapaistev koht. Eesti osa relvastatud ülestõusus on V. I. Lenin kõige üksikasjalikumalt

iseloomustanud «Kirjas seltsimeestele bolševikele, kes võtavad osa Põhjapiirkonna nõukogude piirkondlikust kongressist». Lenin rõhutab seal, et ülestõusuga viivitada enam ei tohi: «Ainult Balti laevastiku, Soomes asuvate vägede, Tallinna ja Kroonlinna viivitamatu väljaastumine Piiteri all olevate korniilovlike vägede vastu suudab päästa Vene ja ülemaailmse revolutsiooni.»¹ Ja edasi:

«Asi seisab ülestõus, mille võib ja peab otsustama Piiter, Moskva, Helsingi, Kroonlinn, Viiburi ja Tallinn.»² Lenin rõhutas veel, et Kroonlinnas, Viiburis ja Tallinnas paiknevad revolutsioonilised jõud ning Balti laevastik peavad vajaduse korral minema Petrogradi peale, et aidata purustada seal asuvaid kontr-revolutsioonilisi jõude.

Kokkuvõtlikult seisis Eesti ala revolutsiooniliste jõudude ees kolm põhiülesannet:

- 1) võtta õigeaegselt võim üle Eestis, et kindlustada Petrogradi tagalat läänest;
- 2) mitte lasta kontr-revolutsioonilisi väeosi Petrogradi vastu;
- 3) vajaduse korral abistada oma jõududega revolutsiooni keskust Petrogradi.

Nende ülesannete täitmine oli eesti bolševikel täiesti reaalne, arvestades klassijõudude vahekordi, mis kujunesid Eestis oktoobri lõpuks — novembri alguseks. Selleks ajaks olid esseeride ja menševike organisatsioonid Eestis lõhenenud ja nende pahempoolne tiib kaldunud või kaldumas koostööle bolševikega. See asjaolu kujundas võimu üleminekut nõukogude kätte Eestis.

Elanikkonnas ja armees valitsevaid meeleolusid ning klassijõudude vahekorda Eestis iseloomustavad hästi Ülevenemaalise Asutava Kogu valimiste tulemused. Ligikaudu 310 000 hääletamisest osavõtnud kodanikust (kaasa arvatud Narva linn, mis veel administratiivselt kuulus Petrogradi kubermangu) hääletas 124 762 inimest ehk 40,5% bolševike partei poolt. Eesti kodanluse tähtsaim kandidaatide nimekiri, kus kandideerisid I. Poska, K. Päts, J. Tõnisson jt., sai (kaasa arvatud kadettidele antud hääled Narvas) 69 776 häält ehk 22,6% antud häältest. Väikekodanlikest «sotsialistlikest» parteidest sai Eestis kõige rohkem häáli Tööerakond — 65 031. Menševikud said ainult 9394 häält. Kaheksast kohast Asutavasse Kogusse said eesti bolševikud neli kohta, tööerakondlased kaks ja kodanlased kaks kohta.

Armees ja laevastikus, kus valiti tsiviilelanikkonnast eraldi, oli bolševike võit veelgi veenvam. Põhjarinde väeosades, mille koosseisu kuulusid ka Eesti alal paiknevad maaväed, hääletas 61% soldatitest bolševike poolt. Tallinna garnisonis hääletas bolševike poolt 30 500 sõjaväelasest 17 600, Tartus 11 000-st 8000 ja Narvas ligi 90% soldateist. Revolutsiooniliste väeosade kõrval oli otsustavaks löögijõuks ka töelistest koosnev Punakaart, mis oli kõige arvukam Tallinnas ja Narvas. Eesti tähtsamates keskustes oli revolutsioonijõududel kindel ülekaal kontr-revolutsiooniliste jõudude üle.

Viimaste tähtsamateks koondumiskohtadeks Eestis olid Rakvere (49. korpus), Haapsalu (soomusväeosad ja 1. eesti polk), Valga—Mõisaküla—Pärnu piirkond (ratsakorpus, soomusdiviis, löögipataljonid). Arvestada tuli ka kahte — 13. ja 15. Doni kasakate polku Tallinnas. Need jõud tuli isoleerida ja kahjutuks teha.

Relvastatud ülestõusu teostamiseks loodi Petrogradi eeskujul tähtsamate Eesti nõukogude juures revolutsioonilised sõjakomiteed. Nende tegevust juhtis Eestimaa Revolutsiooniline Sõjakomitee eesotsas I. Rabtšinski ja V. Kingissepaga. Vastavalt VSDT(b)P Keskkomitee juhenditele hõivasisid revolutsioonilised jõud juba 23. oktoobri õhtul Tallinnas kõik strateegilised punktid. Väeosadesse, sõjalaevadele ja asutustesse saadeti komitee komissarid. Seega läks kontroll Tallinnas

¹ V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 160.

² Sealsamas, lk. 161.

revolutsiooniliste jõudude kätte juba enne relvastatud ülestõusu algust Petrogradis, et kindlustada selle tagalat. 25. oktoobril, üheaegselt ülestõusu võiduga Petrogradis, võeti võim üle Narvas ja Tartus.

Ajaloolisel ülevenemaalisel II nõukogude kongressil, mis võttis võimu enda kätte, oli esindatud kuus Eesti nõukogu: Tallinna, Tartu, Narva, Valga, Pärnu ja Viljandi nõukogu. Nendest toetasid viis esimest kindlalt võimu üleminekut nõukogude kätte ning nende esindajad hääletasid rahu- ja maadekreedi poolt. See oli märkimisväärne panus Oktoobrirevolutsiooni võiduks. Esimene nõukogude valitsus — Rahvakomissaride Nõukogu eesotsas V. I. Leniniga — valiti ka Eesti delegaatide poolt. Eesti bolševikud võtsid õigeaegselt võimu üle ja täitsid oma esimese ülesande relvastatud ülestõusus. Pärast seda, kui Kerenskil õnnestus Petrogradist põgeneda ja anda vägedele käsk sõjakäiguks revolutsiooni hälli vastu, tõkestasid Eesti-ala revolutsioonilised jõud Tallinnas, Tapal, Tartus, Rakveres ja Narvas Kerenski-Krassovi vägede tee. Neid ei lastud Eesti piiridest välja ega läbi. Seega täideti teine ülesanne relvastatud ülestõusus. Kolmandaks aga saadeti Petrogradile appi sõjalaevad «Oleg» ja «Pobeditel» ning vabatahtlike salgad. Kontrrevolutsiooni sõjakäik purustati ühiste jõududega. Suur Oktoobrerevolutsioon oli võitnud.

Eestis toimus revolutsioon rahulikult, ilma relvastatud võitluseta. Võim läks nõukogude kätte verevalamiseta. See oli tingitud asjaolust, et revolutsioonijõud Eestis olid suures ülekaalus, tegutsesid organiseeritult ja plaanipäraselt. Eesti bolševikud andsid omalt poolt tõhusa panuse Oktoobri võidu kindlustamiseks.

Toimunud revolutsioon oli rikas sündmuste poolest kõigis Eesti linnades ja maakondades. Vastavat koduloolist materjali leiavad õpetajad mälestuste kogumikust «Nõukogude võimu eest» (Tallinn, 1957), kus artiklid on paigutatud territoriaalset põhimõtet aluseks võttes. Seda aitab leida ka eespool märgitud dokumentide kogumiku kohanimede register. Palju väärtuslikku materjali on kogunud ka kohalikud koduloomuuseumid ja -ringid. Käesoleva artikli materjalid pärinevad suures osas arhiividest.

Kirjandust

- M. Petrov, Balti laevastiku meremeeste osavõtt võitlusest nõukogude võimu eest Eestis 1917. a. Tallinn, 1957.
J. Saat, Eesti bolševikud Oktoobrerevolutsiooni ajajärgul. Tallinn, 1957.
E. Kaup, Leninlikul võitlusteel. Tallinn, 1967.
Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa (VI peatükk). Tallinn, 1961.
Hans Pöggelmann, 1917. aasta revolutsioon Eestis, Tallinn, 1965.

Hariduselu küsimusi

Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul Eestis

E. LAUL

Töölisklassi ja talupoegkonna enamus sai tsaariajal vaevalt 3-klassilise alghariduse. Nn. kõrgematesse rahvakoolidesse, nagu ministeeriumi- või kihelkonnakoolidesse maal, linnakoolidesse või kõrgematesse algkoolidesse linnades, pääsesid üsna vähesed. Kolmeaastase kursusega vallakool või linna-alkool jäi vanemate vaesuse tõttu paljudel lõpetamata.

Õppetöö toimus rahvakoolides, kõnelemata keskhariduslikest ja ülikoolidest, peaaegu täielikult vene keeles. Suurem osa õpilasi õppis tsaariajal ainult lugema ja kirjutama. Arvutada oskas alamaastme rahvakooli lõpetanu vaid nelja põhitehtega 100 piires. Samal ajal tuubiti õpilastele pähe 40—50 kirikulaulu. Õpilane pidi tundma piiblit-lugu ja katekismuse peatükke, kusjuures nõuti nende võrinal peastütlemist. Looduse ja maailmaruumi ehitusest ei tohtinud ta ametlikult peaaegu mitte midagi teada.

Rahvakoolide õppekavas ei puudunud ka geograafia ja ajalugu. Kuid nendegi ainete õpetamine rajanes tuupimisel. Rikkudes eakohasuse printsiipi, pakuti lapsele tihti võõras keeles tema kujutlusvõimega haaramatuid kirjeldusi kaugetest Venemaa kubermangudest koos suure hulga võõraste geograafiliste terminite ja nimedega. Seda sama tehti ka ajalootunnis, kus suurt rõhku pandi keisrite ülespuhutud elulugude pähe-tuupimisele. Oma maa ja rahva, oma kõige lähema ümbruse kohta ei saanud õpilane koolitunnist peaaegu mitte midagi. Kõik sellel alal ennast arendav omandati eelkõige emakeele tundides C. R. Jakobsoni ja hiljem M. Kampmanni (Kampmaa) koolilugemike lehekülgedelt. Tõelisi teadmisi ühiskonnast ja rahva ajaloost tsaariaegne kool üldse ei andnud. Kõige tagasihoidlikumadki vestlused nendel teemadel oleksid selleaegsete seaduste alusel viinud iga õpetaja vanglasse ja asumisele. Kõige selle tõttu on arusaadav, miks töörahvas, kogu demokraatlikult meelestatud õpetajaskond ja ühiskondlik-poliitilisest sündmustest arusaavad vanemate klasside õpilased tervitasid tsarismi kukutamist 1917. a. Veebruarirevolutsiooni tulemusena.

Revolutsioonilised meeleolud ning elavnemine hariduse ja koolielu alal avaldusid 1917. a. kevadtalvel peaaegu otsekohe veebruarisündmuste järel.

Aprillis-mais 1917 loobusid demokraatlikult meelestatud õpetajad paljudes kohtades õpetamast vene keeles, võttes omaalgatuslikult õppekeelena kasutusele emakeele. Osas koolides jäeti usuõpetuse tunnid andmata, hommikupalvused ja samuti õhtupalvused (pärast tunde) pidamata. Mõnel pool, kus usuõpetust õpetasid pastorid, ei lasknud kooli-õpetajad, lastevanemad, mõnikord õpilased ise, neid kooli. Tuli ette juhtumeid, kus alghariduslike koolide vanemate klasside ja gümnaasiumide, reaalkoolide jt. keskhariduslike koolide õpilased lahkusid organiseeritult usuõpetuse tundidest.

Et tsaarimonarhia põrmuks varisemise tulemusena oli kaotatud koosolekute ja ühinemise keeld, siis toimusid **revolutsiooni rahuliku arenemise ajajärgul** (1917. a. veebruarist juulini) esimesed suuremad õpetajate nõupidamised ja lastevanemate koosolekud, kus kõige muu hulgas (nagu ka tööliskoosolekutel) kerkisid üles isevalitsusaegse kooli puuduste kõrvaldamise ja hariduselu demokratiseerimise küsimused. Aprillis 1917 toimus Tartus nn. rahvahariduse kongress. Sellest kutsuti osa võtma kõiki eesti õpetajaid. Kongressi võib pidada esimeseks ülemaailseks eesti kooliõpetajate kongressiks. Otsuste

vastuvõtmisel andsid siin tooni demokraatlikult meelestatud õpetajad, kes nõudsid ühtluskooli kehtestamist ja selle esimese astmena maksuta kohustuslikku algkooli. Kõigis alghariduslikes, samuti keskhariduslikes koolides pidi õppetöö toimuma emakeeles. Päevakorras oli ka õpetajate kutseorganisatsiooni, nn. Eesti õpetajate keskliidu loomine. Kongress tunnistas selle vajalikuks. 14. mail 1917 toimuski Rakveres Eesti Õpetajate Keskliidu asutamise koosolek.

Esimesele rahvahariduse (õpetajate) kongressile järgnes peagi teine. See toimus 20.—23. juunini 1917 Tartus. Kui esimesel kongressil määratleti eesti kooli arenemise piirjooned, siis teisel kongressil olid päevakorras tähtsamatena õppetöö sisu küsimused (1. Kool ja kirik: usuõpetus koolis. 2. Ühiskool. 3. Rahvakooli õppetöö. 4. Kooliõpetaja palgaolud. 5. Jooksvad küsimused).¹

«Päevalehe» teatel kogunes kongressile üle kogu Eesti 400—500 õpetajat.

Õppeainete arutamisel tekitas kõige suuremat vaidlust usuõpetus. Kodanlike parempoolsete koolitegelaste P. Põllu jt. mõjul ei heidatud usuõpetust programmidest välja, vaid otsustati jätta see tulevikus eesti kooli õppeainete hulka vabatahtliku õppeainena. Ainult tugeva opositsiooni tõttu ei julgenud klerikaalid usuõpetust muuta kohustuslikuks õppeaineks.² M. Kampmanni (Kampmaa) ettekande jt. sõnavõtjate osavõtul arutati emakeelse õpetuse kasutuselevõtu küsimust, millele vastust nõutama saadetud delegatsioonile vastas õppekonna kuraator eitavalt. Kongressil otsustati edaspidi rahvakoolis parandada matemaatika, maateaduse, loodusteaduse jt. ainete õpetamist. J. Kentsi ettekande ja maateaduse õpetamise meetoodika ümber mõtteid vahetades peeti tarvilikuks anda geograafiale koolis tähtis koht. Seejuures rõhutati, et «Kodumaa tundmine saagu kõige algõpetuse nurgakiviks, mille ümber kõik koolitöö peaks koonduma»³. Vene keelt leiti vajalik olevat õpetada alates teisest õppeaastast. Maakooliõpetajate palga alammääraks aastas otsustati soovitada alates uuest õppeaastast (1. juulist) 1800 rubla, koos tasuta korteri, kütte, valgustuse ja aiamaaga.⁴

Relvastatud ülestõusuks ettevalmistumise perioodil (juulist — oktoobrini 1917) esitasid bolševikud töörahva hulkade aktiivsel toetusel kooli- ja hariduselu demokratiseerimise kaugeleulatuvad nõudmised. Nende ellurakendamiseks arenes äge poliitiline ja revolutsiooniline võitlus. 1917. a. augustis toimunud Tallinna linnavolikogu valimistel olid bolševike partei haridusalasteks põhinõudmisteks üldine, kohustuslik, maksuta (riigi kulul) ja ilmalik kooliõpetus.⁵ Need olid bolševike partei rajamise algaegadest pärinevad partei programmilised nõudmised, revolutsioonilise võitluse loosungid, millest eesti bolševikud ei olnud kunagi taganenud. Programmilistele nõudmistele lisandusid Eesti ja Tallinna kohalikke iseärasusi arvestavad nõudmised. Nõuti näiteks emakeelset õppetööd ning õpilastele tasuta (linna kulul) lõunasöögi, õppeabinõude, jalatsite ja riie-tuse andmist.

Partei nõudmiste toetamiseks korraldati Tallinna Sotsiaaldemokraatliku Korteri-üürnikkude Seltsi juhatusel 1. augustil suurepärase laste demonstratsioon läbi linna, kus lapsed kandsid punaseid lippe ning bolševike partei nõudmisi toetavaid loosungeid ja plakateid.⁶ Siin oli välja tulnud kuni 1300 last ja vanemat inimest. Et bolševike partei valimisinimekirja numbriks oli 1, siis olid laste demonstratsiooni loosungiteks: «Vanemad, hääletage nr. 1 poolt; sellega hoolitsete meie tuleviku eest!» — «Meie nõume kooli; seda annab meile nimekirja nr. 1».

13.—15. augustini 1917 Tallinnas Tööliste Majas (Suur-Karja tn. nr. 18) toimunud Eesti maatameeste konverentsil, mis esindas 40 000 maatöölist, esines ettekandega H. Pöö-

¹ Vt. näit. «Päevaleht» 14. juun. 1917.

² Vt. «Päevaleht» 30. juunist ja 1. juulist 1917.

³ «Päevaleht» 3. juulist 1917.

⁴ «Päevaleht» 30. juunist 1917.

⁵ «Kiir» 1. juulist 1917, «Tööline» 24. juulist 1917.

⁶ «Tööline» 5. aug. 1917.

gelmann. Konverentsi juhtis koos V. Vöölmanniga endine kooliõpetaja Jaan Sihver. H. Pöögelmanni ettekande ja sõnavõttude alusel leiti, et kooli peamiseks ülesandeks on kasvatada laps iseseisvalt mõtlevaks vabaks kodanikuks, et eelkõige töörahvas on huvitatud vabast, teaduslikul alusel rajanevast haridusest, et koolil ei tohi olla ümberrahvastamise, usklikkuse kasvatamise jt. kõrvalisi eesmärke peale teadmiste andmise ja ühistunde kasvatamise, et just töörahva kohus on võidelda endise isevalitsusaege koolikorralduse vastu. Seda silmas pidades töötas kolmeliikmeline komisjon välja otsuse projekti, mis võeti punkt-punktilt hääletades vastu. Konverents nõudis:

1. Kooliõpetus peab täiesti ilmalik olema (usuõpetust tuleb kooliõppeainete hulgast ära jätta; palvetamine ja muude usuliste kommete täitmine ära kaotada).
2. Õpetus peab emakeelne olema, kuna riigikeele õpetamine peale esimese õppeaasta alale jääb.
3. Kooliõpetaja tegevus ei tohi mitte mingisuguste ülemuste (inspektorite, «koolikatsujate») ülevalluse alla jääda.
4. Kooliküsimust korraldavad valdades vallanõukogude kooliosakonnad ühes kooliõpetajate koosolekutega ja koolikogukonna (vakkuse) üldise hääletamise põhjal valitud asemikkudega.
Peale selle tuleb vähemalt igas kreisis instruktor ametisse panna, kes koolist kooli käiks ja kooliõpetajatele nende tegevuses juhatust annaks.
5. Kooliõpetajatele tuleb tasu- ja töötingimused anda, mis nende ametiühisuse poolt ära määratud.
6. Kooliõpetus peab kõigil lastel kuue aasta jooksul maksuta ja sunduslik olema. Õppeaasta pikkus olgu mitte alla 9 kuu.
7. Vallanõukogude kohus on viibimata korralikkude koolimajade ehituse eeltööde juurde asuda. Vähemad koolid tulevad ühendada. Koolimaja peab peale muu nii sisse seatud olema, et seal kaugemal elavate laste tarvis korralikud ühiselu ja toiduvalmistamise ruumid oleksid.
8. Omavalitsuse kohus on hoolt kanda, et kõik kooliõpilased õpperaamatud, kirjutusmaterjalid jne. maksuta saaksid ja et lastele sooja lõunasöögi andmine sisse seataks. Vaesematele lastele tuleb riideid ja jalanõusid muretseda.
9. Täisealiste hariduse laiendamise sihis tuleb üleüldishariduslisi kursused toime panna ja rahvarikkamates kohtades tuleb lugemistubasid ja raamatukogusid asutada.
10. Vähemate laste tarvis tuleb lasteaiad, mängukoolid ja -kohad sisse seada.
11. Kooliõpetajate ettevalmistamiseks tulevad sellekohased seminarid asutada. Nende kooliõpetajate tarvis, kellel kohane kutseharidus puudub, tuleb maaomavalitsuse kulu sunduslikud kursused toime panna.»⁷

Sellega oli esitatud laiaulatuslik revolutsiooniline programm Eesti kooli ümberkujundamiseks. Selle programmi eesmärgiks oli kõrvaldada kõik tsariaegse klassikooli häbi-väärsed puudused ja pahed, teha kool töörahva laiadele hulkadele kättesaadavaks ja tõsta tunduvalt rahva hariduse taset. Niisuguse kaugleulatava revolutsioonilise hariduspoliitilise programmi täitmine polnud mõeldav ekspluataatorliku korra raames. See pärast tutvustasid eesti silmapaistvamad bolševikud J. Anvelt, H. Pöögelmann ja J. Sihver, kes olid varem olnud kooliõpetajad, rahvahulkadele partei hariduspoliitilisi nõudmisi juba sotsialistliku revolutsiooni ettevalmistamise käigus ja püüdsid samal ajal oma tegevusega praktiliselt, niipalju kui seda võimaldas Ajutise Valitsuse aegne ühiskondlik-poliitiline kord, ka töörahva hariduse saamise võimalusi parandada.

Ajutise Valitsuse poolt lubatud kodanlikus esindusorganism — kubermangu maanõukogus (maapäeval) — moodustasid bolševikud neljaliikmelise fraktsiooni eesotsas J. Sihveriga. Seoses kubermangu maanõukogus arutatud küsimustega, mis J. Sihver esitas

⁷ «Maatamees» 15. aug. 1917.

bolševike fraktsiooni ülesandel, astus ta kõigi muude probleemide kõrval välja ka kooli- ja haridusküsimustes. Arutatavaid küsimusi selgitas ta tihti ajakirjanduses. Oma artiklis «Valdade tükeldamisest» näitas ta veenvalt, et valdade tükeldamine on majanduslikult ja poliitiliselt, samuti hariduse seisukohalt reaktsiooniline samm, «halli paruni» poliitika.⁸ Artikliga «Usuõpetus koolides» näitab J. Sihver, et «revolutsiooni puhastav tuli ei ole veel kooli pääsenud... Siin valitseb veel täielikult — vana kord. Ainult ivalitsejate pildid on seinalt maha võetud, muidu on kõik endine. Kooliõpetajad, kooliraamatud, koolikord ja kooliseadused on endised»⁹. J. Sihver valgustas eesiseisvaid ülesandeid maatameeste konverentsi otsuste valguses ja nõudis resoluutselt kooli demokraatiseerimist. Seevastu kodanlus ja tema maapäev, nagu rõhutas J. Sihver, «ei liigutanud väikest sõrmegi selle heaks, et koolis **emakeel** maksma panna, et kooli **ilmalikuks kuulutada**». Võrreldes artiklis «Vallavalitsuste ülesanded» tsariaegset kooli mädasooga, kus «ainult kõverad männajussid ja kánarikud kasevõsud kasvasid», lopsakat metsa aga mitte, nõudis J. Sihver, et viivitamatult asutaks ilmaliku, emakeelse, maksuta ja sundliku 6-aastase ühtluskooli rajamisele.¹⁰

Ka Tallinna linnavolikogus, kus bolševikud said valimistel 1917. aasta sügisel kõige enam häáli, tegelesid nad süstemaatilisel haridusküsimusega. Bolševike initsiatiivil koguti andmeid, kui palju oleks Tallinnas vaja 1917. a. sügiseks asutada uusi algkoolide klassikomplekte.¹¹ Selgus, et uusi klasse on tarvis 30. Kodanliku linnavolikogu poolt vastuvõetud otsuse kohaselt kavatseti neid avada ainult 11. Sellega oli määratud Tallinnas 740 õpilast jääma kooliuste taha. Iseenesest mõista puudutas see tööliste ja elanikkonna kõige vaesematest kihtidest lapsi.

Linnavolikogu esimees Jaan Anvelt võttis 1917. a. septembris päevakorda algkoolides 20 uue klassikomplekti avamiseks krediidi andmise küsimuse.¹² Bolševike mõjul kaotati linnavolikogu hariduskomisjoni otsusega Tallinna algkoolides usuõpetus ja palvused juba enne Oktoobrirevolutsiooni ning asuti õpetama emakeeles.¹³

Pärast Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võitu algas Eestis uue, nõukogude kooli rajamine. Bolševike partei ja nõukogude võim seadsid eesmärgiks ümber korraldada mitte ainult maa majandus ja poliitiline elu, vaid teostada revolutsioon ka kultuuri alal. Kogu Venemaal asuti kirjaoskamatusse likvideerimisele, mis ülevenemaalises ulatuses oli kultuurirevolutsiooni üks põhilisemaid küsimusi.

Eesti oli V. I. Lenini tabava väljenduse järgi «peaaegu täieliku kirjaoskusega maa».¹⁴ Kuid rahvahulkade üldine haridustase, vaatamata tema lugemis- ja enamasti ka kirjutamisoskusele, oli siiski madal. Rasked majanduslikud tingimused, kõrged õppemaksud ja õpetamine mitteemakeeles olid peamised põhjused, mis takistasid proletariaadi ja töötava talurahva lastel hariduse ning teadmiste omandamist.

Noore nõukogude võimu ees seisis ka Eestis suur ja raske ülesanne: viia töötavad rahvahulgad oma kultuurilisest mahajäämusest uuele, hoopis kõrgemale vaimsele ja hariduslikule tasemele. Niisuguse eesmärgi taotlemisele, mis polnud mõeldav ega teostatav ekspluataatorliku ühiskonnakorra tingimustes, tuli noorel nõukogude võimul asuda sõja ja nälja olukorras, suurte ühiskondlike ja majanduslike ümberkorralduste olukorras, raskes võitluses kukutatud ekspluataatorlike klassidega.

Vene nõukogude valitsuse dekreediga 9. novembrist 1917 moodustati Riiklik Hari-

⁸ «Maatamees» 7. sept. 1917.

⁹ «Tööline» 8. sept. 1917.

¹⁰ «Tööline» 20. sept. 1917.

¹¹ «Tööline» 12. aug. 1917.

¹² «Tööline» 21. sept. 1917.

¹³ «Tööline» 13. ja 15. sept. ning 10. okt. 1917.

¹⁴ V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 421.

duskomisjon. Komisjoni ülesandeks oli välja töötada rahvahariduse ülesehitamise alused.

Hariduse rahvakomissar A. Lunatšarski pöördus elanikkonna, õpetajate ja õpilaste poole üleskutsega, milles tegi teatavaks Nõukogude valitsuse hariduspoliitika põhiprintsiibid ja ees seisvad ülesanded. Selle avaldas ka ülemaaline eesti töörahva häälakandja «Tööline».¹⁵ Nendeks olid: üldine kohustuslik algharidus, kõigi astme koolide kättesaadavaks tegemine kõigile, kooli täielik ilmalikkus, rahvahariduse demokratiseerimine, kohalike ja rahvuslike iseärasuste arvestamine jm.

Nõukogude võimuorganid asusid rahvahulkade aktiivsel osavõtul kooli- ja hariduselu demokratiseerima. Seniste koolide juhtimise süsteemi — õpperingkondi, mille eesotsas seisid kodanlik-aadelliku riigi ametnikud — õpperingkonna kuraatorid, kellele allusid rahvakoolide direktorid ja inspektorid, hakati likvideerima. Riia õpperingkond likvideeriti Eesti ja Läti Töörahva ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee saadikute ühise nõupidamise otsusega 1918. a. jaanuaris.¹⁶ Eestis läks hariduselu juhtimine Eesti Töörahva ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu Täitevkomitee juurde asutatud Eesti Koolivalitsuse kätte. Selle juhatajaks oli tuntud pedagoog, Peterburi ülikooli kasvandik A. Vallner. Linnade ja maakondade töörahva ja sõjaväelaste saadikute nõukogude täitevkomiteede juurde asutati koolivalitsused.¹⁷ Valdade täitevkomiteede juurde hakati asutama rahvahariduse või kooliosakondi (nõukogusid). Nii hakkas välja kujunema üle-eestiline uus nõukogude kooliasutuste süsteem.

Eesti Töörahva Koolivalitsuse üheks esimeseks sammuks oli õpetajate ülemaalse kongressi kokkukutsumine. See toimus Tallinna tütarlaste kommertskooli (praeguse merekooli) ruumes 28.—30. detsembrini 1917. Kuigi parempoolsed kodanlikud koolitegelased Tallinna Õpetajate Seltsi juhatuses eesotsas tahtsid nõukogude võimuorgani üritust nurja ajada sellega, et kutsusid samaks ajaks kokku õpetajate päeva, võttis kongressist osa üle 100 õpetaja, nendest 80 maalt.¹⁸ Kongressi tervitas Tallinna linnavalitsuse poolt J. Mägi ja Eestimaa TSSN Täitevkomitee nimel selle esimees J. Anvelt. Kongressi juhatajaks valiti A. Vallner.

Kongressil arutati ühe tähtsama küsimusena rahvakooli õppeaineid. Ettekandega selles küsimuses esines A. Vallner, kes rõhutas, et uue rahvakooli eesmärgiks on anda noorsoole teatud hulk elus vajaminevaid oskusi ja teadmisi, samuti kindel ja selge maailmavaade, s. t. töörahva maailmavaade. Sellele vastavalt tuleb valida rahvakooli õppeained. Kongressil vastuvõetud resolutsioon kinnitas esitatud põhiseisukohad rahvakooli õppetöö sisu küsimuses, sealhulgas ka usuõpetuse koolist kõrvaldamise suhtes.

Uue ühiskonna vajadusi rahuldava koolisüsteemi põhjalikuma kava väljatöötamine jäeti edasiseks ülesandeks. Kongress asus seisukohale, et esimeseks sammuks sel alal on 3-klasilise vallakooli muutmine 4-klasiliseks.

Üksmeelselt võeti kongressil vastu resolutsioon, milles märgiti, et töörahva püha kohus on proletaarne revolutsioon lõpule viia ja kogu jõuga igasugused kontrerevolutsioonilised katsed maha suruda. Rahvakooliõpetajate kui töörahva noorsoo kasvatajate kohuseks pidas kongress käia inimkonna parema tuleviku eest võitleva töölikklassiga käsikäes ja olla viimasele tema raskes ülesehitustöös igati abiks.

Kongressil valiti õpetajate täitevkomitee ja selle esimeheks J. Tauts. Eesti Töörahva Koolivalitsusse valiti kaks esindajat (A. Vallner ja J. Tauts) ning otsustati hakata välja andma oma ajakirja «Eesti Kool», mis kujunes A. Vallneri toimetusel esimeseks mark-

¹⁵ Vt. «Tööline» 8. nov. 1917.

¹⁶ «Edasi» 23. jaan. 1918.

¹⁷ «Eesti Teataja» 30. jaan. 1918.

¹⁸ Vt. A. Vallner, Kooliõpetajate kongress ja kooliõpetajate päev. «Eesti Kool» 1918, nr. 1/2; «Eesti Teataja» 29. dets. 1917.

sistlikuks pedagoogiliseks ajakirjaks Eestis. Ajakirja esimene number, õieti 32-leheküljeline kaksiknumber, ilmus Tallinnas 1918. aasta 15. jaanuaril. Jaanuari lõpul ilmus Tallinnas ajakirja teine kahepögnaline kaksiknumber (3/4). Ajakirja järgmised numbrid (nr. 5—13) ilmusid Petrogradis.

«Eesti Kooli» Tallinnas ilmunud numbrite sisuks olid artiklid ja ametlikud materjalid, mis kajastavad rajamisel olnud sotsialistliku rahvahariduse probleeme, ülesandeid ja esimesi samme sel alal. Kokku avaldati nendes numbrites 15 nõukogude kooliorganite määrust ja korraldust, mis juhendasid järgmiste olulisemate küsimuste lahendamist: usuõpetuse, hommiku- ja õhtupalvuste koolist kõrvaldamine, keskhariduslike koolide demokraatiseerimine, õppeaasta pikkuse kindlaksmääramine, koolide juhtimise korraldamine, armeest vabanevate õpetajate töölevõtmine, losside, muuseumide ja raamatukogude natsionaliseerimine ning mõisate ülevõtmisel kultuurivarade säilitamine.

Vastavalt hariduse rahvakomissari määrustele nõudis Eesti Töörahva Koolivalitsus koolide demokraatiseerimisel, et õpilastele, kes on saanud 18-aastaseks, antaks täiskasvanud kodanike poliitilised õigused.¹⁹ Selleealised õpilased said kodanikuõigused — hääle- ja koosolekute õiguse, vabaduse ühineda organisatsioonidesse.

Oktoobrirevolutsiooni võidu tulemusena hakati koolides õpetama emakeeles. Toetudes 1917. a. detsembris vastuvõetud Eesti ülemaalse kooliõpetajate kongressi otsustele, kaotati Eesti Töörahva Koolivalitsuse määrusega 9. jaanuarist 1918 iga tüüpi Eesti alg- ja keskkoolides usuõpetuse õpetamine.²⁰ Usuõpetusest vabanevate tundide arvel hakati koolides õpetama loodusteadust, emakeelt, eesti ajalugu või geograafiat, s. o. inimest tõeliselt harivaid õppeaineid. Õpetajaile otsustati hakata korraldama eesti keele kursusi, et soodustada üleminekut emakeelsele õppetööle.

Revolutsiooniliste rahvahulkade üheks tähtsamaks nõudmiseks oli olnud hariduse kättesaadavaks tegemine **kõigile**, s. o. ka töölistele ja töötavale talurahvale.

Revolutsioonile järgnenud kuudel oligi noore nõukogude võimu tähelepanu suunatud sellele, et teha haridus kättesaadavaks ka elanikkonna vaesematele kihtidele. Tallinnas realiseeriti bolševike nõudmised ja avati 1917. a. novembri keskpaiku 20 uut algkoolide klassikomplekti, mis varasemate arvestuste kohaselt pidi rahuldama esialgsed vajadused.²¹ Puudust kannatavatele lastele määras linnavolikogu õppevahendite, jalatsite ja rõivaste hankimiseks 28 573 rubla.²² Korduvalt organiseeriti vaesemate laste kooliskäimise võimaldamiseks korjandusi.²³ Koolihoonete remondiks, paralleelklasside avamiseks jne. tegi linnavolikogu korduvalt assigneeringuid.²⁴ Linnavolikogu otsusega 19. jaanuarist 1918 kaotati linna poolt ülalpeetavates koolides õppemaks ja vastavad kulud otsustati katta erilise, linna varakatele kihtidele (eeskätt suurmajaomanikele) määratava maksu arvel.²⁵ Tallinnas tõsteti kesk- ja kutsekoolide õpetajate palku, milleks linnavolikogu assigneeris 60 694 rubla.²⁶

Suurt tähelepanu pöörasid bolševike partei ja nõukogude võimu organid ka täisealiste tööliste haridustaseme tõstmisele. Linna kõrgema algkooli ruumides Harju tn. 48 (praegu kohvik «Tallinn») avati novembris 1917 tasuta õhtukursused täiskasvanuile. Esimesel

¹⁹ «Eesti Teataja» 29. jaan. 1918.

²⁰ Suur Sotsialistlik Oktoobrerevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik. Tallinn, 1957. Dok. nr. 365.

²¹ «Tööline» 13. nov. 1917.

²² «Tööline» 21. ja 25. nov. 1917.

²³ «Tööline» 4. dets. 1917.

²⁴ «Tööline» 23. nov. ja 5. dets. 1917.

²⁵ TLA, f. 195, nim. 4, s.-ü. 120, leht 8.

²⁶ «Tööline» 22. nov. 1917.

poolaastal oli osavõtjaid kolmes klassis kokku üle saja.²⁷ Veebruaris 1918 avati uued õhtukursused 5. algkooli ruumides (Veerenni tn. 2) nendele tööliste ja töölisnoortele, kellel päevane kooliskäimine polnud võimalik.²⁸ Kursused olid emakeelsed, tasuta ja töötasid kõrgema rahvakooli õppekavaga. Õppetöö kestis 4 aastat. Osavõtjaid oli siin üle kaheksaja. Kõik sellelaadsed kursused olid «laialdaste rahvahulkade hariduse tõstmiseks määratud».²⁹ Ka Narva kohta on teada, et seal tegutsesid õhtukursused tööliste-kirjaoskamatutele (vene õppekeelega), kus õpetati lugemist, kirjutamist ja aritmeetikat.³⁰

Tartus töötas Revolutsiooniline Rahva Ülikool.³¹ Ülikool seadis oma eesmärgiks teadmiste levitamise majandus- ja õigusteaduse, loodus- ja ajaloo ning eesti kirjanduse ja keele alal. Siin peeti selliseid loenguid nagu «Revolutsioonilise liikumise ajalugu õhtupoolsetes riikides», õpetati võõrkeeli jm. Narvas 1918. a. algul eesti ja vene keeles tööd alustanud tööliste õhtukursused, nagu programmist näha, olid rahvaülikooli taolised.³²

Emakeelse ja ilmaliku õpetuse kehtestamine ning hariduse kättesaadavaks tegemine töörahva hulkadele oli üks osa kultuurirevolutsiooniga seoses olevate suure tähtsusega küsimuste lahendamisest, mis tähistas suure muutuse algust eesti töörahva haridus- ja vaimuelus.

Rapla keskkooli noored naturalistid bioloogiaõpetaja V. Kallaste juhendamisel teevad koolimaja ümbruse korda.

E. Saare foto.

²⁷ «Tööline» 15. nov. 1917; 21. jaan. 1918.

²⁸ «Tööline» 31. jaan.; 16. veebr. 1918.

²⁹ «Tööline» 29. ja 31. jaan. 1918.

³⁰ «Rahvaleht» 17. jaan. 1918.

³¹ «Edasi» 6. dets. 1917; 3. jaan., 1. ja 13. veebr. 1918.

³² «Rahvaleht» 17. jaan. 1918.

Nõukogude Eesti kooli eilsest, täna- ja homsest päevast

R. VIRKUS,

Eesti NSV Haridusministeeriumi koolivalitsuse juhataja

Pool sajandit tagasi asus meie kodumaa uue, sotsialistliku ühiskonna rajamisele. Oktoobrirevolutsiooni näol toimunud tormipuhang heitis revolutsioonisädemid üle kogu maailma. Ta avas uue epohhi ühiskondliku korra arengus — kapitalismilt sotsialismile ülemineku epohhi. Rahvaste vabadusvõitluses, uute, sotsialistlike riikide tekkimises, sotsialistliku maailmasüsteemi kujunemises ja tugevnemises — kõigis nendes progressiivsetes nähtustes peegeldub Suure Oktoobri ja tema ideede rahvusvaheline loov ja kujundav jõud.

Kõige selgemini avalduvad aga Oktoobrirevolutsiooni tähtsus ja mõju meie maal, Nõukogude riigis. Revolutsioonieelsest agraarmaast on kujunenud maailma juhtiv tööstusmaa, kelle tööstuse aastatoodang ületab rohkem kui 50-kordselt tsaristliku Venemaa aasta-kogutoodangu.

Mahajäänud tsariimpeeriumist on Suure Oktoobri tulemusena saanud ekspluateerimisest vaba töölisriik, arenenud tööstuse, põllumajanduse ja kultuuriga võimas suurriik.

Oktoobrirevolutsiooni juubelipäeval meenutavad meie partei ja rahvas läbi käidud teed, et edaspidi veelgi paremini lahendada ees seisvaid ülesandeid. Et õigesti hinnata Oktoobrirevolutsiooni osa tänapäeva Nõukogude Eesti kooli rajamisel, tuleks põgusalt meenutada Eesti kooli arengu möödunud poolt sajandit.

1917. aastal kehtestati ka Eestis nõukogude võim. Juba esimestest nõukogude päevadest peale hakati meil looma uut rahvakooli. Kool muudeti emakeelseks, võeti vastu dekreet usuõpetuse kaotamise kohta, koostati plaane, kuidas muuta haridus üldiseks ja kohustuslikuks.

Kuid nõukogude kooli rajamise Eestis katkestas kontrrevolutsioon, kellel läks korda haarata meie väikesel kodumaal võim. Edasi tegi kodanlus juba kõik selleks, et allutada kogu ühiskondlik elu, sealhulgas ka rahvaharidus, oma klassihuvidele.

Kodanliku Eesti hariduselu iseloomustas juba tema alguspäevadest peale vähikäik: 6-klassilise kooli ettevalmistamiseks kulus üle kümne aasta, tulemused selle realiseerimisel jäid nigelaks, sest rohkem kui pooled selleaegsed lapsed ei jõudnud haridusmiinimumi omandada.

Õpilaste koolist lahkumise peamisteks põhjusteks olid kehv majanduslik olukord ja halvad kooliolud, eriti internaatide puudumine maakoolide juures. Paljudel noorukitel tuli juba varakult asuda omal käel leiba teenima. Nagu märgib «Eesti Kroonika» 1938. aastast, oli kodanlus ise sunnitud tunnistama, et Eesti asub koolikohustuse kestuse poolest muude Euroopa riikide hulgas viimasel kohal. Samas lisatakse, et hariduse jaoks antavad summad on Eestis väiksemad kui lähemates naabermaades.

Veelgi raskem oli kodanlikus Eestis keskharidust omandada. Sel puhul tehti veelgi selgemat vahet varanduslikes tsensustes, mida muide ei varjanud ka kodanlikud tegelinskid ise. Nad nõudsid hariduse andmisel majanduslike tőkete

seadmist, rõhutades, et naiste pääsu kesk- ja ülikoolidesse tuleb piirata. Kodanliku Eesti statistika andmeil jõudis igast sajast algkooli esimesse klassi astunust keskmiselt algkooli lõpetada 58, neist jätkas õpinguid keskkastmes 27, keskkooli lõpetamiseni jõudis aga 17, ülikooli astus neist 8 ja selle lõpetas 2—3.

On selge, et enamik nendest, kes ei pääsenud keskkooli, rääkimata ülikoolist, olid pärit töörahva hulgast. Proletariaadi laste pääsu sinna piirati lisaks kulutustele toidule, õpikutele ja maalastel ka «kostikorterile» väga kalli õppemaksuga. Eri linnades ulatus keskkooliõpilase õppemaks 30-ndate aastate algul 50—70 kroonini. See võrdus tollal perekonnapea ühe kuni poolteise kuu palgaga. Niisuguseid väljaminekuid võisid endale lubada üksnes suurtalunikud, kaupmehed ja riigiametnikud, tööliste lapsed aga pidid koolihariduse saamiseks ise koolivaheajadel maal taludes või linnas sadamates, tehastes ja vabrikutes tööd otsima.

Kõik see muutus 1940. aastal. Nõukogude kord avas haridusele enneolematud perspektiivid.

1940. aasta juunis moodustatud rahvalitsuse haridusprogrammi hakkasid ellu rakendama progressiivsed haritlased eesotsas haridusministri kirjanik Johannes Semperiga. Pärast nõukogude võimu taaskehtestamist 1940. aasta juulis asuti aktiivselt üles ehitama uut, nõukogude kooli. See tähendas eelkõige vana, süliselt kodanliku haridussüsteemi likvideerimist ning selle asemel sellise koolisüsteemi loomist, mis oleks algkoolist kuni ülikoolini töörahvale kättesaadav.

Selleks rakendati juba nõukogude võimu algpäevil mitmesuguseid abinõusid, nagu erakoolide likvideerimine ning nende asemel riiklike õppeasutuste avamine, ühtluskooli loomine, usuõpetuse õpetamise lõpetamine, kesk- ja kutsekoolides õppemaksu kaotamine, stipendiumide sisseseadmine tehnikumide õpilastele ja kõrgemate koolide üliõpilastele, samuti materiaalse abi mitmekordistamine aineliselt vähem kindlustatud õpilastele alg-, kesk- ja kutsekoolides.

Kõigi nende abinõude rakendamine tegi hariduse töötava rahva laiadele hulkadele täielikult kättesaadavaks. Kommunistliku kasvatuses eesmärke silmas pidades õpiti vanemate vennasvabariikide suurtest kogemustest ning tehti palju uue kooli õppe- ja kasvatus töö sisuliseks parandamiseks. Töötati välja ning kehtestati uued õppeplaanid ja -programmid, koostati uued õpikud, loodi koolides esimesed pioneeri- ja komsomoliorganisatsioonid.

Kuid nõukogude kooli rajamise Eestis katkestas ajutiselt fašistliku Saksamaa kallaletung Nõukogude Liidule. Saksa fašistlik okupatsioon tekitas meie kodumaale, sealhulgas ka haridusele suurt kahju. Koolitöölt kõrvaldati ning hävitati füüsiliselt sajad eesrindlikud õpetajad, rüüstati koolimaju, püüti fašistliku ideoloogia levitamise teel viia noorsugu väärale teele. Fašistlik okupatsioon jättis Nõukogude Eesti haridusellu väga rasked jäljed. Pärast koduvabariigi vabastamist asuti raugematu hooga nõukoguliku hariduselu taastamisele.

Nõukogude Eesti kooli lõplik ümberkujundus toimuski tegelikult sõjajärgseil aastail, üheaegselt kogu ühiskonna majandus- ja kultuurielu siirdumisega sotsialismi rööbastele.

Nõukogude võimu aastail pärast Suurt Isamaasõda on meil koos materiaalse tootmise laienemise ja rahva heolu tõusuga kasvanud ka elnikkonna nõuded vaimsete rikkuste järele. Nende aastate jooksul on kasvanud uus, nõukogude inimene.

Nõukogude Eesti kooli tormilist arenemist sõjajärgseil aastail iseloomustavad eelkõige sisulised muudatused õppe- ja kasvatusprotsessis, õpetamise kõrge ideelisus, õpetamise ja kasvatamise ühtsus ja elulähedus, tihe seos kommunistliku ülesehitustöö praktikaga.

Suureks sammuks edasi oli sel ajajärgul üleminek 8-klassilisele kohustuslikule kooliharidusele. Sellega jõuti lõpule 1962/63. õppeaastaks.

Nõukogude kooli üldrahvalikkus, tema kättesaadavus kõigile töötajatele peegeldub koolivõrgu avaruses, keskkhariduse taotlejate arvu väga kiires kasvus, täiskasvanutele määratud koolide asutamises ning koolivõrgu selle osa väljaarendamises. Toon mõned näited arvude vallast, mis iseloomustavad Nõukogude Eesti hariduselu saavutusi viimasel paarikümnel aastal.

Kui võrrelda õpilaste arvu 1966/67. õppeaastal nende arvuga 1944/45. õppeaastal, siis on see kasvanud rohkem kui poolteisekordseks (108 610 ja 183 658).

Eriti laiaulatuslikuks on arenenud koolivõrk. Peaaegu kõikides suuremates asulates ja linnades on avatud keskkoolid. Käesoleval õppeaastal on neid 130 (1944/45. õ.-a. oli 38), millede 9.—11. klassides õpib üle 20 tuhande õpilase. Kui endisel Pärnumaal oli keskkool ainult Pärnus ja Väandras, siis praegu töötavad keskkoolid lisaks Pärnule ja Väandrale veel Kilingi-Nõmmel, Pärnu-Jaagupis, Tõstamaal, Häädemeestel ja Sindis. Praeguses Rakvere rajoonis töötab 11 keskkooli, kodanlikus Eestis oli samal territooriumil ainult 3 keskkooli.

Viimase kümne aasta jooksul on koolivõrk täienenud uue koolitüübi näol. 1956. aastal avati meil esimesed internaatkoolid, kus õpetatakse ja kasvatatakse neid lapsi, kelle vanemad on selleks kasvatuslikel kaalutlustel soovi avaldanud. Praegu on selliseid koole vabariigis 10. Välja kujunenud on koolivõrk nende laste jaoks, kes kannatavad vaimsete või füüsiliste defektide all. Hinnatavat tööd on tehtud nõrkade kopsudega laste ravimisel ja õpetamisel Kose-Lükati metsakoolis ning Meremäe ja Helme erirežiimilises internaatkoolis. Suure väärtusega on olnud Haapsalu erirežiimilise internaatkooli pedagoogide pere ja kohaliku haigla meditsiinilise personali töö poliomieliidihaigete laste järe ravil.

Laste kasvatamise ja järelevalve tugevdamise eesmärgil loodi alates 1960. aastast uue töövormina pikapäevakoolid ja pikapäevarühmad. Nende töövormide pedagoogilised tulemused on igati positiivsed. Mõödunud õppeaastal töötas meil 12 pikapäevakooli ja 298 kooli juures 585 pikapäevarühma kokku 19 227 õpilasega.

Tootmisalal töötava täiskasvanud elanikkonna üldhariduse täiendamiseks organiseeriti vabariigis sõjajärgseil aastail õhtuste ja kaugõppekoolide laialdane võrk, millel on tänapäeval haridussüsteemis üsnagi kaalukas koht. Praegu kasutab seda õppevormi ligi 25 000 töötajat. Nii tegutses 1966/67. õppeaastal vabariigis 62 töölisnoorte keskkooli 17 415 õppijaga, 11 kaugõppekeskkooli 8888 õpilasega ja 4 maanoorte kooli 614 õpilasega. 1966/67. õppeaastal alustasid esmakordselt tööd iseseisvad kaugõppekoolid Valgas ja Raplas.

Nagu koolivõrgu laialdasest arenemisest ja õpilaste arvu kiirest kasvust järeldub, nõuab see riigilt suuri summasid. Nii kulutati hariduse finantseerimiseks 1946. aastal 19,4 miljonit rubla, 1959. aastal aga 63,0 miljonit rubla. Käesoleva aasta riigieelarves on hariduse finantseerimiseks eraldatud ligi 100 miljonit rubla.

Pidevat tähelepanu on meil pööratud koolide materiaalse õppebaasi tugevdamisele ja õppimistingimuste parandamisele.

Kodanlikust Eestist saadi pärandiks üsna viletsas olukorras koolimajad, seda eriti maouludes, ja fašistlik okupatsioon hävitas neid veelgi. Nõukogude võimu aastatel on koolihoonete ehitamise alal väga palju tehtud. Pärast Suurt Isamaasõda ehitatud koolimajades õpib nüüd 132 000 õpilast, see on $\frac{2}{3}$ kogu õpilaste arvust (seega rohkem, kui oli õpilasi kodanlikus Eestis). Nii on nende aastate jooksul taastatud 48 koolimaja, ehitatud 196 uut koolimaja 114 000 õpilaskohaga ning 86 koolile juurdeehitised 18 300 õpilaskohaga. Viimastel aastatel on paranenud ka hoonete projekteerimise ja ehitamise kvaliteet.

Otstarbekate projektide järgi on ehitatud Kohtla-Järve 5. keskkooli, Tallinna 37. 8-kl. kooli ja Tartu 5. keskkooli uued hooned.

Paljud majandusettevõtted ja kolhoosid on kaasa lõõnud koolihoonete ehitamisel ning remontimisel, samuti võimlate ehitamisel. Paide rajooni «Estonia» kolhoos näiteks ehitas Retlasse 240-kohalise koolimaja.

Õppe- ja kasvatustöö korraldamisele aitab kaasa kooli-internaatide võrgu väljaarendamine (internaadid, kokku 15 000 õpilaskohaga, on avatud 387 kooli juures).

Peale selle kulutab riik suuri summasid toetust vajavatele üldhariduslike koolide õpilastele ainelise abi andmiseks. 1967. aastal kulutatakse selleks üle 1,5 miljoni rubla. Koolikohustuse fondi eraldatakse riigieelarvest 150 000 rubla, pika-päevarühmade ja internaatide õpilaste toitlustamiseks kokku ligi 600 000 rubla ja 779 000 rubla antakse kodunt käivate pikapäevakoolide õpilaste toitlustamiseks. Paljud kolhoosid toitlustavad oma piirkonna lapsi tasuta.

Nagu eeltoodust nähtub, on nõukogude korra ajal loodud kõik tingimused selleks, et lapsed ja noorukid saaksid koolis normaalselt õppida. Soodsate tingimustega seletub ka hariduse erakordselt kiire arenemistempo, mille kohta arvulisi näitajaid on esitatud juba eespool.

Tundmatuseni on viimaste aastakümnete jooksul muutunud nii kvantitatiivses kui ka kvalitatiivses mõttes vabariigi koolide pedagoogiline kaader. Kui neljakümnendate aastate lõpus oli õpetajaist vaevalt kümnendikul kõrgem haridus, siis tänu eeskätt Tartu Riikliku Ülikooli ja Tallinna Pedagoogilise Instituudi viljakale tegevusele on käesolevaks ajaks 12 924 pedagoogist 6193, s. o. peaaegu pool kõrgema kooli lõpetanud. Samal ajal taotleb 1441 õpetajat kõrgemat haridust kaugõppe teel. Enamikul algklasside õpetajatel on nõutav pedagoogiline keskharidus.

Kuid tõusnud on mitte üksnes õpetajate hariduslik tase ja pedagoogimeisterlikkus. Nõukogude võimu aastatel on kasvanud õpetaja ise. Ta on muutunud Kommunistliku Partei esimeseks abiliseks sirguva põlvkonna kasvatamisel. Üks kolmandik vabariigi õpetajaskonnast kuulub Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ridadesse, enamik vastavaealisi noori õpetajaid on aga kommunistlikud noored.

Õpilaste ideelis-poliitilisel kasvatamisel on õpetajale suureks toeks koolide, pioneeeri- ja komsomoliorganisatsioonid, kes ühendavad tuhandeid teotahtelisi õpilasi

Jubeliaastal valminud uus koolihoone Mustamäel.

E. Saare foto.

ja kelle tööd laste kodumaa-armastuse, võitlus- ja töötraditsioonide ning rahvaste sõpruse kasvatamisel tuleb kõrgelt hinnata.

Nõukogude õppivale noorsoole pole tagatud üksnes head õppimisvõimalused, mõeldud on ka laste vaba aja sisukale veetmisele, nende annete ja huvide igakülgele arendamisele. Üheski riigis ei ole loodud nii suure ulatusega kooli- ja klassiväliste asutuste võrku, kui on Nõukogude Liidus. Üksnes meie väikeses vabariigis tegutseb 14 pioneeride paleed ja maja, 20 spordikooli, 3 noorte naturalistide maja ja 3 lastestaadioni ning 27 laste muusikakooli; üle 120 kooli juures on tasulised muusika- ja kunstiklassid. Tunnustust on pälvinud vabariigi koolide ja kooliväliste asutuste töö õpilaste esteetilisel kasvatamisel, juba traditsiooniks kujunenud koolinoorte laulupidude ja õpilastööde näituste korraldamisel.

Kuid kaugeltki kõiki saavutusi meie haridusel pole võimalik väljendada arvudes. Avarates tingimustes töötades on nõukogude koolil head tulemused kasvava põlvkonna õpetamisel ja kasvatamisel. Ja see ongi peamine. Meie tööliklassi uus vahetus, kelle ülesandeks on 1917. aasta oktoobris kättevõidetud võimu tugevdamine ja kommunistliku ühiskonna ülesehitamine, on tugev ning terve. See on haritud, laia silmaringi ja kõrge teadlikkusega noorsugu, kes võib kodumaa suurel juubeliaastal väärilise vahetusena oma isadele ja vanaisadele asuda tööriindele, looma uusi väärtusi oma rahva, oma kodumaa heaks.

Nõukogude rahvas ei tee oma pidupäevadel üksnes kokkuvõtteid saavutustest rahvamajanduse, kultuuri- ja hariduselu arendamisel, vaid samal ajal koostatakse uusi plaane ja kavandatakse ülesandeid edasiseks. Peatunud põgusalt Nõukogude Eesti kooli tänasel päeval, meie vabariigi hariduselu saavutustel, tahaksin avaldada mõningaid mõtteid meie kooli homsest päevast.

Tuleviku ühiskonna ülesehituse perspektiivsed ülesanded on leidnud kõige selgema väljenduse NLKP XXIII kongressi otsustes, mille realiseerimisel on pingutanud jõudu kogu nõukogude rahvas, sealhulgas sajad tuhanded pedagoogid ja teised haridusala töötajad. Hariduse valdkonnas on leidnud kongressi otsused veelgi konkreetsema väljenduse NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1966. aasta 10. novembri määruses «Üldhariduslike keskkoolide töö edasise parandamise abinõudest». Selles meie haridusorganeile ja koolidele tähtsas, teed näitavas direktiivis antakse hinnang hariduselu saavutustele. Nende hulgas märgitakse eelkõige edu kaheksaklassilise üldise koolikohustuse täitmisel ning konstateeritakse asjaolu, et Nõukogude Liidus on loodud kõigile reaalsel võimalusel kesk- ja kõrgema hariduse omandamiseks. Samas tuuakse esile olulisi puudusi, mida likvideerimata pole võimalik XXIII kongressi kavandatud ülesannete täitmine, meie tulevase põlvkonna kasvatamise ja õpetamise nõudeile vastava kooli kujundamine. Rõhutatakse õppeplaani ja -programmide mahajäämist elu nõuetest, nende mittevastavust tänapäeva teadusalaste teadmiste tasemele, ülekoormatust õppematerjaliga. Edasi tuuakse esile puudusi kasvatustöös, märgitakse õppe- ja kasvatustöö ebaühtlast taset eri koolides ja koolide ebarahuldavat materiaalsel baasi.

Selles dokumendis leiavad väljenduse koolide ja haridusorganite eelseisvad ülesanded ja antakse suund nõukogude kooli edasiseks arenemiseks. Eelkõige aga nenditakse, et üldhariduslik kool peab ka edaspidi arenema kui polütehniline töökasvatusega kool, kelle peaülesandeks on anda õpilastele kindlad teadmised teaduse alustest, kujundada neil välja kõrge kommunistlik teadlikkus, valmistada neid ette ellu astumiseks.

Kommenteerides mainitud määruse täitmist ja selles kavandatud uusi ülesandeid, märgib NSV Liidu haridusminister M. Prokofjev ajalehes «Pravda» (26. aug. 1967) avaldatud vestluses kõigepealt kaht sõlmküsimust. Need on: üleminek üldisele keskkaridusele ning hariduse viimine vastavusse teaduse, tehnika

ja kultuuri tänapäeva nõuetega. Need ülesanded ootavad lahendamist veel käesoleval viisaastakul.

Üldise keskhariduse kehtestamine esitab meie nõukogude ja parteiorganeile, haridusorganeile ja koolidele suured ülesanded. Eelkõige ei ole see mõeldav koolivõrgu laiendamiseta ja koolide materiaalse õppebaasi tugevdamiseta. Siin on mõeldud keskkoolide võrgu väljaarendamisele ja koolide juurde internaatide ehitamisele. Käesoleval viisaastakul on püstitatud mitmed uued koolihooned Tallinnas, avarad koolimajad on antud õpilaste kasutusse Põltsamaal, Narvas, Valgas ja mujal. Hiljaaegu valmisid juurdeehitused Loksa, Keila, Lääte, Sindi ja mitmete teiste keskkoolide juures. 1970. aastani ehitatakse veel uusi koolihooneid, eeskätt suurtes linnades — Tallinnas, Tartus ja Pärnus, paljude maakeskkoolide juurde ehitatakse internadihooned.

Ka koolide õppevahendite baasi tugevdamiseks on astunud samme: on tugevdatud õppevahenditega varustamise süsteemi, planeeritud vastavatele tööstusharudele uusi ülesandeid jne.

Üldisele keskharidusele üleminekul on loomulikult oluline kaheksaklassilise koolikohustuse täitmine. Juba käesoleval aastal võib märkida mõningat edu noortele keskhariduse andmisel, kuid kutsevalikualase töö parandamisega, enne kõike selle koordineerimisega eri süsteemide vahel peaksime tagama selle tähtsa ülesande veelgi parema täitmise.

Keskseks kujuk, kellest oleneb eelmainitud pakiliste ülesannete täitmine koolipõllul, meie tulevikukooli tegelik kujundamine, on õpetaja. Õppe- ja kasvatustöö tase sõltub eelkõige tema teadmistest, töömeetoditest ja töötahtest. Meie õpetajaskonnal tuleb pidevalt avardada oma silmaringi, olla kursis teaduse ja tehnika uusimate saavutustega ning meie kaasaja kiiresti areneva eluga. Ilma selleta ei saa ükski õpetaja olla kasvataja.

Lähematel aastatel leiavad aset olulised muudatused õppeprotsessis: on hakatud üle minema uuele õppeplaanile ja uutele õppeprogrammidele, mis näevad ette õpilaste koormuse teatava reguleerimise, hariduse sisu teaduse, tehnika ja kultuuri kaasaja tasemega vastavusse viimise.

Uued õppeplaanid ja -programmid peavad tagama kõikide ainete õpetamisel kõrge teaduslik-teoreetilise taseme, suurendama nende kasvatuslikku osa ja soodustama õpilaste intellektuaalset arenemist. Hariduse teaduslik-teoreetilist taset aitab tõsta ka fakultatiivsete ainete õpetamine alates 7. klassist. Käesoleval õppeaastal ongi hakatud meie koolides laialdaselt korraldama fakultatiivseid kursusi. Selle eesmärgiks on teadmiste süvendamine füüsika, matemaatika, loodusteaduslike ja humanitaarainete valdkondades ning õpilaste huvide ja võimete mitmekülgne arendamine.

Fakultatiivseid aineid võib koolides õpetada mitmel viisil: õppeprogramme täiendavana, erikursusena teaduste üksikutest probleemidest, tööõpetuse praktikumina jne.

Organiseeritud plaanipärane üleminek uutele õppeplaanidele ja programmidele esitab omakorda nõuded uutele õpikutele. Nende koostamisel tuleb mõelda, kuidas õppematerjali metoodiliselt paremini läbi töötada. Lisaks õpikule tuleks võimaluse korral välja anda töövihikuid ning teisi pedagoogilises praktikas otstarbekaks osutunud metoodilisi abivahendeid ja juhendeid.

Praegu on juhtivatel haridusorganitel käsil uue keskkooli põhimääruse koostamine. Sellest dokumendist kujuneb meie homse kooli põhiseadus, milles määratakse kindlaks õppe- ja kasvatustöö organisatsioonilised alused, õpilaste ja nende hooldajate õigused ja kohused ning paljud muud kooliellu puutuvad küsimused.

* * *

Käesoleval kuul tähistasime Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 50. aastapäeva. Meie õpetajaskond teab, et Suur Oktoober avas tee kommunismi, inimkonna helgesse tulevikku, ning pingutab jõudu õppe- ja kasvatustöö ideelise ja teadusliku taseme edasiseks tõstmiseks. Nõukogude õpetajate ja teiste haridusala töötajate saavutused uue kooli ehitamisel on grandioossed, kuid homme päev oma konkreetsete ülesannetega sirguva põlvkonna kasvatamisel ja õpetamisel nõuab veelgi rohkemat. Jõudu ja energiat säästmata tuleb kõigil asuda NLKP XXIII kongressi kavandatud ülesannete täitmisele.

Käesolev aasta on juubeliaasta ka koolieelse kasvatuse ja koolieelsete lasteasutuste organiseerimise alal.

Kõikide laste, ka koolieelikute ühiskondliku kasvatuse mõte esitati juba Marxi-Engelsi õpetuses kui üks proletariaadi aktuaalseid revolutsioonilisi nõudeid. See seostati naise ja mehe võrdõiguslikkusega, naise kaasatõmbamisega tootmisalale ja revolutsioonilisse, poliitilisse võitlusse. Teadusliku kommunismi rajajad tõestasid, et laste ühiskondliku kasvatuse ning emade- ja lastekaitse probleeme saab täielikult lahendada ainult võimu üleminekul revolutsioonilise töelisklassi kätte.

Teadusliku kommunismi rajajate ideede jätkajaks oli Venemaa Sotsiaaldemokraatlik (bolševike) Partei V. I. Lenini juhtimisel.

Juba 19. sajandi üheksakümnendail aastail tõstis V. I. Lenin üles laste ühiskondliku kasvatuse küsimuse, sidudes selle naise täieliku poliitilise võrdõiguslikkuse nõudega, tema töötõingimuste parandamisega ning emade- ja lastekaitse organiseerimisega. Need nõudmised avaldusid ka Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Partei programmis, mis võeti vastu partei II kongressil 1903. aastal.

V. I. Lenin pühendas koolieelsetele lasteasutustele pidevat tähelepanu. Ta rõhutas nende suurt tähtsust nii noore põlv-

Koolieelsed lasteasutused Eesti NSV-s

L. LILLEAAS

konna kommunistliku kasvatuse kui ka naise koduorjusest vabastamise seisukohalt. Lenin nimetas lasteaedu ja lastesõimi „kommunismi võrseteks“. „Ühiskondlikud sööklad, lastesõimed, lasteaiad — need ongi näited nendest võrsetest, need ongi need lihtsad, argipäevased vahendid, mis ei eelda midagi ülespuhutut, suuresõnalist, pidulikku ja mis tegelikult suudavad vabastada naise, tegelikult suu-

davad naise- ja mehe ebavõrdsust naisele ühiskondlikus tootmises ja ühiskonna elus kuuluva osa alal vähendada ja selle kaotada" (V. I. Lenin, Teosed, 29. köide, lk. 396).

1917. aasta novembris andis Rahvakomisjaride Nõukogu välja dekreedid riikliku hariduskomisjoni asutamise kohta, milles olid ära märgitud haridusala põhiosakonnad. Koolieelse kasvatuses jaoks oli komisjonis omaette osakond.

Selle dekreediga liitis nõukogude võim koolieelse kasvatuses rahvahariduse ühtsesse süsteemi ning rakendas ellu teadusliku kommunismi rajajate suured ideed töötajate laste ühiskondliku kasvatuses alal väikelapsest peale.

Esimese deklaratsiooni koolieelse kasvatuses kohta andis Hariduse Rahvakomissariaat 20. novembril 1917. Selles rõhutatatakse, et koolieelse kasvatuses süsteem on kogu koolisüsteemi koostisosana ja peab olema seotud kogu haridussüsteemiga üheks tervikuks.

Meie vabariigis alustati koolieelsete lasteasutuste võrgu plaanikindlat väljaarendamist samuti pärast nõukogude võimu taaskehtestamist. Kodanlikus Eestis oli nii koolieelsete lasteasutuste kui ka nendes viibivate laste arv võrdlemisi väike. Näiteks 1929/30. õ.-a. oli koolieelsetes lasteasutustes 2782 last, 1937/38. õ.-a. 3693 last. 1. jaanuaril 1940 töötas vabariigis 78 lasteaeda 3612 lapsega. 1940. aasta lõpuks aga suurenes laste arv lasteaedades juba 5213-ni.

1941. aasta jaanuaris ilmus esimene Eesti NSV Rahvakomissariide Nõukogu määrus lasteaedade ja laste mängumurude korraldamise kohta. Selles oli öeldud, et lasteaedu võivad avada riiklikud ja koöperatiivsed asutused ning ettevõtted, samuti ühiskondlikud organisatsioonid. Lasteaedade õppe- ja kasvatustöö juhtimine jäi Hariduse Rahvakomissariaadi ülesandeks.

Lasteaedade arenemist Eestis takistas saksa fašistide kallaletung.

Kohe pärast Eesti NSV vabastamist okupantidest, 1944. aasta sügisel, asuti lasteaedu taastama ja uusi organiseerima. 1944. aasta lõpuks suudeti Eesti NSV-s juba tööle rakendada 52 lasteaeda 2003

lapsega. Sellest peale on lasteaedade võrk Eestis pidevalt kasvanud. Kui 1945. aastal töötas 92 lasteaeda 3766 lapsega, siis 1950. aastal oli juba 119 lasteaeda 5195 lapsega ja 1960. aastal 244 lasteaeda ja päevakodu 15 966 lapsega. 1967. aasta alguseks töötas vabariigis 467 lasteaeda ja päevakodu 39 488 lapsega. 1970. aastaks kasvab laste arv koolieelsetes lasteasutustes plaani kohaselt 63 000-ni.

Nõukogude võimu aastate vältel pole mitte ainult suurenenud koolieelsete lasteasutuste arv, vaid on muutunud ka nende asutuste tüübid. 1959. a. alates organiseeritakse meil uut tüüpi koolieelseid lasteasutusi — lastepäevakodusid, kuhu võetakse 2 kuu kuni 7 aasta vanuseid lapsi. Päevakodude organiseerimise meie vabariigis tingis vajadus. Meil on asulaid ja keskusi, kus eraldi lastesõime ja lasteaia jaoks jääb lapsi väheseks. Samuti kergendab päevakodu töötavate emade jala-vaeva — ei tarvitse lapsi viia mitmesse eri lasteasutusse ega mõelda lapse üleviimisele lastesõimest lasteaeda. Esimene päevakodu meie vabariigis oli Kose lastepäevakodu, mis organiseeriti Kose lasteaia baasil 1959. aastal.

Sõjajärgseil aastail asus enamik lasteaedu selleks otstarbeks kohandatud hoonetes. Kodanlik Eesti pärandas meile ainult kolm spetsiaalselt lasteasutuseks ehitatud hoonet: Tallinna 1. ja 5. lastepäevakodu ning Rakvere 1. lasteaia. Lasteaedade ehitamist tüüpprojektide järgi alustati kohe sõjajärgseil aastail. Esimesed niisugused hooned kerkisid Tallinnas, Kohtla-Järvel, Narvas ja teistes suuremates tööstuskeskustes. Tallinnas kuuluvad toleaeagsete ehitiste hulka Tallinna 3. ja 18. lasteaed. Et vajadus lasteaedade järele pidevalt kasvab, siis suurenes iga aastaga ka ehitatavate lasteaedade ja päevakodude arv. Viimase ajal ehitatakse meil peamiselt 140- ja 280-kohalisi päevakodusid.

Suuresti on muutunud ehitatavate lasteasutuste välisilme. Uued lasteasutused on kas ühe- või kahekorruselised, suurte akende ja avarate ruumidega.

Kodanlikus Eestis ei valmistatud süstemaatiliselt ette kvalifitseeritud kasvatajaid. Praegu annab kasvatajatele kesk-erihari-

dust Tallinna pedagoogiline kool. Esmakordselt meie vabariigi ajaloos anti juubeliaastal koolieelsete lasteasutuste töötajatele võimalus omandada koolieelse kasvatuse alal ka kõrgem haridus. Selleks loodi Tallinna Pedagoogilise Instituudi juures eri osakond.

Kasvatajate kaadri haridustase näitab pidevat tõusu. Näiteks ajavahemikus 1955.—1965. aastani suurenes kõrgema haridusega töötajate arv 1,7⁰/₀-lt 5⁰/₀-le (lõpetamata keskkharidusega töötajate arv vähenes 18,9⁰/₀-lt 9,4⁰/₀-le).

Pedagoogilisel kaadril on avarad võimalused oma teadmiste täiendamiseks ja kvalifikatsiooni tõstmiseks. Üle 50% keskharidust omavast pedagoogilistest kaadrist taotleb eriharidust kas pedagoogilistes koolides või instituutides. Järjest rohkem on koolieelse kasvatuse kursustest osavõtjaid.

Esimeseks tingimuseks uue inimese kasvatamisel on, et kasvatustöö oleks organiseeritud sisukalt ja plaanipäraselt. Nõukogude võimu aastail koostati esmakordselt lasteaias kasvatustöö programmid, kus määrati kindlaks kasvatustöö ülesanded olenevalt laste eest. Esimene lasteaedade kasvatustöö programm ilmus 1950. aastal, teine 1955. aastal.

Kasvava põlvkonna igakülgset arendamisel on väga tähtis laste kehaline kasvatus. Sellest lähtudes määrati kindlaks ka koolieelsete lasteasutuste ülesanded laste füüsilisel arendamisel: laste tervise tugevdamine ja karastamine, hügieeniliste harjumuste kujundamine jne. Terve hulk lasteaedu ja päevakodusid on saavutanud laste kehalises kasvatuses häid tulemusi. Nimetagem Kingissepa 1. lastepäevakodu ning Tallinna 37. ja 79. lasteaeda. Lapsed on seal hea rühiga, karastatud ja terved. Oma töökogemusi laste kehalise kasvatuse alal tutvustasid need asutused üleliidulisel rahvamajanduse saavutuste näitusel ning nende töö tunnistati autasude vääriliseks.

Kehalise kasvatusega on tihedas seoses laste vaimsete võimete ja kõlbeliste omaduste arendamine. On eriti oluline, et kasvava põlvkonna moraalse palge kujundamisega alustataks õigeaegselt, lapse kõige vastuvõtlikumas eas. Niisuguseks eaks on just koolieelne periood.

Et laste ettevalmistus tööks, nendes töövastu austuse ja armastuse kasvatamine on kommunistliku kasvatuse üheks põhiprobleemiks, siis on ka koolieelsetes lasteasutustes töökasvatuse küsimused esikohal. Lastes äratatakse töö vastu huvi, õpetatakse neid töötama teadlikult, perspektiivselt, rõõmu tundma nii individuaalse kui ka kollektiivse töö tulemustest. Paljud kasvatajad suunavad töökasvatust nii, et see on ettevalmistuseks laste õpingutele koolis, sest üksnes see, kes tööd armastab, on võimeline hästi õppima ja töötama ka koolis. Häid tulemusi sel alal on Tallinna 5. lastepäevakodul ning Tallinna 7., Rämpina, Paide ja teistel lasteaedadel.

Koos tööarmastuse kasvatamisega arendatakse lastel mitmesuguseid iseloomuomadusi, nagu initsiatiivi, iseseisvust, kollektiivsustunnet, vastutustunnet, ausust, abivalmidust jne. Lapse isiksuse kujundamine on olnud esikohal paljude lasteaedade ja lastepäevakodude töös. Siin võiks nimetada Tartu 10., Pärnu 3. ja 7., Tallinna 61. ja 9. lasteaeda.

Tallinna 9. lasteaia kollektiivi eesmärgiks on kasvatada lastes armastust oma kodulinna ja ühtlasi meie suure Nõukogude kodumaa vastu. Lasteaia saavutusi hinnati üleliidulisel rahvamajanduse saavutuste näitusel kuldmedaliga.

Tulemusrikkalt on töötanud Tallinna 7. lasteaed, kus laste kasvatamine ja nende isiksuse kujundamine on kogu personali südameasjaks. Eesmärgiks on siin lastes humaansuse kasvatamine ja sõbraliku lastekollektiivi kujundamine. Lähtudes põhimõttest, et sõprus on kollektiivi nurgakivi, on suunatud lapsi humaansusele ja sõbralikkuse avaldamisele tegudes, lasteaia igapäevases elus.

Koolieelsete lasteasutuste töötajaid on nende saavutuste eest mitmeti autasustatud. Kümnele koolieelse kasvatuse alal töötajale on antud teenelise õpetaja austav nimetus.

Suure Oktoobrirevolutsiooni 50. aastapäeva puhul tegid ka lasteaedade ja lastepäevakodude töötajad oma töö tulemustest kokkuvõtteid ning jõudsid ühisele otsusele: töötada nii, et igal lapsel oleks lasteaia hea.

Alles äsja jäi seljataha meie kodumaa juubelisünnipäev. Viiskümmend aastat — see ei ole pikk aeg, kuid ometi on selle jooksul suudetud kõigil elualadel rohkesti korda saata. Ja kuna ümmarguste tähtpäevadega seoses on kord juba kombeks tehtust ja saavutatust kõnelda, siis olgu järgnevad märkmedki selle tava teenistuses. Need käsitlevad meie sirguva põlvkonna tänaseid tegusid. Tegusid, mis meie maa noortel kodanikel on lahutamatu seotud pioneeri- ja komsomoliorganisatsiooniga, kus nad saavad oma esmase poliitilise karastatuse, rahvaga kokkukuuluvuse tunde ja ühiskondliku tegevuse esimesed harjumused.

T Ä N A S T E P Ä E V A D E N I M E L

H. ROOTS

...Juba 45 aastat on meie kooli töö olnud lahutamatus ühenduses pioneeriorganisatsiooni eluga. Täna võime palju rääkida nende mõlema suurepärase ühistest tegudest, mille üle on meil täielik põhjus uhkust tunda. Lenini orden, mis kaunistab pioneerilippu, on parimaks tunnistuseks partei, riigi ja meie ühiskonna poolt pioneeriorganisatsioonile antud kõrgest hinnangust.

Ja kui me täna tahame kõnelda meie noorte leninlaste viimaste aastate saavutustest, nendest töödest-toimetustest, millega nad läksid vastu meie kodumaa juubelile, siis on raske seda lühidalt teha. Põgusalt vahest ehk niipalju. Pioneeriorganisatsiooni kuulsurikast kroonikat vääriliselt jätkates on noored leninlased koos kommunistlike noortega jõukohaselt osa võtnud võitlusest viisaastaku plaani täitmise eest. Nad on kogunud vanametalli komsomoli löökehituste ja vajalike masinate tarvis, haljastanud kodulinna ja -külasid, laialdase leviku on saanud armee noorte sõprade ja «punaste jäljeküttide» rühmad, ekspeditsioonid Leniniga seotud paikade tundmaõppimiseks, ausammaste püstitamine ja mälestustahvlite avamine kangelaslikele pioneeridele, kommunistlikele noortele ja revolutsioonivõitlejatele pioneeride endi teenitud raha eest. Iga tähelepanuväärset sündmust rahva elus on tähistanud noorte leninlaste tööalgatused. Meenuategem võitlust nimetuse eest «Rühm — seitseaastaku kaaslane», kaksaastakut «Pioneeridelt kodumaale», malevate ülevaatust «Helkige, Iljitsi tähekesed!». Suuresti on hoogustunud pioneeride kasvatamine Lenini elu ja tegevuse eeskuju kaudu. Lapsed rajavad Lenini saale ja muuseumi, õpivad tundma seda, kuidas nõukogude rahvas viib ellu Lenini õpetusi. Nad kirjutavad üles kohalike komsomoli- ja pioneeriorganisatsioonide ajalugu, koostavad tehaste ja majandite kroonikaid. Nad on saanud sõpradeks revolutsiooni- ja tööveteranidega, Suurest Isamaasõjast osavõtnutega.

Aga eeltoodust veelgi sõnaselgem oli noorte leninlaste raport komsomoli XV kongressi delegaatidele. See oli möödunud aasta maikuu, varsti pärast NLKP XXIII kongressi, kui paraadile Moskva Punasele väljakule kogunesid pioneerid, kes olid endale selle õiguse kätte võidelnud tublide tegudega malevate üleliidulisel ülevaatusel «Helkige, Iljitsi tähekesed!».

Tšaikovski esimese klaverikontserdi helide saatel viisid lapsed — maa lootus ja rõõm — Iljitsile lilli.

Auvalve vahetus mausoleumi juures. Mustasilmne usbekk ja sinisilmne eesti tüdruk asusid leninlikele ideedele ustavuse valvele.

Ja selle ustavuse eredaks väljenduseks olid pioneeride teod. Nende raport kõlas:

«Meie suurele kodumaale!

Meie armastatud parteile!

Meie juhile — leninlikule komsomolile!

Pioneerorganisatsiooni aastapäeval on üleliidulisele rivistusele üles rivistunud 22 miljonit noort leninlast.

Meie, noored leninlased, õpime elama, nagu õpetas Lenin. Töötame, nagu õpetas Lenin. Armastame oma kodumaad, nagu õpetas Lenin.

Viimase nelja aasta jooksul oleme me leninliku komsomoli ridadesse andnud 12 miljonit kõige väärilisemat noort leninlast.

Me rajame Lenini muuseume ja saale, käime matkadel Leniniga seotud paikades.

Sõbrustame tööliste ja kolhoosnikutega, abistame kõiges vanemaid.

Kaitseme loodust, istutame aedu ja metsi, aitame ehitajaid. Kogume lõõkehituste tarvis vanametalli.

Sõbrustame sõdurite ja meremeestega, lendurite ja kosmonautidega, raketiväelaste ja piirivalvuritega. Nendelt me õpime oma kodumaad kaitsma.

Me armastame laulu, lõbusaid mängu ja sporti.

Me sõbrustame kogu maailma tööliste lastega. Koos kogu nõukogude rahvaga ütleme me Ameerika agressoritele: «Käed eemale Vietnamist!»

Meie, 60-ndate aastate pioneerid, jätkame oma organisatsiooni traditsioone.

Meie juht, leninlik komsomol! Noor vahetus ootab uusi lahinguülesandeid. Me oleme valmis täitma iga sinu ülesannet.

Leninlikult õppima, leninlikult elama ja töötama, partei ja komsomoli järgi juhinduma — alati valmis!»

Komsomoli kongressi delegaadid kuulasid uhkusega oma vahetuse raportit.

...Kuid elu ei seisa paigal, kõik vajab täiustamist. Nii oligi, et vähem kui aasta pärast — veebruarikuu esimestel päevadel — oli Moskvas ÜLKNÜ Keskkomitee II pleenum, kus keskse küsimusena leidis arutamist V. I. Lenini nim. Üleliidulise Pioneerorganisatsiooni juhtimise parandamine ÜLKNÜ edasises tegevuses.

Me kõik oleme hoolega uurinud ÜLKNÜ Keskkomitee II pleenumi materjale. Pedagoogilist terminoloogiat kasutades võib öelda, et pleenumi otsused on omalaadseks «uueks õppeplaaniks» esimesele poliitilisele koolile, kommunistlikele ideedele ustavuse koolile, mille teeb läbi 23 miljonit nõukogude last.

Pioneerorganisatsiooni tegevuse põhiprobleemid seati pleenumil äärmiselt olulistena nii komsomoliorganisatsioonide kui ka haridus- ja tervishoiuorganite, ametiühingu-, spordi- ja teiste organisatsioonide ette. Seega on mobiliseeritud nendega tegelema kogu laialdane üldsus. See aga tähendab, et kool võib nende kaasabile kindlalt loota.

Pärast pleenumit võime kõnelda juba sellest, et meil on nüüd olemas soovitud pioneeritöö sisu ja meetodika kohta — näidisprogramm «Orientir», kus pearõhk on asetatud laste vanuseliste eripärasuste ja psüühiliste võimete tundmisele. Meil on nüüd olemas ka direktori asetäitjad kasvatustöö alal. Pioneerorganisatsiooni 45. aastapäeva eel rõõmustas Eesti NSV Ministrite Nõukogu meid otsusega selle kohta, et kõigi rajoonide ja linnade pedagoogiliste kabinetide juurde asub juba käesolevast õppeaastast ametisse pioneeritöö meetodik.

...Kuidas läks meie vabariigis nõukogude võimu 50. aastapäevale pühendatud pioneerimalevate leninlik ülevaatus — sellest tegi kokkuvõtteid Eesti NSV Pioneerorganisatsiooni Nõukogu büroo juunikuus. Anti hinnang vabariigi 568 pioneerimaleva ja ligi 74 tuhande pioneeri tegevusele. Kolme aasta töötulemuste põhjal tunnistati ülevaatusse võitjaks Pärnu 6. 8-klassilise kooli, Rapla keskkooli ja Elva keskkooli pioneerimalevad. Nemat on siis vabariigi parimad. Tublisid malevaid aga, kelle tegevus väärib samuti märkimist, oli palju-palju rohkem. Neid oli rohkesti kõigil võistlusaladel. Nimetagem

siinkohal vaid Ulila ja Tõrva 8-kl. kooli, Kohtla-Järve 2. 8-kl. kooli ja Tallinna 25. keskkooli ekspeditsioonil «Lenini nõuandel», Tallinna 18. ja Tartu 13. 8-kl. kooli, Rapla ja Pärnu 2., Varstu ja Nuia keskkooli leninlikul töövalvel, Tallinna 33. 8-kl. ja 20. keskkooli, Pärnu 5. ja Rakvere 2. keskkooli, Hellamaa ja Luunja kooli «Lahingukuulsuse retkel», Nõo ja Rapla keskkooli, Sillamäe 3. keskkooli ja Rakvere internaatkooli rahu ja sõpruse marsil. Agaraid pioneere oli paljudes koolides ka «Viie rõnga väikestel olümpiamängudel» ja kunstisõprade konkursil.

... Tublimatest tublimad pioneerid kogunesid juubeliaasta suvel Saaremaale Kübasaarde oma järjekordsele ülevabariigilisele kokkutulekule. Samal ajal olid Artekis koos Suure Oktoobri 50. aastapäevale pühendatud III üleliidulise pioneeride kokkutuleku delegaadid.

Oma läkituses pöördusid nad Nõukogudemaa kõigi pioneeride poole sõnadega:

«23 miljoni noore leninlase nimel ütleme parteile ja nõukogude rahvale «Suur aitäh!» meid ümbritseva hoolitsuse eest, õnne eest elada ja õppida meie kaunil maal. Oleme nende lapselapsed, kes ründasid Talvepaleed, võtsid osa Kodusõja tormilistest lahingutest.

Oleme nende lapsed, kes lõid Suures Isamaasõjas puruks iašistlikud anastajad ja kes praegu oma kätega ehitavad üles kommunismi.

Oma isade nimel anname vande olla truud Lenini õpetusele, punasele lipule ja pioneeriseadustele.

Kasvame suureks, et saada kommunistlikeks noorteks. Kasvame suureks, et saada kommunistideks.

Meie, III üleliidulise pioneeride kokkutuleku delegaadid, kutsume kõiki noori leninlasi asuma suure juubeli eel pioneeride töövalvele...»

Rapla keskkooli pioneerid, kes tulid möödunud aastal rajoonis viiel alal esikohale, teevad nüüd suvisest tööst kokkuvõtteid ja süstematiseerivad kogutud materjali. Pildil: pioneerid kleebivad rahvaste sõpruse albumisse pilte. Paremalt teine vanempioneerijuht H. Sussi.

E. Saare foto.

Sellele üleskutsesele reageerisid ka kõik meie koduvabariigi pioneerimalevad jõukohaste konkreetsete kohustuste võtmise ja nende täitmisele asumisega. Toogem siin näiteks ainult vabariigi ühe parema — Elva keskkooli pioneerimaleva oktoobrivalve kohustused:

- Igal pioneeril töötada koolimaja juurdeehitusel vähemalt 20 tundi.
- Tutvuda kodumajandite töösaavutustega (ekskursioonid, kohtumised). Igal pioneeril abistada majandeid sügisestel põllutöödel vähemalt 20 tundi.
- Kõikidel rühmadel jätkata sõprussidemeid Elva tööstusettevõtete ja asutustega. Iga rühmale šeflusettevõtelt juubeliülesanne!
- Rajada park ja istutada juubeliaastal 200 puud.
- Rajada Elva metsamajandi juurde kiviktaimla.
- Korraldada kaks korda kuus ümbruskonna algkoolide — Tamsa, Uderna ja Laguja õpilastele üritusi.
- Pioneerirühmadel võtta oma šefluse alla Elva lasteaed, Elva mängurühm ja Elva väikelastekodu. Iga pioneer valmistab lasteasutustele vähemalt ühe mänguasja.
- 6. ja 7. klassi pioneeridel võtta oma hoole alla 1. ja 2. klassi oktoobrilapsed.
- Igal rühmal võtta õppimisalased kohustused vastavalt oma võimetele.
- Iga rühm sooritab vähemalt ühe matka Elva ümbruse lahingupaikadesse või töökuulsuse radadele.
- 6-b klassi pioneerirühmal jätkata pioneerimaleva ajaloo uurimist.
- 7-c klassi pioneerirühmal tutvuda Eesti Laskurkorpuse lahinguteega.
- 6-c klassi pioneerirühmal võtta oma hoole alla Schuhmani iluaed.
- 7-b klassi pioneerirühmal tutvuda Lenini ordeni kandjatega kodukohas ja teha stend.
- 7-a klassi pioneerirühmal tutvuda Tamsa tankilahingu ajalooaga. Astuda kirjavahetusse kindralmajor Potapovi abikaasaga.
- Jätkata kirjavahetust Elva vennaskalmistule maetud sõjameeste omastega.
- Pioneerirühmadel võtta oma hoole alla Elva vennaskalmistu, haud Nilbessaares, haud Vapramäel, hauad Peedul ja haud Illil.

Ja nii tuligi, et kui meie pioneerid raporteerisid pidupäeva-eelsetel pidulikel koondustel ja rivistustel kommunistidele ja kommunistlikele noortele Suure Oktoobri 50. aastapäeva auks tehtud tööst, siis neil oli, millest jutustada.

*

Meie pioneerorganisatsiooni vanemaks vennaks, tema juhendajaks ja suunajaks on Kommunistlik Noorsooühing. Praegu on iga neljas kommunistlik noor õpilane, ligi 80 protsenti kõigist ULKNU-sse astujaist on õpilased. Need arvud rõhutavad veenvalt komsomoliorganisatsioonide kaalu meie koolielus.

Ja kui me nüüd tahame kõnelda just mõnedel viimastel aastatel meie koolide komsomolitöös silmapaistnud heast ja rõõmustavast, siis peatugem väga lühidalt järgmisel.

... Hea meelega võib täheldada noorte üha yirguvat ja paisuvat huvi rahvusvahelise kommunistliku liikumise vastu, seda, et neid huvitavad meie maa majanduse planeerimine ja arendamine, meie ühiskonna arenemise seaduspärasused, selle vastuolud ja raskused, töö teadusliku organiseerimise sõlmküsimused, teadus, kunst, kirjandus ja palju muud. Nii ongi vist päris seaduspärane, et koolide ärksamad ja poliitiliselt arenumad kommunistlikud noored on koondunud rahvusvaheliste suhete ringidesse, lektorite gruppidesse ja teistesse seesugustesse ühendustesse. ELKNU Tartu Linnakomiteel on isegi kogemusi keskkoolidevahelise rahvusvaheliste suhete ringi töös.

Mitmetes keskkoolides rakendatakse poliitilise kasvatustöö aktiivse vormina õpilaste iseseisvat uurimistegevust. Nii on Pärnu 2. keskkoolis tavaks õpilaste igakevadine tea-

Tallinna 4. keskkooli pioneerimalev taotles Oktoobrirevolutsiooni 50. aastapäevaks Leen Kullmani nime. Leen Kullman oli Tallinna 4. keskkoolis 1940/41. aastal kommunistlike noorte organisatoriks. 2. oktoobril hoogtööpäevakul kogusid pioneerid üle 5 tonni vanapaberit, mille eest saadud rahaga avati Leen Kullmanile Oktoobrirevolutsiooni 50. aastapäevaks mälestustahvel kooli fuajees.

Pildil: malevanõukogu liikmed koostavad stendi Leen Kullmani elust ja tegevusest. Vasakul vanempioneerijuht T. Songisep.

E. Saare foto.

duslik konverents. Tänavu oli see pühendatud Suure Oktoobri 50. aastapäevale ja toimus teemal «Kommunistlik noor täna ja homme». Seitsmes sektioonis kõneldi inimestevahelistest suhetest, kahest ideoloogiast, tänapäeva rindejoonest, kommunismist ja isiksusest, rahvusvahelistest suhetest ja muust. Konverentsile oli eelnenud õpilaste iseseisev töö, samuti teadmiste jõuproovid koolisisestel olümpiaadidel, taibukate turniiridel, viktoriinidel, temaatilistel õhtutel, teadmiste võistlustel ja mujal. Kogu konverentsi käik veenis selles, et meie vanemate klasside õpilaste, kommunistlike noorte ellusuhtumine on terve ja õige, et nad on tublid ja arukad ning suudavad oma seisukohti kaitsta. Tartu 7. keskkoolis uurisid kõik komsomoligrupid teemasid, mis olid seotud Oktoobrirevolutsiooni 50. aastapäevaga. Uurimistööst tehti kokkuvõtte teoreetilisel konverentsil. Tartu 1. keskkoolis oli konverentsi teemaks «Oktoobrirevolutsioon ja maailma rahvad». Tartu 4. keskkoolis tegutses oma poliitikaklubi, lektorite grupp aga valmistas ette ja esines loengutega sarjast «50 aastat nõukogude võimu». Võib liialdamata öelda, et meil pole koole ega komsomoliorganisatsioone, kus ei püütaks ühist vastust leida kõigile noori erutavatele probleemidele.

«Kommunistlik noor eile ja täna» ning «Mis tähendab olla tänapäeval revolutsiooniline võitleja» — nendele kaasaja noorte päevaküsimustele tahetakse ühine vastus anda ka noorte poliitikute konkursil, mis seoses õpilaste, kommunistlike noorte eelseisva VI ülevabariigilise kokkutulekuga toimub kolmes etapis: koolides, rajoonides ja linnades, lõpuks aga kokkutulekul endal.

...Järjest rohkem on hakanud koolide komsomolikomiteede kompetentsi kuuluma osavõtt koolielu üldisest juhtimisest ja õppetöö korraldamisest. Hakkame üle saama

sellest, et komsomoli peatähelepanu on pööratud üksnes halvasti edasijõudvatele õpilastele, mitte aga puudulikke tingivate põhjuste väljaselgitamisele. Märksa rohkem on hakatud mõtlema huvi äratamisele õppeainete vastu ainekonkursside, olümpiaadide, populaarteaduslike konverentside, temaatiliste õhtute, ainenädalate ja isegi ainekuude kaudu. Komsomolikomiteed on hakanud esile tõstma tublimaid õppureid. Ja küllap leiavad teostust mõtted sellestki, et õpilaste ja õpetajate vastastikustes suhetes oleks tarvis uusi tuuli, mis laseksid õpilasi senisest rohkem oma arvamust avaldada õpitavast arusaamise, soovitava lisa jne. kohta.

Meil on juba kooli, kus komsomolikomiteede juurde on moodustatud uurimissektorid. Need koos õppesektoritega analüüsivad mahajäämuse vastu võitlemiseks tehtud tööd, määravad kindlaks selle kasuteguri. Kiitvalt võib mainida Tartu 5. keskkooli uurimissektorit, kes koos kooli direktiooniga korraldas ankeetküsitluse, et kindlaks teha, missugused on õpilaste endi mõtted ja ettepanekud õppimise ja õpetamise kohta.

Koolide komsomoliorganisatsioonide üldkoosolekuil ja häälekandjais räägitakse meil parematest õpilastest, nende nimed kantakse komsomoliorganisatsiooni aaraamatusse, nad määratakse kooli lipu juurde auvalvesse, neile korraldatakse ekskursioone, komsomolikomiteed saadavad nende vanematele tänukirju jne. Põlvas, Pärnus, Tallinnas, Tartu rajoonis ja mujal on korraldatud neile ka kokkutulekuid.

Ühesõnaga: koolide komsomoliorganisatsioonid on nii mõndagi teinud iseseisvalt mõtlevate ja tegutsevate, aktiivse ellusuhtumisega noorte kasvatamisel.

... Meenutagem kas või meie õpilaste töömaleva mullusuvist tegevust. Sellest osavõtjad kinnitasid, et nad on suutelised küllaltki raskeks tööks ja oma elu iseseisvaks korraldamiseks. Töömaleva seitsmes laagris töötas kuue nädala jooksul ligi kolmsada õpilast vabariigi eri koolidest. Töömaleva elu köitis ja liitis neid, suutis jätta elamusi ja mälestusi. Seda eelkõige ühise tööga, mida tehti tublisti ja hakati ka armastama. Puhatagi osati lõbusalt. Töömalevlastel kiitsid majandeid, oma elu ja olid õnnelikud. Ja kui siis töömalev Tõlla sovhoosi kokku tuli, et üksteisega muljeid-mõtteid vahetada, kõlas kolmepäevase laagri lõpul põllumajanduse ministri H. Männiku tänuavaldusele vastuseks võimas hurraa ja üksmeelne hüüd: «Elagu põllumehed!»

On selge, et töömalev kui õpilaste suvise töö ja puhkuse vorm nõuab endale eluõigust ka järgnevatel suvedeks. Selge on seegi, et päris loomulikuks sammuks edasi on nüüd õpilaste endi rakendamine ka vabariiklike komsomoliürituste korraldamisel. Olgu siinkohal viidatud üksnes töömaleva staapide tööle suveks ettevalmistumisel, ülevabariigilise kokkutuleku organiseerimisele, Värskas komsomoliaktiivi laagerseminaaride juhtimisele ja koolivaheaegade sisustamisele.

... Käesoleval õppeaastal on koolide komsomoliorganisatsioonide üheks peamiseks ülesandeks panna laabuma töö pioneeridega, tagada, et igal pioneerirühmal oleks juht — kommunistlik noor. Kooliski on ju selleks reserv kommunistlike noorte näol olemas. Nende hulgas on palju võimekaid, kohusetruusid ja toimekaid noori. Senini näiteks ei ole ununenud Varstu keskkooli mulluse malevanõukogu esimehe abiturient A. Puusepa sõnad ELKNU Keskkomitee VI pleenumil: «Mina olen pioneerorganisatsiooni kasvandik kolmandast klassist alates, nüüd kannan viiendat aastat nii komsomolimärki kui ka pioneerirätti. Olla Paul Pelissaare nimelise pioneerimaleva nõukogu esimees — see on minu komsomoliülesanne, mu soov ja tahe. Praegu ei oskagi mõelda, et mõni teine komsomoliülesanne oleks sellest huvitavam.»

Kas pole selles nii palju meie ajale ja noortele iseloomulikku!

*

Niisugused siis ongi meie noorte leninlaste ja kommunistlike noorte tegevusrohked tänased päevad, millele on sillutanud tee nõukogude võimu 50 aastat. Need on sellised päevad, mille nimel meie sirguv põlvkond on alati valmis võitluseks Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ürituse eest.

Suur keraamiline vaas marmorist alusel otse sissekäigu kõrval, Saaremaa dolomiidist trepid, mille astmed on nii teravad ja rikkumata, nagu polekski inimese jalg neid puudutanud; koridorides puhtad läikivad parkettpõrandad, heledad seinad, milles helehall, kollane ja beež omavahel suurepäraselt harmoneeruvad; maalid, joonistused, graafilised lehed, kunstipärased fotod ja vaasid lilledega seintel; maitsekalt kujundatud vitriinid pioneerimärkide, lippude ja mälestusesemetega, keraamika ja uudiskirjandusega; kantseleisse viiva ukse kõrval suur skulptuurportree kirjanik August Jakobsonist ja pisut eemal üle poole seinat ulatuv tsitaat tema teosest: „Uuri elu, vaatle ja mõtle, otsi tõtt ja kõnele tõtt, pühenda oma aine meie ajastu kommunistiideede teenistusse“. Ja imestamapanev, harjumatu vaikus.

On's see ikka tõesti kool? Alles siis, kui heliseb kell ja koridorides algab laste sagimine, kui kostavad jutukõmin ja kilked, veendud, et see maja on tõepoolest noorte päralt. Lapsed nagu lapsed ikka. Aga ometi on selles saginaski midagi erilaadset — lapsed on omavahel kuidagi tagasihoidlikumad, soliidsemad, kui seda sõna võib selle elava, pulbitsevalt elurõõmsa põlvkonna kohta kasutada. Kui koridorid taas tühjenevad, ei taba pilk midagi, mis reedaks, et sajad jalad on neist üle käinud: parkett on niisama puhas nagu enne, maas ei näe ühtki paberitükki, ükski stend, vitriin või pilt pole oma kohalt nihkunud, häirimatult sirutavad latvu valguse poole lilled vaasides.

Käisin selles koolis — A. Jakobsoni nimelises Pärnu 1. keskkoolis — viimati septembri lõpul.

„Te olete remondiga õigeaegselt lõpule jõudnud?“ küsisin, teades, kui palju muret säärased asjad tavaliselt koolidele valmistavad.

„Me ei teinudki tänava remonti,“ vastas kooli direktor Elmar Roosna.

Üllatusin. Koolis, kus mina omal ajal õppisin ja hiljem ka töötasin, tuli igal suvel paneelid uuesti värvida, kuigi need olid tumedad ja mustus eriti välja ei paist-

Kommunist- liku ühiskonna inimese kasvatamise nimel

R. ALLER

nud. Paljude koolide seinad, aknaraamid ja laed lausa karjuvad kevadel pintsli jällele. Miks pole siin nii? Või kehtib siin niivõrd range režiim, et...

Ei, siin valitsevad ilu traditsioonid. Need on aastate jooksul tugevasti juurdunud, imbuvad juba lasteajast tulnud mudilastesse, saates neid kuni keskkooli lõppklassini ja sealt edasigi.

Direktor E. Roosna ise arvab, et nendele traditsioonidele panid aluse juba koolimaja projekteerijad ja ehitajad. See avaldub hoone arhitektuurilises ilmes ja sisekujunduses, ruumide jaotuses ning paigutuses, kus ilu ja otstarbekus on leidnud harmoonilise sünteesi. Siin on avarust ja õhku, kuigi koolimaja tervikuna on 799 õpilasele ja 40 õpetajale ammugi kitsaks jäänud, millest ei päästa isegi kahes vahetuses töötamine. Ja võib mõista kooli juhtkonna ärevust, kui kõne alla tuleb uus hoone, mille projekt on juba vastu võetud, ilma et asjaosalised ise oleksid selles asjas palju kaasa rääkida saanud: ruumid on küll avarad, kuid „tuimad“ — neid ei saa esteetiliselt kujundada, on ebaõnnestunud lahendusi, mis ei vasta ilunõudele ega otstarbekusele.

Eeldused eeldusteks, kuid esteetilised traditsioonid said alguse siiski üksikutelt entusiastidelt, nagu see tavaliselt ikka juh-

tub. Teerajajaks oli joonistusõpetaja Maria Lekstein, arenenud kunstimaitsega inimene, kel oli ilu jaoks silma. Juba kohe pärast sõda, mil nii paljust veel puudust tunti, hakkas ta juhtkonnale peale käima, et kooliruumide värvimiseks muretsetaks ainult heledad värvid. Paljud ei pidanud säärast nõudmist mõistlikuks (need ju määrduvad kergesti, aga kus siis veel rohkem kiputakse määrima kui koolis!). Kuid õpetaja saavutas oma eesmärgi. Tema oli ka see, kes leidis lahenduse, kuidas kõledat võimlat tarbe korral pidulikuks aktusesaali muuta. Tema kavandite järgi tehti need maitsekad vitriinid koridorides, mille kohta esialgu arvati, et õrnadest klaasidest on varsti ainult killud järel. Ometi pole tänaseni ühelgi vitriinil tulnud ainustki klaasi vahetada. Klassijuhatajatest oli õpetaja L. Pais esimene, kes tõi klassiruumi põrandavaasi, seinavaasid ja linikud, ja ennäe — neid ei purustatud ega määritud. Nüüd on endastmõistetav, et lapsed ise toovad kodust või kooliajast nendesse vaasidesse lilli ja hoiavad korras linikud. Ka kõige vallatumal ei teki mõtet, et miski, mis klassi kaunistab, võiks ümber kukkuda või katki minna. Tee ilu n ä g e m i s e k s algas nendest vaasidest, lilledest, linikutest ja vitriinidest, kuid ilu t u n n e t a m i s e n i jõuti mitmesuguste kunstiringide kaudu, mis sellesama õpetaja Leksteini raugematu hoole läbi teoks said. Õpiti joonistamist ja voolimist, omandati mitmesuguseid tehnikaid ning arendati välja otse imekspandavaid andeid. Nüüd teavad juba kõik, et Pärnu 1. keskkooli õpilaste töid on eksponeeritud üleliidulistel ja rahvusvahelistel näitustel, alaline näitus nendest ripub ka koridori seinal. Õpetaja ise hoiab end pidevalt kursis klassikalise ja kaasaegse kunstiga — pole vist olnud ühtki suuremat näitust Tallinnas, Leningradis või Moskvast, mida ta poleks vaatamas käinud. Ta ei jätnud kasutamata võimalust viia kunstinäitusele ka oma õpilasi ja paluda tutvustajaiks kunstnikke endid.

1959. aastal rikastus kool veel ühe entusiastiga võrra. Ajaloõpetajaks tuli Valda Aaviksoo, ettevalmistuselt kunstiajaloolane. Oma eesmärgiks seadis ta õpetada lapsi kunsti mõistma. Tema visa taot-

luse tulemusena õpetatakse praegu 9. ja 10. klassis fakultatiivse aigena kunstiajalugu. Ka tavalistes ainetundides on kunst lahutamatu osa. Mäletan üht tundi, mille tunnistajaks ma paar aastat tagasi olin.

... Klassiruum muudeti hämaraks ja epidiaskoobi kiirtevihk tõi linalle rusuva, süngetes värvides loodud maali: mööda troostitud teed veab hobune rege, millel on koormaks kirst.

„Perovi maal,“ rääkis õpetaja vaikselt, et mitte õpilaste tähelepanu pildilt eemale kiskuda. „Loodud aastal 1865. Pööra tähelepanu pildi meeleeolule, maastikule, sellele, kuidas kunstnik on kujutanud inimesi. Püüdke mõista, mida on ta oma maaliga öelda tahtnud. Ja veel: kas ei meenuta see teile midagi loetud kirjandusest? Tuletage meelde, mida olete õppinud selle ajastu kohta ajaloost...“

„Talupoja matusele“ järgnesid „Troika“, „Kasvatavanna saabumine kaupmehe majja“, „Ristikäik lihavõttepühade ajal“, „Viimane kõrts“...

„Ja nüüd, lapsed,“ jätkas õpetaja, „valige nähtud maalidest üks ning kirjutage nendest elamustest ja mõtetest, mida pilt teie tekitab.“

Hiljem lugesin ma läbi esimese ettejuhtuva töö — õpilase Reet Randmu oma:

„Talupoja matuse“ loomisel on kunstnikku kindlasti mõjutanud Nekrasovi looming. Nagu kirjanik oma teosega „Pakane-Punanina“, nii juhib ka Perov oma maaliga tähelepanu vene naise raskele saatusele. Vaataja pilk on keskendatud talunaise raskest tööst ja murest küüruvajunud seljale. Mehe surm on lisanud tema õlgadele veel ühe ränga koorma. Lapsed, kes toetuvad isa puusärgile, on alles väikesed, kuid nende silmad on täis muret. Nad juba mõistavad, et isa surmaga kadus perekonna viimne tugi. Maali kurba kaadi rõhub veelgi hall, troostitu loodus, mis nagu nutaks kaasa vaese lese ja orbu-dega. Isegi hobune ree ees astub raskest — talle oleks nagu vastumeelt vedada seda koormat ja ta nagu tunneks, et nüüdsest peale muutub temagi elu raskemaks ja vaesemaks. Maali üldine nukker ja rusuv meeoleu viib mõtte tolle aja ühiskondlikule korrale, paneb vaataja mõtlema, miks

oli töönimese elu nii raske ja troostitu..."

"Kas lapsed ise oskasid leida seose maali, kirjanduse, ajaloo ja ühiskondliku korra vahel?"

"Jah," vastas V. Aaviksoo. "Mul on hea meel, et nad mõistsid ka seda, et Perov — see on Nekrassov värvides."

Hiljem täiendas seda mõttekäiku direktor Roosna: "Me ei pea õpilasi agiteerima, peame panema nad mõtlema, et nad iseseisvalt õigetele järeldustele jõuaksid. Noor ise, oma peaga, leidku tõde."

Kui tihti olen näinud pedagooge selle vastu eksivat: esitatakse valmis vormeleid, sunnitakse neid mehhaaniliselt omaks võtma; korratatakse tõesid, mis on nii üldtuntud, et tekitavad kuulajais küllastuse. Siin — üksainus pilt, aga see ütles õpilastele rohkem kui kuiv arutelu meie ühiskonnakorra eelistest võrrelduna tsaristliku Venemaa omaga. See võimaldab neil endil järelduse teha.

Kuid see pole V. Aaviksool ainuke eesmärk.

"Kui inimene on võimeline tunnetama kaunist kunstis, siis on ta võimeline ka üllateks tegudeks. Ta lihtsalt ei saa millegi inetuga hakkama."

V. Aaviksool endal on suurepärane kogu reproduktsioone. Hiljuti tõi õpetaja I. Erm talle Prantsusmaalt lisaks Picasso albumi. Õpilased käivad V. Aaviksoo saatel kunstinäitustel, Ermitaažis oli ta ise neile giidiks.

Samasuguse entusiasmiga nagu õpetajad Lekstein ja Aaviksoo kunstiringides ja ajaloo õpetamisel teritas õpilaste esteetilist meelt teeneline õpetaja Ilse Erm kirjandustundides. Armastuse luule, näitekunsti ja deklamatsiooni vastu olid temasse üliõpilaspõlves istutanud Karl Ader ja Viktor Hion. Õpetajana alustaski ta kohe sellest, et neid teadmisi ja oskusi noortele edasi anda. Tema tunnid, eriti lahtiste uste tunnid, millest võtsid kuulajatena osa nii kolleegid kui ka õpilased teistes klassidest, kujutasid endist õigupoolest kunstide sünteesi. Ta seostas luulet maalikunsti ja muusikaga, proosat teatrikunstiga. Tunnid, kus käsitleti Juhan Liivi, olid elamusrikkad: deklamatsiooni-

dele järgnesid muusikapalad, mis on loodud luuletaja sõnadele, graafilised lehed andsid edasi meeleolu, mida need luuletused tekitavad. Tammsaare "Kõrboja pere-mehe" käsitlemise puhul oli I. Ermil varuks helilint kuuldemänguga samast teosest. Ta tellis endale koopiad kõikidest kuuldemängusaadetest, millel oli seos õpitava kirjandusega, ja soetas rikkaliku kogu heliplaate, mis aitasid kirjandustunde rikastada. Aastate vältel pani I. Erm tugeva aluse õpilaste näitekunstile. Viis uustlavastust aastast! Lapsed käisid ootusärevusega palumas, et neile mõni osa antaks — ja õpetaja Erm kirjutas stsenaariume, milles leidis tegevust 50—60 õpilasele. Lugemise, liikumise ja muusika põimikud leidsid tunnustust kaugel väljaspool kooliseinu. Tuntumad on värssnäidend "Kalevipojast" laulude ja tantsudega, montaaž Oktoobrirevolutsiooni teemal, mille sündmustik algab "Aurora" kahuripauguga ja lõpeb Eesti Laskurkorpuse sissemarssimisega okupantide poolt laastatud kodumaale. "Aladini imelambi" lavastusse võeti sisse valguspildid. Kooli näiteringile said jõukohasteks kõik Rozovi ja Priede näidendid, kusjuures teater ei keeldunud oma abist. Esimesena vabariigis hakkas I. Erm korraldama õpilaste ühiskülalustusi pealinna teatritesse, kohalikust kultuurikoldest rääkimata, ja seda ajal, millal autobusse oli raske saada. Endastmõistetavalt järgnesid nähtud etenduste arutelud.

I. Erm oli ka esimene Pärnus, kes toimetas ja andis trükki kooli almanahhi, mis sai nimeks "Kajakas" ja millest on nüüd ilmunud juba viis numbrit. Almanahhid kujunesid noortele suureks stiimuliks, mis õhutas kirjanduslikke andeid, seepärast pole imestada, et just 1. keskkoolist on võrsunud paljud hilisemad kirjamehed.

Nii kujunesid need kolm entusiast — õpetajad Lekstein, Aaviksoo ja Erm — tuumikuks, kelle vahendusel muutus esteetiline kasvatus koolipedagoogika lahutamatuks osaks. Selle tulemused paistavad silma igaühele, kes üle kooli läve astub. Aga kui palju on seda ladestunud noorte hinge, muutes nende elu kaunimaks, sisukamaks!

Suurimaks tunnustuseks peab kool en-

dale Moskva ühe kõrgema juhtiva haridusala töötaja sissekannet külaliste raamatusse: „Selles koolis oleksin ma meelsasti tahtnud õppida.“ — „Teilt võib õppida, missugune peab kool olema,“ on öelnud külalised Lätist, Leedust, Ukrainast, Gruusiast, Soomest jm.

Tänavu, juubeliaastal, tahab kool oma esteetilisest kasvatustööst n.-ö. teoreetilise kokkuvõtte teha. Novembri lõpul peetakse õpilaskonverents loosungi all „Kommunistliku ühiskonna inimeses peab kõik olema kaunis“. Plenaaristungi päevakorras on „Töö ja loomine“, eri seksioonides käsitletakse kirjandust ja kaasaega, kunstiloomingut ja kaasaega, noori ja kaasaegset muusikat, loodust ja inimest, keha ja vaimu, füüsilikat ja lüürikat. Osa referaate koostavad õpilased ise, osa lubasid esitada vilistlased. Nendega on koolil tihedad sidemed — perioodilised kokkutulekud, esinemised noorte ees. Vares-Barbarus ja Jakobson ei saa nendest enam osa võtta, kuid Johannes Semper, Villem Reiman, August Sang, Uno Naissoo, Valter Ojakäär, Leo Normet, Hugo Hiibus ja paljud teised ei ole kunagist kooliteed unustanud...

„Ma arvan, et esteetiline tunnetus on heaks pinnaseks, millele võib külvata palju kasulikke seemneid,“ ütlesin jutuajamisel direktor Roosnaga. „Näiteks rahvaste sõprus...“

„Seda mõistame meiegi,“ sain vastuseks. „Peaaegu igas klassis leidis noori, kes soetasid endile kirjasõpru vennasvabariikide ja sotsialismimaade koolides. Siis juhtus aga nii, — tõsi, mitte küll meie algatusel, kuid täielikus kooskõlas meie eesmärkidega, — et meile tehti ettepanek osa võtta rahvaste sõpruse ringist. Nüüd kuulub sellesse ringi 13 kooli eri vabariikidest, kes iga aasta korraldavad sõprusfestivali. 1964. aastal oli meie delegatsioon Jerevanis, tänavu võtame külalisi vastu Pärnus. Usbekid juba teatasid, et neilt sõidab 22 noort, Jerevanist on oodata 16 osavõtjat. Kui palju neid saabub Gomelist, Tšernigovist, Gorist, Panevezisest, Bakuust, Pihk-

vast, Jelgavast jt. linnadest, seda praegu veel ei tea, kuid nad kindlasti tulevad ja kõik tingimata rahvariites. Nad majutatakse perekondadesse, mis on kindlamaks viisiks tõeliste sõprusidemetes sõlmimisel. Selle festivali pühendame Oktoobrirevolutsiooni juubeliaastapäevale. Kolmepäevase kohtumise kava on juba läbi mõeldud. Peateemaks saab mõttevahetus, kuidas on kusagil tehtud komsomolitööd. Õpime üks teiselt...“

Direktor E. Roosna on osanud koolis luua sundimatu, loominguilise õhkkonna, headel ideedel ja algatustel on siin alati ruumi. Mainisin eespool, et õpikaste käitumises oli midagi tasakaalukat ja asjalikku. See iseloomustab kogu kooli. Haridusosakonna inspektor R. Kruus võttis selle kokku sõnasse „soliidne“. „Ja kui võrrelda õppetöö tulemusi,“ lisas inspektor, „paistab silma, et aastate vältel on tase üllatavalt ühtlane, ilma kõikumisteta. Tavaliselt üle linna keskmise.“

Ma ei suutnud sellesse kirjutisse haarata kõike, mis koolile oma palge annab, ega mainida kõiki, kes on selleks kaasa aidanud. Kui palju näiteks on andnud endine õppealajuhataja, Lenini ordeni kandja Valeria Kaljo, seda on raske ühegi mõõdupuuga mõõta. Nüüd on ta teenitud puhkust, nagu ka õpetajad Lekstein ja Erm. Kuid nende töö on jäänud ja seda jätkavad teised, kellel on seda kergem, et vaod, mida eelkäijad on kündnud, on sügavad, jäädav...“

Sellele kõigele tahaksin veel lisada ühe mõtte: iga ajastu eeldab kasvatustöös eri vorme, see, mida me eile veel õigeks pidasime, ei tarvitse täna enam omal kohal olla, sest ta on saavutanud teatava küllastumuse, millest edasiminekut ei ole. Seetõttu peaksid kasvatustöö meetodid pidevalt uuenema, täienema, edasi arenema. Arvan, et just kõnesoleva kooli kogemustel esteetilise kasvatuse alal on suur tulevik harmooniliselt arenenud isiksuse — kommunistliku ühiskonna inimese kujundamisel.

Koolimaja poole minevate õpilaste samm on reibas, sügishommikune kaste niisutab kingi ja saapaid, vahel kleepub kuldkollane kaseleht ranitsa või koolimütsi külge, metsast läbi minnes kõditavad hõbedased niidid nina ja põski. Ka talvised kõrged ja külmad lumehanged on meeltmööda — ikka kindlamalt oma kooli poole. Ükski neist ei taha kaotada päeva ega tundi. Need punapõselised õpimulised tüdrukud ja poisid on ühe väikese pere tublid liikmed, Partsi algkooli õpilased. Koolimajas aga ootab neid õpetaja Veera Vaks, tema ongi õpetanud lapsi koolitööd armastama. Kool on saanud õpilastele teiseks koduks ja nende esimene õpetaja teiseks emaks.

Ühel septembri hommikul pidasime meiegi noortega sammu, et kooli minna ja tutvust teha inimesega, kes on võitnud ümbruskonna elanike ja oma õpilaste südamed. Tõsi, ega me päris võõra juurde rutanudki. Teadsime, et Veera Vaks on pälvunud juba palju aastaid oma õpilaste, eriti aga lastevanemate tunnustust. Tema on olnud maa sool selle sõna kõige õilsamas mõttes. Kohaliku A. H. Tammsaare nimelise kolhoosi rahvas peab temast väga lugu. Järjekindlus töös, tasakaalukus ja tagasihoidlikkus on viinud õpetaja Vaksi nende inimeste hulka, kellest räägitakse austavalt ja kellesse suhtutakse lugupidamisega.

See, et me Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 50. aastapäeva eel sammud just Veera Vaksi poole seadsime, polnud juhuslik. Soovisime teada saada, mida see töökas ja õilsameelne naine on endaga kaasas kandnud juba mitukümmend aastat. Ei sattunud ju keegi 1941. aastal Tartu koonduslaagrisse juhuslikult, ja üks paljudest seal viibinuist on Veera Vaks.

1940. aastal, kohe pärast ajaloolist juunipööret, oli Veera Kiipli, noor tulihingeline tütarlaps, aidanud nõukogude koolil taasvabastatud Eesti territooriumil astuda esimesi samme ning olnud uute ideede ja uue kultuuri kandjaks külanoorde hulgas. Valitud Ahja valla komsomoli-algorganisatsioon Rasina rukukese sekretäriks, sai Veera Kiiplist ka Rasina 6-klassilise kooli esimene vanempioneerijuht. Lähemateks

NÕUKOGUDE NOORTE KASVATAJA

SILVIA MÄE

nõuandjateks olid talle sama kooli õpetajad Tamm ja Maasing. Samas koolis oli tulevasel pedagoogil esimene kokkupuude õpilastega, kellega ta saavutas klassivälises töös hea kontakti. Eriti kõitsid õpilasi ja nende juhti Suure Oktoobrirevolutsiooni 23. aastapäeva tähistamise ettevalmistused. Teiste ettekannete hulgas õpiti massdeklamatsiooni. Selleks oli F. Tuglase „Lembitu“. Möödunud 27 aastat pole kustutanud õpetaja Vaksi mälestustest katkeid õpetatust. Kõige südamelähedasemaid ridu teab ta veel praegugi peast — „Kuid mina armastan siiski sind, inime. Armastan sind, nagu oled, kõigi su rõõmude, kõigi su kannatustega. Armastan sind, kui enese võidad ja eksijal armu annad.“.

Tööd oli palju, oli ka head tahtmist teisi õpetada ja ise õppida. Ka komsomolirakukeses toimus plaanipärane tegevus. Organiseeriti küla noortele ateismi-, rahvantsu- ja vene keele ring. Aktiivne organisatoritöö nõudis enesetäiendamist. Nii sai Veera Kiiplist Põhja-Eesti poliitharidustöö kooli õpilane. Sealne pingeline tegevus kõitis tütarlast. Hommikul kuulati loenguid, õhtupoolikul toimus töö isetegevusringides. Kool varustas õpilasi ideelis-poliitiliste teadmistega ja andis praktilisi oskusi kultuuritööks.

Tööst õpilastega oli Veera juba lapsepõlves unistanud, kuid vanemate napp

sissetulek ei võimaldanud kodunt kaugele sõita haridust omandama. Nii tuli keskharidus ja kutsefunnistus vastu võtta Rāpina aiandustehnikumis. Kuigi Veera tubli õpilasena sooritas aianduspraktika Riia linna suurtes kasvuhoonetes, ei leidunud kodanlikus Eesti vabariigis noorele aiandusspetsialistile erialast tööd. Viimases hädas vastuvõetud tüdrukukoht ühes rikkas mulgi talus ei rahuldanud erksa vaimuga tütarlast. Tuli põgeneda koju isaga nõu pidama. Lõkkele oli lõõnud peidus olev võitlusvaim, mis valitses perekonnas, kus Veera oli sündinud ja kasvanud.

1917. aastal oli Veera isa olnud nende hulgas, kes mõisaid üle võtsid ja esimesena külas nõukogude võimu kuulutasid. Ka hiljem, kodanliku korra päevil, ei jäänud selles perekonnas revolutsioonilised ideed võõraks, mis kahlemata avaldas mõju laste maailmavaate kujunemisele. Veera, kes just nõukogude võimu taastekkestamise eel oli isakogu tagasi tulnud ja siin 1940. aasta juunipöördele kaasa elanud, astus nüüd isaga kõrvuti võitlejate ridadesse — noort nõukogude võimu toetama ja ise kaasa lööma. Astunud poliit-haridustöö kooli, unistas Veera Kiipli avaraist tööpõllust ja edasisest õppimisest.

22. juunil 1941. aastal puhkenud sõda katkestas töö koolis ja paiskas laiali selle esimesed kasvandikud. Saksa okupatsiooni aeg sai raskeks katsumuseks Veera Vaksi elus. Alguses läbiotsimised kodus, siis arreteerimine. Õised ülekuulamisest Ahja keskkooli keldriruumides, teiste vangide hirmutamiseks ja vangivalvurite lõbuks mahalaskmisele viimine, hiljem õudused Tartu koonduslaagris ei suutnud murda oma ideede õigsuses veendunud kommunistlikku noort. Nagu Veera Vaks meenutab, oli Tartu koonduslaagris ka hallipäisi õpetajaid — nende rahulikkus ja hea sõna oli talle tol ajal suureks toeks. Võib-olla sellest ajast kannabki ta endaga kaasas seda rahulikkust ja malbet naeratust, mis teeb ta lähedaseks oma õpilastele ja nende vanematele. Kõik see, mida Veera Vaks peab õpetaja isiksuse juures loomulikuks, kajastub tõetruult temas endas: õpetada ja kasvatada, nõuda ja armastada, olla niisugune õpetaja, kes jääb õpilastele kogu

eluks meelde. Temal endal on head mälestused Laane algkooli õpetajast Olga Tätest.

Igal aastal tõttab Partsile nääripeole Põlva keskkooli ja Peri 8-klassilise kooli õpilasi — need on Partsi algkooli kasvandikud. Siis, kui väljas on külm ja hubane kodune soojus kutsub, tulevad nad oma armsasse kooli. Siin on nad saanud esimesed teadmised elust ja suurest maailmast, siit on nad saanud ka töötahte ja huvi kõige ümbritseva vastu. Tahe teadmisi omandada toob Partsi algkooli õpilased kooli juba varakult enne tunde ja omal algatusel jäävad pärast tundide lõppu koolipinki istuma need, kellel koolipäeva jooksul jäi midagi arusaamatuks. Õpilased teavad, et nende õpetaja ei ütle kunagi ära abist ega vabanda ajapuudusega. Tööd on Veera Vaksil alati käed-jalad täis olnud. Perekonnas üleskasvatatud kolm poega nõudsid omakorda tähelepanu ja hoolt.

Kui esitasime Veera Vaksile küsimuse, mida ta peab õppe- ja kasvatus töös kõige tähtsamaks, saime vastuseks: eesmärgiks on teadmisi anda laste silmaringi igakülgeks laiendamiseks, kasvatada kodumaarmastust ja tööarmastust, sisendada austust ja austust kõige ümbritseva vastu.

Kuigi 1. klassi lugemispalade ja programmi näol on õpetajal tööjuhendid kasvatamiseks ja õpetamiseks olemas, jääb siiski ammendamatuks õpetaja enda fantaasia ja oskus õpilaste emotsioone mõjutada. Selles on õpetaja Vaksile suureks abiks raamatud, ajakirjad ja ajalehed. Partsi algkoolil on rikkalik raamatukogu. Raamatukogu-päev on kõigile oodatud sündmuseks. Asjahuvilised õpilased, — neid aga on peaaegu niisama palju kui koolis õpilasi, — peavad lugemise vihikut, kuhu kantakse loetud raamatuid meeldivaid katkendeid ning illustreeritakse need oma maitse järgi. Õpetaja isiklikus raamatukogus on esikohal pedagoogilise ja ühiskondlik-poliitilise sisuga raamatud ja brošüürid — on ju Veera Vaks novaator ka uute pedagoogiliste võtete elluvijana. Tema oli Põlva rajoonis üks esimesi algklasside õpetajaid, kes hakkas tööle koolieelikutega. Esialgu tegutseti Põlva rajooni haridusosakonna juhataja R. Laanoja initsia-

tiivil ja juhendamisel, kusjuures õpetaja rakendas oma loovat pedagoogilist mõtet, hiljem aga juba ajakirjanduses avaldatud programmi järgi.

Usaldusväärne vahekord kooli ja kodu vahel on saavutatud vastastikuse mõistmisega. 15 aastat tööd Partsi algkoolis tähendab niisama pikka aega kodude küllastamist kohalikus kolhoosis. Paljude õpilaste kodudesse osteti televiisor, kui lapsed sellekohase soovi ja koolis õpetatud võltsõnaga „palun“ oma vanemate poole pöörusid. Ja vanemad ei pane pahaks, kui vahel tuleb ööst tunde võtta, et korrastada laste riideid, mis peavad puhtusest särama, kui minnakse Riikliku Nukuteatri etendusele Põlva kultuurimajja, kus senini pole veel ühtki külalisetendust vaatamata jäetud.

Uhingu „Teadus“ lektorina on Veera Vaks töötanud 1961. aastast alates. Loenguline töö ei ole koormav, hea meelega läheb ta kolhoosi- või brigadikeskuste pedagoogilist propagandat tegema või tähtpäevade puhul esinema — see on põhitöö loomulikuks jätkuks. Kui tervis lubab, on Veera Vaks ikka esimeste hulgas, olgu siis enesetäiendamiskursustel või muudel üritustel.

Juubeliaastal laekus A. H. Tammsaare nimelise kolhoosi partei-algorganisatsioonile avaldus, milles Veera Vaks palub end vastu võtta NLKP liikmekandidaadiks. Tema soov kommunistina anda oma parim uue ühiskonna ülesehitamisel on kinnituseks sellele tähelepanuväärsele tööle, mida ta on teinud nõukogude noorte kasvatamisel.

LUULETUSE ESITAMISELE JÄRGNEV TÖÖ

Luuletuse sisu **lahtimõtestamine**. Luuletuse õpetamisel ei tohi seada kitsast eesmärki: lapsed osaku luuletust peast öelda. See on vajalik, kuid mitte ainus eesmärk. Luuletuse õppimine peab panema kõiki loovalt tööle. Pole õige, kui lapsed mehhaaniliselt matkivad kasvatajat. Luuletust tuleb õppida nii, et lapsed tunneksid siiralt kaasa seal öeldule, naudiksid luuletaja kirjelatud looduspilti jne.

Luuletuse sügavamalt tajumiseks aitab kaasa eelnev ettevalmistus ja samuti lugemisele järgnev töö.

Mõnel juhul on otstarbekas pärast luuletuse esitamist selle sisu üle vestelda, siduda esitatut laste endi kogemustega. Selgitus ei tohi olla igav ega paljusõnaline, sest see vähendaks teose mõju. Kui aga jätta alati lastele endile võimalus luuletuse sisu kohta selgusele jõuda, siis ilmneb, et nad sageli seda ei suuda. Laps taipab tihti ainult väliseid, ebaolulisi detaile, ei suuda aga tabada põhilist.

Luuletuste käsitlemine koolieelsetes lasteasutustes*

M. TERRI

Vestluse muudavad huvitavamaks illustratsioonid, eredad värvirikkad pildid. Tavaliselt täiendavad ja süvendavad illustratsioonid luuletuse mõtet, äratavad huvi sisu vastu ning aitavad luuletust paremini meelde jätta.

See, kuidas illustratsioon kasutada, oleneb pildi suuruselt. Kui pildid on selged, suured ja illustreerivad loetut, võib neid kõigile korraga näidata, kasutades järgmisi variante:

1. Lühikese luuletuse või naljandi puhul võib näidata pilti enne ettekan-

* Lõpp. Algus «Nõukogude Koolis» nr. 10, 1967.

net, anda aega selle imetlemiseks, mõ-
testada ühiselt lahti pildi sisu ja siis
esitada tekst. Loetav tekst ergutab
lapsi pilti põhjalikumalt vaatlema.

2. Vahel võib illustratsioone vaadel-
da ka pärast luuletuse lugemist ja
vaatlemisel vestelda luuletuse sisu üle.
(Seda moodust saab kasutada ka väik-
semate illustratsioonide puhul, kuid
siis peaks pilte näitama lähemalt üksi-
kutele rühmadele.)

3. Võib asetada kasvataja lauale
mõned illustratsioonid. Kasvataja esi-
tab luuletuse, laps valib vastava illust-
ratsiooni ja näitab seda teistele. Luu-
letuse kordamisel toimida vastupidi-
selt: kasvataja näitab illustratsiooni
(mänguasja) ja mõni lastest deklamee-
rib luuletuse.

Illustratsioonide vaatamisel tuleb
juhtida küsimuste varal tähelepanu
tähtsamatele momentidele. Küsimus-
tega ei tohi liialdada, aitab paarist
kõige olulisemast.

Luuletuse sisu sügavamalt tajumise
eesmärgil võib ühenduses luuletuse või
naljandiga näidata ka mõnd mängu-
asja. Mänguasja peab aga sarnanema
kirjandusliku kujundiga. Selleks sobib
kasutada näiteks nukku, kes võib vas-
tavalt tekstile süüa, tantsida, mängida,
magada jne. Heaks vahendiks luuletuse
sisu sügavamalt tajumiseks on ka
selle ajneil joonistamine.

Kui nooremates rühmades lapsed
peamiselt matkivad kasvatajat, siis
viiendast eluaastast alates peaksid nad
ise leidma õige intonatsiooni. Luuletuse
lahtimõtestamisel tuleks ainult las-
tega koos arutada, kuidas ja missuguse
häälevarjundiga või näoilmega, missu-
guses tempos jne. üht või teist kohta
luuletusest esitada.

Ettekande ilmekuse saavutamiseks
on ajuti kasulik mängides harjutada
üksikute lausete ütlemist, rakendades
seejuures miimikat ja žesti. Näiteks
kasvataja ütleb reipalt: «Lapsed, män-
gime täna, et ema toob teile väga ilu-
sa mänguasja ja teie hüüate rõõmsalt:
«Oi, kui ilus!», või: «Mängime, et kuk-
kusite ja saite haiget, kes löi põlve

ära, kes käe, kes nina. Hoidke oma
haiget kohta kinni, tehke niisugune
nägu, et oleks näha, kui valus teil on,
ja hüüdke: «Ai, ai, küll on valus!»»

Neid lauseid tuleb lasta öelda vabas
tempo, läbisegi ja kooris. Võib-olla on
see esialgu lastele võõras, nad häbene-
vad või hakkavad naerma. Kui aga
kasvataja laseb nendel lastel, kellel
see paremini õnnestub, lauseid teiste
ees korrata, hakkavad kõik püüdlikult
harjutama. Seda tehtagu lõbusa män-
gu vormis, siis saavad lapsed õige too-
ni kätte ja julgevad end ilmekalt aval-
dada.

LUULETUSE ÕPPIMINE

Pärast luuletuse ettekandmist, kui
kasvataja on jõudnud selgusele, et see
on lastele kõigiti arusaadav, võib seda
veel kord korrata. Seejärel hakatakse
luuletust õppima. Luuletust ütleb kor-
raga üks laps (osaliste puhul vastav
arv lapsi). Väljakutsutu asetub selli-
selt, et teised teda näevad. Kasvataja
ise peab asuma nii, et deklameeri ja
kogu rühm tema nägu näeksid. Teksti
ütleb kasvataja ette esialgu reakaupa,
eriti lühikese rea puhul (1—2 sõna)
ka lausehaaval. Laps sel ajal kuulab.
Kui kasvataja lõpetab, kordab laps
öeldut. Vajaduse korral, kas ebaselge
hääldamise või ilmekuse puudumise
puhul, tuleb viga seletada ja sama rida
korrata. Paranduse selgitus olgu las-
tepäraselt sõnastatud, näiteks ütlus
«Ütle ilmekamalt» ei ütle lapsele mi-
dagi, küll on aga talle mõistetavad
nõuded: ütle valjemalt, selgemalt,
rõõmsamalt, kurjemalt, uhkemalt jms.
Kordamise nõudmisega ei tohi ka liial-
dada.

Luuletust ridade kaupa õppides on
lapsel aega intonatsioonile mõelda, ka
jääb tekst paremini ja kindlamini
meelde ning laps võib luuletust jät-
kata mis tahes kohast alates. Väär on
senini laialt praktiseeritav kasvatajaga
koos teksti ütlemine. Laps on sel ju-
hul abitu ja ilmekast ettekandest ei
saa juttugi olla, sest ta ju ei tea, mis-
sugune on järgmine sõna ja mõte.

Viie-kuueaastaste laste rühmale, pealtkuulajaile, võib anda ülesande kuulata, missugune koht ütlejal kõige paremini õnnestub. See paneb rühma aktiivselt kaasa töötama. Vigu pole mõtet otsida, see ei arenda.

Oluline on õpetada lapsi peale ilmekuse iga sõna ja häälikut puhtalt, selgelt ja parajalt valjusti hääldama.

Hääle kandvuse ja selguse saavutamiseks peab kasvataja juba nooremast rühmast alates jälgima ja vajalikku tähelepanu pöörama hääldamisele. Eriti oluline on ülahuule liikumise saavutamine. Siis kandub ka kõige vaiksema häälega, sosistades öeldud sõna ruumis kaugele ja kaob pingutatud kõne. Luuletuse õppimisel tuleb vajaduse korral lapsele seda meelde tuletada ja lasta öeldut korrata. Et lapsed kõike matkivad, peab kasvatajal endal olema korralik artikulatsioon.

Loomulik hääletugevus saavutatakse siis, kui kasvataja ei seisa lapse kõrval, vaid eemal. Distantsitunne paneb last ja ka kasvatajat ennast parajalt valjusti rääkima. Luuletuse ütlisel tuleb nõuda kaunist vaba esinemist, loomulikku keha- ja peahoidu. Vältida tuleb kramplikku pea püsti ja käte kõrval hoidmist.

On soovitav, et kasvataja kuulaks luuletuse ettekandmist ruumi teisest otsast. Kaugemalt kuulates saavad paremini selgeks kõik ettekande puudused ja vead.

Sageli küsitakse, kas võib luuletusi õppida teksti kollektiivselt korrates. Kollektiivselt võib lugeda neid luuletusi või löike, mis kajastavad kogu kollektiivi tundeid ja meeleolu. Kollektiivsel rääkimisel on oluline jälgida, et kasvataja ise ja ka lapsed teeksid seda ilmekalt ega hakkaks teksti skandeerima. Kõikide luuletuste kooris õppimine on aga kahjulik. Lapsed ei leia oma isikupärast väljendusviisi,

vaid matkivad mehhaaniliselt kasvatajat.

Luuletuse ilmekat esitamist tuleb pidevalt harjutada. Selleks võib kasutada 2—3 korda nädalas osa aega emakeele tunnist. Varem õpitud luuletusi korrates küsida igalt lapselt temale meelepärast luuletust. Oluline ei ole see, et lapsed teaksid palju luuletusi, vaid see, et nad luulet armastaksid, teaksid üht-kaht aasta jooksul õpitud luuletust ning oskaksid neid ilmekalt esitada.

Hea ettekande näitena on soovitav võimaluse korral kasutada magnetofoni. Magnetofonilindile võetud ettekande demonstreerimine lastele endile innustab neid esinema ja ühtlasi saavad neile selgeks esinemise vead.

Mõnikord peetakse lapsi, kellel luuletused kiiresti meelde ei jää või kes ei taha neid deklameerida, andetuteks. Selline järeldus pole õige. Tuleb otsida teisi põhjusi. Võib-olla on laps vanematelt, kasvatajatelt või teistelt lastelt sageli kuulnud selliseid repliike, nagu: «Tema ei loe kunagi luuletust», «Ta ei oskagi seda teha» jne. Kui täiskasvanud, selle asemel et ergutada, laste ettekandeid alahindavad, hakkavad lapsed esinemisest keelduma. Lubamatu on ka üht last teisele vastandada: «Jüri, sina ei mäleta seda luuletust, Rein aga oskab ja saab peol esineda.» Ühtede laste ülehindamine ja teiste võimetes kahtlemine muudab ühed upsakaks, teised aga haavuvad, kaotavad usu oma võimetusse ja huvi asja vastu. Last on tarvis ergutada iga pisimagi saavutuse äramärgimisega, ka sel juhul, kui ta esitab luuletuse teistest palju halvemini. Argades või passiivsetes lastes saab esialgu huvi äratada sellega, kui neile antakse ilma tekstita mingi väike osa, nagu näiteks H. Männi «Seenemajas» ussike.

Kasvataja deviisiks olgu kõiki lapsi ilmekalt esinema õpetada.

SISUKORD

Juhtkiri. 50 aastat Oktoobri teed	801	E. Laul. Hariduselu küsimusi Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul Eestis	849
J. Golant. Pool sajandit nõukogude kooli	805	R. Virkus. Nõukogude Eesti kooli eilsest, tänasest ja homsest päevast	856
H. Liimets, A. Elango, I. Unt. Pedagoogika-alase uurimistöö arengu- teelt Nõukogude Liidus	814	L. Lilleaas. Koolieelsed lasteasutused Eesti NSV-s	862
H. Tiits. Nõukogude kooligeograafia arenemisetappe	823	H. Roots. Tänapäevade nimel	865
P. Zimin, N. Suntsov. Nõukogude õpetaja	828	R. Aller. Kommunistliku ühiskonna inimese kasvatamise nimel	871
H. Palamets. Relvastatud ülestõus Petrogradis	833	Silvia Mäe. Nõukogude noorte kasvataja	875
K. Siilivask. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit Eestis	843	M. Terri. Luuletuste käsitlemine koolieelsetes lasteasutustes	877

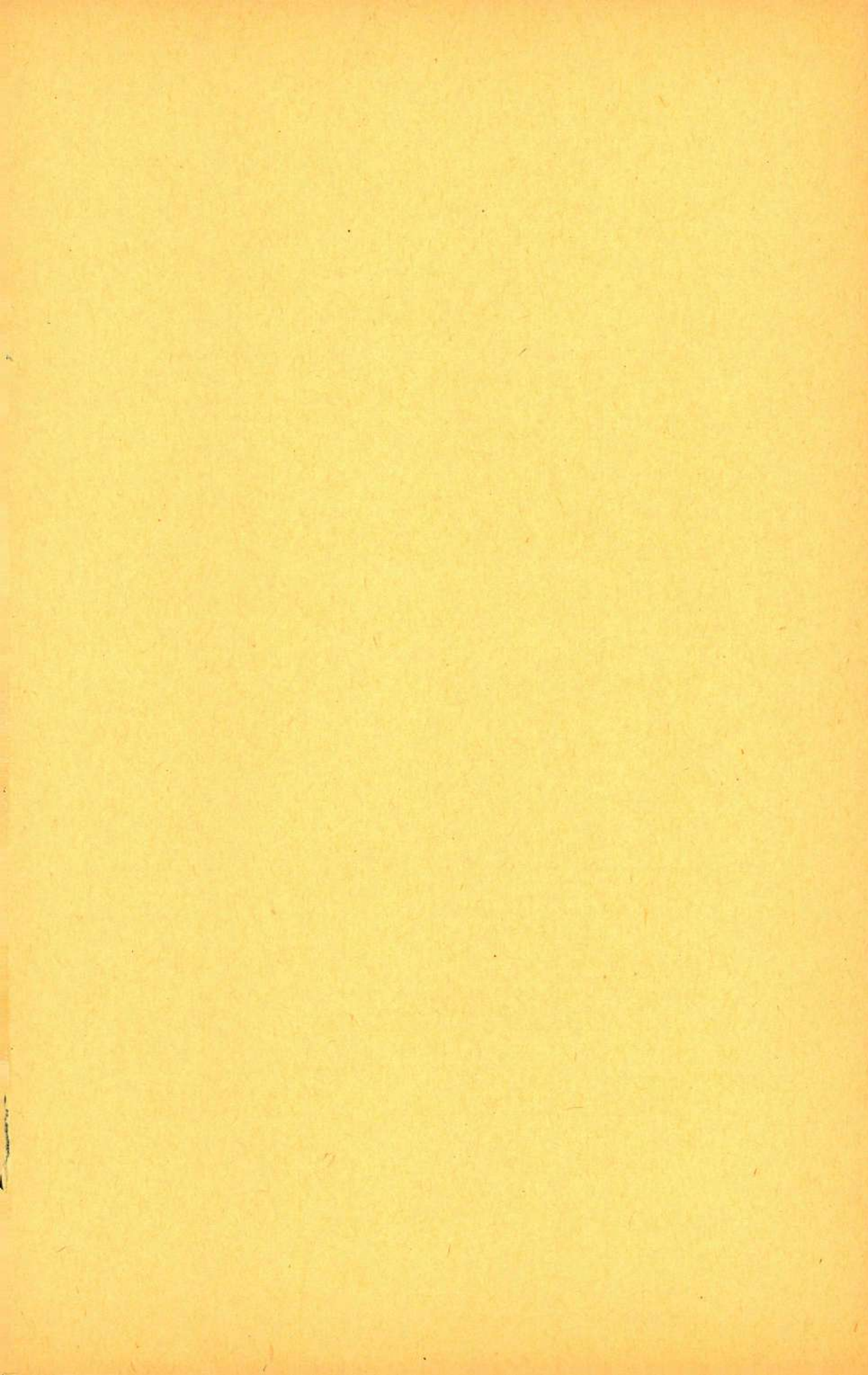
KONTROLLEKSEMPLAR

Toimetuse kolleegium: **K. Kotsar, H. Liimets, A. Lints, O. Nilson, V. Ordlik, H. Reinop, H. Roots, A. Sepp, L. Siimaste (toimetaja), A. Valsiner.**
Tehniline toimetaja O. Leidmaa. Korrektor P. Tambet.

Toimetuse aadress: Tallinn, Pikk 40, tel.: toimetaja ja asetäitja — 433-18, vastutav sekretär ja osakonnad — 404-47. Ladumisele antud 11. X 1967. Trükkimisele antud 4. XI 1967. Trükiarv 4300. Trükipaber nr. 2, 70×108/16. Trükipoognaid 5,0. Formaadile 60×90 kohaldatud trükipoognaid 7,0. Arvestuspoognaid 7,85. MB-09644. Tellimise nr. 3259. Trükikoda „Punane Täht“, Tallinn, Pikk 54/58.

Tellimishind: 6 kuud — rbl. 1.80.
 Ilmub 1 kord kuus. Uksiknumbri hind 30 kop.

«Ньюкогуде Кооль» («Советская школа»). Орган Мин. просв. ЭССР.
 На эстонском языке.
 Выходит один раз в месяц.

30 kop.

Индекс
78189

Raamatupala

67-874a